[illegible] શોખીલા સજજનો માટે.

સદેવંત સાવળીંગા.

ત્રણ ભાગની રસિક

ચીત્રો સહિત.

છપાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર.

[illegible] [illegible] [illegible]નલાલ.

રીચીરોડ અમદાવાદ

અમદાવાદમાં

ધી [illegible] પ્રીંટીંગ પ્રેસમાં શા. [illegible]

જેશીં[illegible]

આવૃતી ૩ જી [illegible]

સંવત ૧૯૬૮ [illegible]

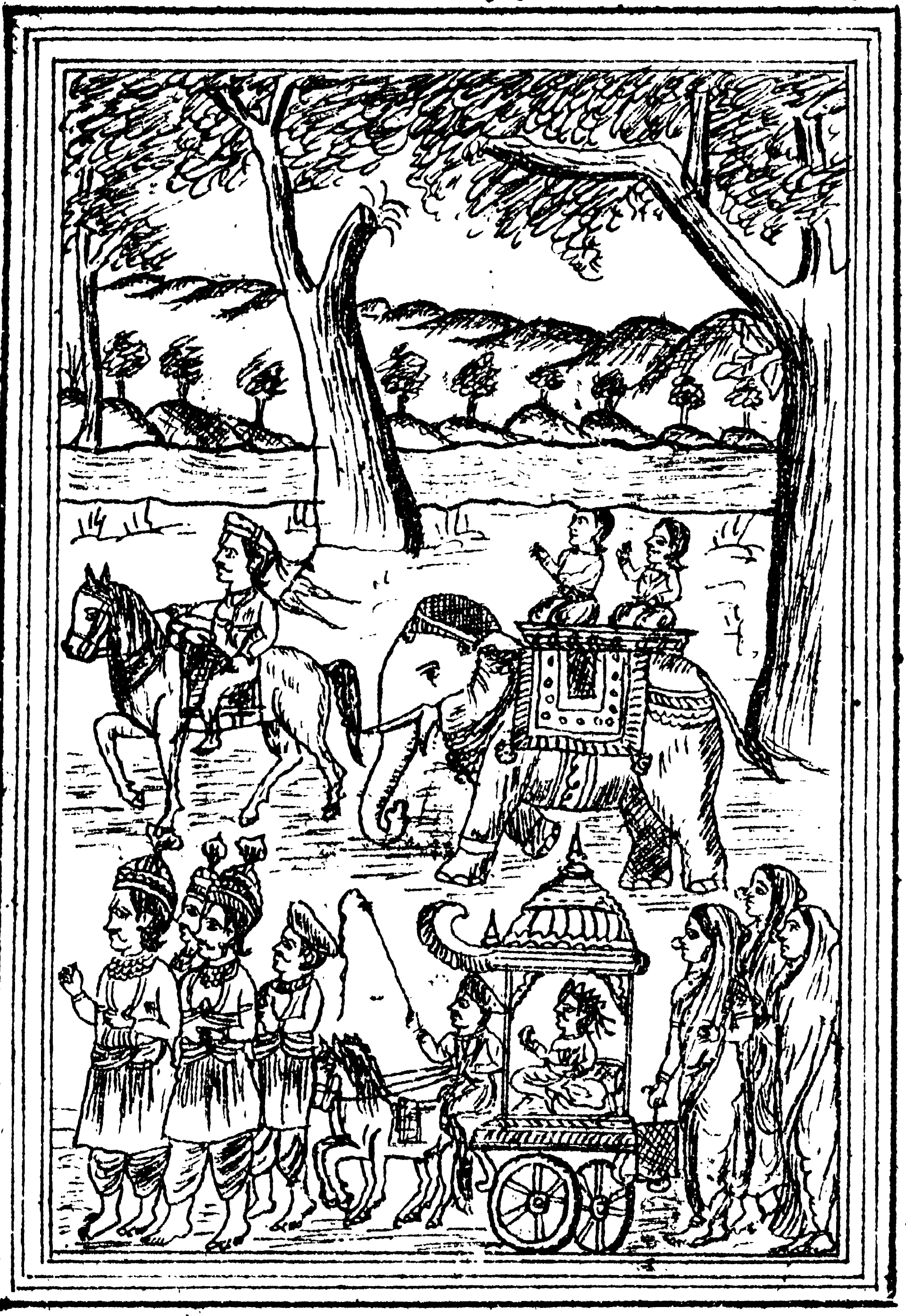
[illegible]

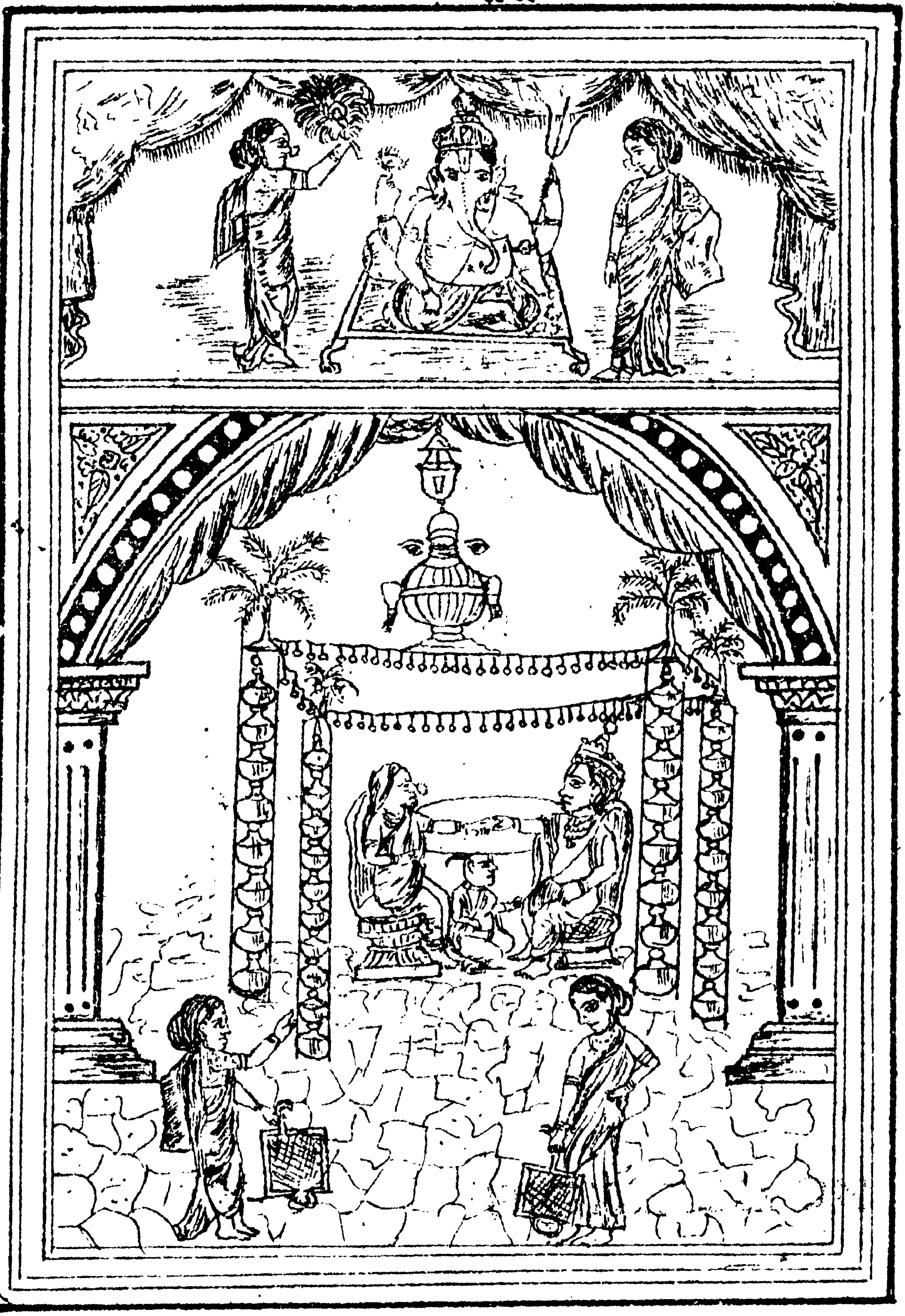

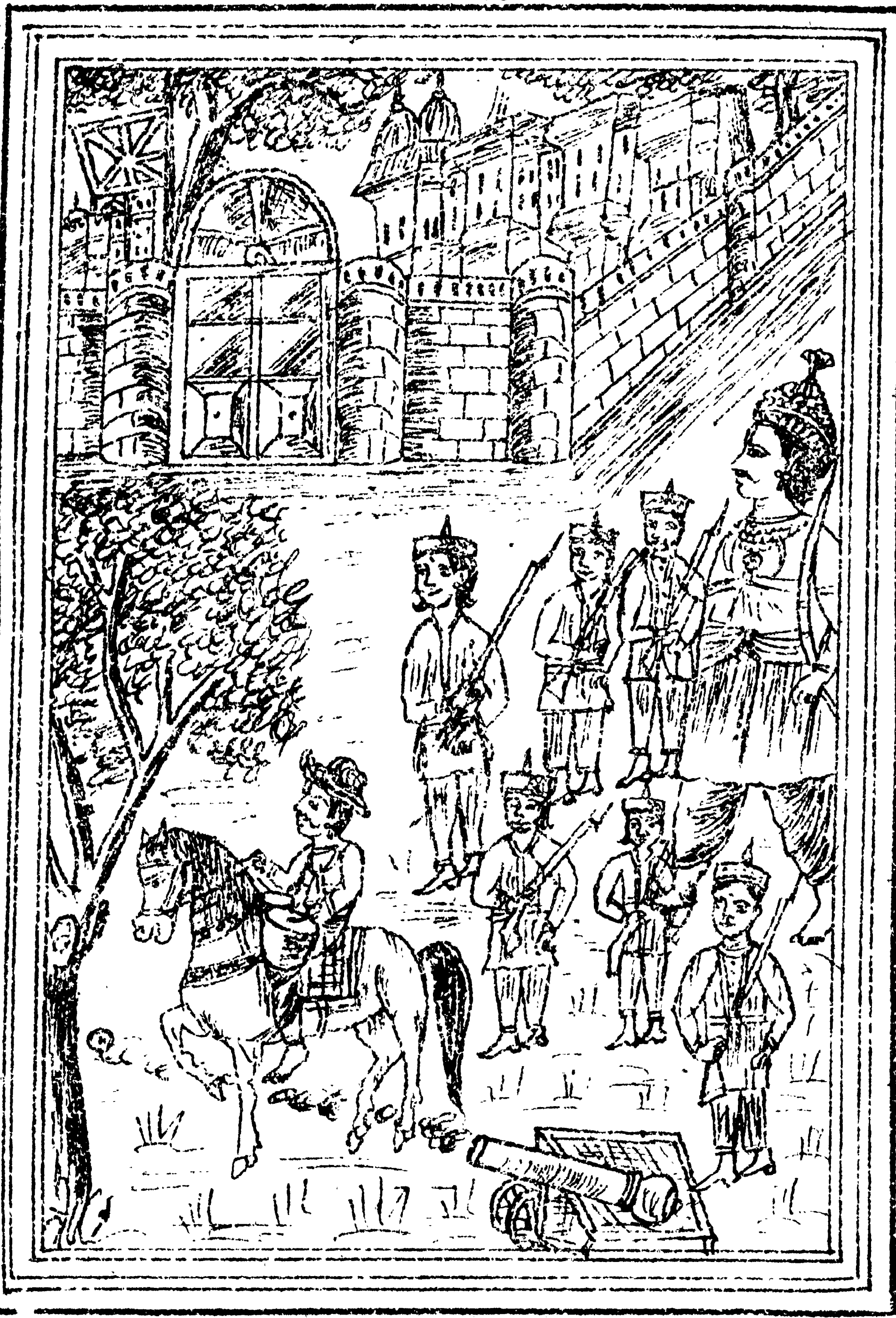
દેવી મંદીર.

સદેવંત સાવળીંગાની

આઠ ભવની રસિક વાર્તા.

દુહા

સમરૂ સરસ્વતી સારદા, માગુ હું મતી સાર;
જેથી જાય મુરખ દશા. પ્રગટે જ્ઞાન નીરધાર.
સત્યે રાજ રીદ્ધિ મળે, સત્યે ઉગે ભાણ;
સત્યે સુજસ પામે ઘણો, સત્યે કોટી કલ્યાણ.
સત્ય થકી સજન ભલા, સત્યે વરસે મેહ;
સત્યવંત તા સુખીઆ સદા, દુઃખ ન પામે તેહ.
સત્યવંત તમે સાંભળો, કથા કહું રસ ખાણ:
યુક્તિ જુક્તિ એહમાં, સમજે ચતુર સુજાણ.

ચોપાઇ.

સદેવંતને સાવળીંગા તણી, વાત કહું ભવ આઠ તણી;
સાંભળજો તમે દેઇ કાન. ના ભુલશો પોતાનું ભાન.
હુંકારાવીણ વાત ન થાય, માગ્યા વગર ન પીરસે માય;
મરણ વિના હૈયું ના કુટાય, લગ્ન વગર ના ગીત ગવાય.
શ્રોતા વક્તા સુણજો સહુ, યુક્તિ જુક્તિ જોડી કહું;
સજ્જન સાંભળીને હરખીત થાય, દુરજનનું મુખડું કરમાયા

ચોપાઇ.

એક સમે શીવ પારવતી, કૈલાસ વનમાં જાય;
અસખ્ય જુગતી જોઇ વાવડીની, વળી બેઠા તેની જોને માંય.

કોઇ એક દિવસ ને વિષે શીવ પાર્વતી કૈલાસપુરીને વિષે બેઠાં છે તેવામાં પાર્વતીજીએ કહેવા માંડયું કે સ્વામી તમે મને દેશદેશ અને વનેવન દેખાડયાં પણ ઇશાનખૂણાનું વન દેખાડયું નથી. માટે કૃપા કરીને તે દેખાડો. તે સાંભળીને શીવજી કહેછે કે શું જોવું છે, ત્યાંતો પાણી અને પથ્થર વિના બીજું કાંઇ નથી, માટે હું મારૂં ધ્યાન મુકી નહીં આવું. તેવારે પાર્વતીજી બોલ્યાં. જો તમે તે દેખાડવા નહીં આવોતો હું અલોપ થઈ જઇશ. એવું સાંભળી શીવજીએ કહ્યું કે જો હું તને દેખાડવા આવું પણ તે વનમાં અનેક પ્રકારનાં ઝાડ તથા ફુલ અને જાનવર દેખીને તું કોઇ પ્રકારની હઠ ન કરે તો આવું. ત્યારે તેવારે પાર્વતી બોલ્યાં કે મારે તો કાંઇ હઠ નથી કરવી. એમ કહેવાથી મહાદેવ પાર્વતીને લઇને વનને વિષે ચાલ્યા જાયછે. એવામાં અર્ધે રસ્તે આવ્યા ત્યાં જુવેછે તો અનેક પ્રકારના ફુલની વાડી અને પથ્થરમાંથી પાણી પણ ખળખળ નીકળી જાયછે તથા કેટલાએક પક્ષીઓ ઝીણેસ્વરે કરીને ગાયછે, અને ઘણો સુગંધી પવન પણ મદમંદ વાયા કરેછે, તેવું સુંદર વન જોઇને પાર્વતી ઘણો આનંદ પામી કહેવા લાગ્યાં કે હે મહારાજ, આ જગા ઘણી સરસ દેખાયછે પણ જ્યાંથી આ પવન થોડોથોડો આવેછે તે ઠેકાણે પાણી હોવું જોઇએ કારણકે આવી ઠંડી લહેર આવે છે તે પાણી વગર આવે નહીં. તે સાંભળી મહાદેવ કહેછે અહીંયાં અસંખ્ય જુગની નાળીએરીવાળી સાતસેં પગથીયાંની વાવ્ય છે અને તેનું પાણી ગંગાનદી જેવું નિર્મળ છે. તેવારે પાર્વતી કહે કે એ વાવ્યમાં આપણે હવાખાઇએ તે સાંભળીને શીવજી પાર્વતીને લઇને તે વાવ્ય જોવા ચાલ્યા. તે જોઇ પાર્વતી ઘણી ખુશી થઇ અને કહેકે હે સ્વામી, આ વાવ્યનું પાણી મને પાઓ તેવારે મહાદેવે એક સામના ઝાડનું પાંદડું લેઇને તેનો પડીઓ કરીને વાવ્યમાંથી પાણી ભરી લાવીને આપ્યું,

દોહરો.

શીવ જળ ભરીને લાવીયાને, વળી આપ્યું પારવતીને હાથ;
પીવા માંડ્યું તે કામની, તમે સુણજો સજ્જન વાત.

જે વખતે પાર્વતીને મહાદેવજીએ પાણી લાવીને આપ્યું તે પીવા માંડેછે તેવામાં એક ઝાડ ઉપર બેઠેલા જાનવરનું પ્રતીબિંબ તે પાણીમાં દીઠું તેથી ઉંચે જોવા લાગી એટલે શીવજી બોલ્યા જે તું પાણી મગાવીને પીતી નથી અને કેમ ઉંચું જુવેછે? નીચું જોઇને પાણી પી જા, એટલે આપણ આપણે સ્થાનકે જઇએ. તે સાંભળી પાર્વતી કહેકે આ ઝાડઉપર જાનવર બેઠાં છે તે ઘણાં શાણા અને સમજુછે, પણ હાલતો કાંઇ ઉદાસમાં હોય તેમ લાગેછે માટે તેનું શું કારણ હશે? શીવજી કહે કે હે સ્ત્રી તેવાં બાંદરાં તો ઘણાં ફરે છે. એની વાત કહેવા બેસું તો ૭ માસમાં પણ પુરી ન થાય, તે સાંભળી પાર્વતીને રીસ ચડી તેથી પેલા પડીયામાં લાવ્યા હતા તે પાણી ફેંકી દીધું અને માખીનું રૂપ લઇને શીવની જટામાં સંતાઇ ગઇ, તેથી મહાદેવ પોતે ગાંડા થઇને ધુણવા લાગ્યા અને પાર્વતીની ખોળ કરવાને વનમાં ફરતાં ફરતાં જેમ પાર્વતીને ન દેખે તેમ તેમ વધારે ધુણવા માંડ્યું.

પાત્ર પાણીનું ફેંકીયું ને, વળી લીધે. માખીનો વેશ;
શીવજી પારવતી ખોળવાને, કાંઇ ફરતા ગાડેરૂ વેશ.

ત્યારપછી શીવજી કાલાવાલા કરી કહેકે હું તારાથી થાકયો તું જે કહીશ તે કરીશ એવું સાંભળીને પાર્વતી પોતાનું મુળ સ્વરૂપ કરીને શીવ સામી ઉભી. હવે શીવજી કહે હે પાર્વતી તું કયાં ગઇ હતી? તારા વગર તો હું ગાંડો થઇ ગયોહતો, તે હવે તને દેખીને ભાન ઠેકાણે આવ્યું. હું તને ખોળી ખોળીને થાકયો માટે કયાથી તું આવી? પાર્વતી કહે કે હુંતો તમારી પાસેને પાસેજ હતી, હવે મને

પેલા વાંદરાની વાત કહી સંભળાવો. હવે શીવજી કહે છે અને પાર્વતી સાંભળે છે.

ચોપાઈ.

શીવ કહે તું સાંભળ નાર, અનુક્રમે કહૂં આઠ અવતાર;
પહેલો બ્રાહ્મણ બ્રાહ્મણી સાર, બીજે ચકવો ચકલી નરનાર.
ત્રીજે હરણો હરણી કહી, ચોથે મોર મોરડી થઈ;
પાંચમો હંસ હંસલી સાર, છઠે રાયતણો અવતાર.
સાતમે વાંદર વાંદરી થયાં, વિજોગથી બહુ દુખીયાં લહ્યાં;
આઠમે થશે નર અવતાર, તે બધો કહું છું વીસ્તાર;
વિજોગ મટી થશે સંજોગ, દુખ ટળી થાશે સુખ થોક.

સોરઠો.

ગયા સાત અવતાર, વીજોગે નર નારના;
સંજોગ અવસર સાર, આઠમો થાશે હવે.

આ સાંભળીને પાર્વતી કહે કે આ તો તમે મોઘમ વાત કહી પણ તેના આઠ અવતાર શી રાતે થયા, અને શાથકી વીજોગ થયા ? તે સર્વે કહો નહીં તો સંતાઈ જઇશ, શીવ કહે અરે એક વાર તો સંતાઇ જઇને મારૂ દીલ ઉદાસ કરી નાંખ્યું ને વળી એ શું બોલી ? તું કહે તેમ કરૂ ? મહાદેવ કહે છે.

દોહરા.

આજ ઓછંગ થકી થાય, પ્રગટ સારદા આપ;
નારદ ત્યાર પછી થયા, મુની મહા પ્રતાપ.
શશી શુકલપક્ષ તણો, દીન દીન વાધે જેમ;
અભરક ઉછરે એમ, એ અતિ સુમતીના તેમ,
પુત્ર પુત્રી જશારે થયાં, પાંચ વરસની જોડ;
બાળક હઠ લીધી ઘણી, રમત રમવાના કોડ.

પાંચ વરસનાં નારદને સરસ્વતી બે થયાં, કોઇક સમયને વિષે રમત રમતાં બંને રોઇપડયાં તે શબ્દોથી શીવજી ધ્યાન ચુકયા, વેદ ભણતાં બ્રહ્મા ભુલ્યા અને સાગરમાંનું પાણી ઉછળવા માંડયું, ત્યારે બ્રહ્મા અને સાવીત્રીએ આવીને છાનાં રાખવાના ઘણાક ઉપાયકર્યા, લકટા, કાચકા, ભમરડા, મોર, ચકલી વિગેરે ઘણાં રમકડાં આપ્યાં પણ રોતાં રહ્યાં નહીં, અને બ્રહ્માએ બે પુતળીઓ કરી, તેમાં મરદની પુતળી નારદને અને સ્ત્રીની પુતળી સરસ્વતીને આપી, તે બાઇને છાનાં રહ્યા,

નગર નામ ધારાપુરી, વસે વીપ્ર ત્યાં એક;
તેને નહીં પેટ સંતાન કંઇ, માટે ધર્યો વિવેક.
પાડોશી પણ તેહનો, હતો વાંઝીયો આપ;
તે પણ દીન રંજન કરે, ઉરમાં અતિ વિલાપ.
તપ આદરીને આજતણું, ઉર ધરી આશ અપાર;
વિચાર કરીને બે જણા, બેઠા વન મોઝાર.

આ બે બ્રાહ્મણને તપ કરતાં ઘણાક દીવસ થયા ત્યારે બ્રહ્મા પ્રસન્ન થઇ માગો માગો બોલ્યા, ત્યારે એકે પુત્ર માગ્યો ને બીજાએ પુત્રી માગી, બ્રહ્માએ કહ્યું કે તમારા કર્મમાં નથી તે કયાંથી આપું ત્યારે બંને બોલ્યા કે તમારા જેવા મળે કર્મ આગળ રહ્યું, ત્યારે તમે દેવ શાના ? છેવટ પેલી બે પુતળીઓ આપી એટલે ખુશી થઇ ને ઘેર ગયા ને સ્ત્રીને નવ મહીના વીતે પુત્ર થયો ને બીજાની સ્ત્રીને પેટે પુત્રી થઇ. આ બંને બાળક સાત સાત વરસનાં થયાં એટલે પરણાવી દીધાં, પછી પુત્ર અગીયાર વરસનો થયો ત્યારે કાશીએ ભણવા મોકલ્યો; ત્યાં વિદ્યા શીખીને ધન રળીને પોતાના ઘર તરફ આવેછે, એટલામાં એક ગામ આવ્યું, ત્યાં તેનો સસરો મળ્યો તે પોતાને ઘેર લઇ ગયો અને તેના સારૂ રસોઇ કરવા છોડીને તેના

સ્વામી પાસે મોકલી, ભટજી તથા સ્ત્રી એકાંત ઠેકાણે જઇ રહ્યાં, પણ સંસારની વાતમાં ભટજી સમજ્યા નહીં, ત્યારે સ્ત્રીએ તેને શી ખવ્યું. હવે કેટલાએક દીવસ પછી પોતાની સ્ત્રી સાથે લઇને બાપના ગામ તરફ જાયછે રસ્તામાં બંનેને બહુજ તરસ લાગી, પણ પાણી કાંઇ દીઠું નહીં, પછી એક બાવાની તુંબડીમાં પાણી દીઠું તે માગવાથી બાવાએ આપ્યું તો ખરૂં. પણ તે નવટાંકને આશરે હતું તેથી સ્ત્રી કહે કે પાણી તમે પીઓ અને પુરૂષ કહે કે તું પી, એમ કરતાં કંઠ સુકાયાથી બંને મરણ પામ્યાં એવામાં પાર્વતી બંનેને મરેલાં જોઇ શીવને કહેવા લાગ્યાં કે આને સજીવન કરો. ત્યારેશીવ કહે કે સજીવન કરૂં તો ખરો, પણ આગળ પાછાં મને નડશે માટે તું હઠ મુકી દે પાર્વતી કહે ગમે તે થાય પણ એ બંનેને જીવતાં કરો, પછી પાણી મંત્રીને છાંટયું એટલે સજીવન થયાં અને તુંમડી હતી તે શીવના પ્રભાવથી પાણીથી ભરાઇ ગઇ તે જોઇને બ્રાહ્મણે પોતાની ઝોળીમાં લાડવા હતા તે કહાડીને ખાધા અને તુંમડીમાંથી પાણી પીધું અને ગામની ભાગોળે આવીને શીવના દહેરામાં ઉતર્યાં એવામાં વિષય કરવાની તેમની મરજી થઇ પણ જગાની સંકડાશને લીધે શીવનું લીંગ તેમને અડચણ કરવા લાગ્યું જેથી તે ઉખેડી નાંખ્યું અને ભોગ કરવા મંડયા.

છપ્પો.

કામીને નહીં શરમ, કામી જન ધરમ ન ધારે;
કામીને નહીં લાજ, કામી જન મરે ને મારે.
કામીને નહીં ભાન, કામી તે કાંઇ ન વિચારે;
કામીને નહીં શુધ, જ્યારે કામાતુર થાએ.
કામી કરમ કરે ઘણું, ન ગણે પુન્ય કે પાપ;
કામી સમો પાપી નહીં કહું છું શાચી વાત.

તેવારે શીવજી પાર્વતીને કહે જે મેં તને કહ્યું નહોતું કેઆને જીવાડવાથી હરકત કરશે. જો મારી મુન્તી એણે ઉખેડીને ફેંકી દીધી, તેવારે પાર્વતી કહે કે તમે તમારૂં સ્વરૂપ બદલીને તેના પાસે જઇ બીવરાવો, પછી શીવજી બાવાનો વેષ લઇને દેશમાં આવીને કહે અરે દુષ્ટ ! તમે નિકળો નહીં તો શ્રાપ દેઇશ. પેલાં બંને જણુ કહે જે અહીંયા તારા બાપનું શું લાગે છે ? એ રીતે કહીને બંને જણુ મારવા મંડયા, તેથી શીવજીએ શ્રાપ દીધો કે તમારા સાત ભવ વિજોગમાં જજો. તે સાંભળતાં વાતજ બે જણાં ભાનવગરનાં થઈ ગયાં અને ત્યાંથી બેઠાં થઇને વિચાર કરવા મંડયાં કે આપણે કાશીએ જઇને કરવત મુકાવીએ, એવો વિચાર કરતાં કરતાં વહાણું વહી ગયું ને તે સ્ત્રીનો ધણી ગામમાં ખાવાનું લેવા ગયો એવામાં રાજાનો કુંવર રમવાને નિકળ્યો હતો તે ત્યાં આવી ચડયો ને તે સ્ત્રીને જોઇ કામવશ થયો અને કહે કે તું મારી રાણી થા અને મારે ઘેર ચાલ, જો સમી રીતે આવીશ તો ઠીક છે નહીં તો જબરાઇથી લઇ જઇશ. તે સાંભળી સ્ત્રીએ વિચાર્યું કે હમણા તો ગયા વગર ટકો નથી, એમ ધારી તે કુંવરની સાથે ગઇ અને કહે કે હાલ મારે છ માસનું વ્રત છે. તેથી કુંવરે તેને એક મહેલ રહેવા સારૂ આપ્યો. હવે તેનો ધણી આવીને જુવે છે તો પોતાની સ્ત્રીને દીઠી નહીં તેથી દુઃખ પામ્યો અને કાશીએ જઈ કરવત મુકાવ્યું હવે એક રાતે પેલી સ્ત્રી મહેલમાંથી નીકળી પુરૂષનો વેષ પહેરીને ઘોડે બેઠી અને તેને એક રાવતે દીઠી તેથી તે પાછળ પડયો.થોડેક દુર ગયા પછી પેલીએ રાવતને દીઠો ત્યારે વિચાર્યું કે આ મારૂં શીર કપાવશે માટે એને બોલાવું તો ખરી, એમ ધારીને કહ્યું કે તું કોણ છે. રાવત કહે હું રાજાનો ચાકર છું, પણ જો તું મારી સ્ત્રી થાય તો તને કાંઇ દુખ આવવા નહીં દઉં ત્યારે તેણે વિચાર્યું

કે હાલ તેની મરજી મુજબ હા કહું ને પછી એના પણ વાર ઘડીશ એમ ધારી તેને સાથે રાખ્યો તેવામાં એક ગામ દેખીને પેલા રાવતને કહ્યું કે ખાવાનું લઈ આવ. પેલો રાવત ભરૂસો રાખીને ગામમાં ગયો, તેજ વખતે પેલીએ ઘોડો સટકાવી દીધો અને તે કાશીએ ગઇ, ત્યાં જઇ કરવતવાળાને પુછ્યું કે ભાઇ અહીં કોઇ બ્રાહ્મણ આવ્યો હતો તે વેળા કરવતવાળો કહે કે હા એક આવ્યો હતો તેને મહાદેવે શ્રાપ દીધો હતો કે તારા સાત ભવ વિજોગે જજો તેથી તેણે મને કહ્યું કે મારો શ્રાપ નિવારણ કરવા કરવત મુક તેવારે મે કહ્યું કે મહાદેવજીનો શ્રાપ મટશે નહીં અને તું કરવત મુકાવીશ તો એક ભવનું ફળ દેહ મુક્યાનું મળશે. એમ કહીને કરવત મુકાવ્યું. તેને થોડી વારજ થઇ છે, તે સાંભળીને તે સ્ત્રીએ ઘોડો ને બીજો સામાન ધર્માદા કરીને પોતે પણ કરવત મુકાવ્યું ત્યાંથી મરીને બંને જણ ચકવી અને ચકવો થયાં ને વનમાં રહેવા લાગ્યાં. એવામાં તે બંને એક ઝાડની ઘટા ઉપર બેઠાં છે. ત્યાં અકદમ દવ લાગ્યો તે દવ બેઠેલાં ઝાડની નજીક આવ્યો અને તે ઝાડ પણ બળવા માંડ્યું તેથી તેનાં પાંદડાં બળી નીચે પડવા લાગ્યાં તે માંહોમાંહે એક બીજાને કહેવા લાગ્યાં.

દોહરો.

પાન વછુટયાં જોને ડાળશું, ને વળી સુણો વનના રાય;
અબ આપન કબ મીલીંગે, હવે દુર પડંગે જાય.

પાંદડાં કહે છે—અરે ભાઇ, આપણે જુદા પડીએ છીએ તે હવે ક્યારે મળીશું ? ત્યારે ઝાડ બોલ્યું કે આપણું મળવું તો ઘણું મુસ્કેલ છે, કારણકે તેમાં આપણો કાંઇ ઉપાય ચાલવાનો નથી કે અહીંથી બચીએ પણ પેલાં જાનવર બિચારા બેઠાં છે તે કાંઇકરતાં ઉડી જાય તો જીવતાં રહે.

દવ બળતો તે દેખીને રે, કાંઇ તરૂવર ડગે સુણ રાય;
અમે તો બળીએ પાંખો વિના, શુંડા પંખી ઉડી કેમ ન જાય

ઝાડ કહેછે કે હે પંખી! તમે પાંખોવાળાં છો તે ઉડી જાઓ અમારે પાંખો નથી માટે બળીશું. પંખીએ કહ્યું કે:—

ફળ ખાધાં ઘર કર્યાં ને વળી બેશીએ રોજ તમારી ડાળ;
તમે બળોને અમે ઉડીએ, તે પ્રીત કેમ પરખાય.

હે તરૂવર અમે નિરંતર તારાં ફળ ખાઇએ અને વળી તારા ઉપર ઘર કરીને રહીએ, તારી ડાળ ઉપર બેસીએ અને હવે તું બળે ને અમે જીવીએ એ વાત ઠીક નહીં, માટે અમે તો તમારા ભેગાં બળીશું.

હળદી તો જરદી તજે ને વળી ચુનો તજે સફેત;
દોનું મીલે કંકુ ભયા, માટે બલીહારી તેનું હેત.

પંખી કહે છે કે હે ભાઇ સાંભળ, જેમ હળદર ને ચુનો ભેગાં થાય છે તે વળા હળદરની પીળાશ મટી જાય છે અને ચુનાની સફેતી મટી જાય છે ને પછી કંકુના જેવો લાલ રંગ થાય છેમાટે અમે પણ તેવીજ પ્રીતિ કરનારાં છીએ તે કેમ ઉડી જઇએ. એમ કહીને બંને બળી મુઆં. ત્યાંથી ત્રીજા ભવમાં હરણ અને હરણી થયાં. તે ઘાસ ચરવાને જાય છે તેવામાં એક પારધીએ તેમને ઘેર્યાં તે વેળા હરણો કહે છે.

પાપી પારધી ક્યાંથી આવીઓને, કાંઇ લેવા અમારા રે પ્રાણ;
વગર વાંકે અમને મારીશ તો, તેમાં તારૂં શું સરસે કામ.

પાપી તું અમારા વગર વાંકે પ્રાણ લેવાને ક્યાંથી આવ્યો? અમને મારવાથી તારૂં શું સારૂં થશે તે સાંભળી પારધી કહે છે.

હુંતો પાપી છું નહીં પણ, કાંઇ મોકલ્યો રાજાએ મને આંહી:
ભક્ષણ કરવા તેહને, હું તો લઇ જઇશ તમને તહીં.

હે હરણ! હું તો પાપી નથી, પણ રાજાએ મને મોકલ્યો છે

તેથી હું તમને ત્યાં લઇ જઇશ એમ કહે છે તેટલામાં હરણો કુદકો મારીને નાશી ગયો અને હરણી પકડાઇ ગઇ તેને ઝાલીને લઇ જાય છે તેવારે હરણી બોલી.

ભાઇરે વીરા મારા પારધી, તું કાંઇ દયા કરી મને છોડ;
સ્વામી મહારો નારી ગયો કે, જેથી ભાગી પડી માંરી જોડ.

એવી રીતે હરણીનું બોલવું જોઇને પારધીને દયા આવી તેથી તેને છોડી દીધી. પછી તે હરણી હરણને ખોળવા નીકળી, એક પર્વત પાસે તે હરણને મુવેલો દીઠો. તેથી પોતે પણ માથું કુટીને મરણ પામી; ત્યાંથી મરીને હંસ હંસલી થયાં તે એક દીવસવનમાં રમવાને નીકળ્યાં હતાં, તેવામાં એક મોટો નાગ આવ્યો તે બંનેને ગળી ગયો તે વખતે બંને જણે પરમેશ્વરનું નામ સંભાર્યું તેથી ફરીને હંસલીનો જીવ દેવપુરનગરને વિષે સતવાનરાજાની ફુરમતી સ્ત્રીને પેટે દીકરી થઇ અને તેનું નામ ગુણવંતી પાડ્યું હવે તે ગુણવંતીના બાપે તેનો વિવાહ તે બલભકુંવરના સાથે કીધો અને તેની માએ તથાં તેના ભાઇએ અને કાકાએ જુદેજુદે ગામ વિવાહ કીધા એવામાં લગ્નને વિષે તે ચારે જણ પરણવા આવ્યા, માંહે માંહે લડવા મંડયા તે જોઇને ગુણવંતીકન્યા ક્રોધ કરીને વીચારવા લાગી જે મારા વાસ્તે આ બધા લડી મરે છે માટે મને ધીક્કાર છે એમ ધારીને અગ્નિમાં બળી મુઇ, તેની સાથે એક જણ મોહ કરીને બેગો બળી મુઓ અને બીજો રાજ છોડીને દેશાંતર નારી ગયો. ત્રીજો તેના હાડકાં ને રાખ ગંગામાં વહેવરાવી આવ્યો અને ચોથો વલભ નામનો કુંવર પોતાને ઘેર જઇને સ્ત્રીનો પીંડ મુકીને જમવા લાગ્યો, હવે જે દેશાવર નાસી ગયો હતો તેને વનમાં ફરતાં ફરતાં એક જોગી મળ્યો તેને કહે છે કે હે મહારાજ, હું દુખીઓ છું માટે આજની રાત તમારા મઠમાં સુવા દ્યો. બાવો કહે એ

સામી ઝૂપડીમેં સો જા. પછી સુતો. મધરાતને સમે પેલાને ઉંઘેલો જાણીને બાવો ઉઠીને એક ભોંયરામાંથી મડદુ લાવ્યો, તે મડદુ એક બાદશાહની ઓરતનું હતું, તે જોગી કબરમાંથી કહાડી લાવેલો હતો તે દહાડે ભોંયરામાં મુકી આવતો અને મધરાતે પોતાના મઠમાં લાવીને અમૃત છાંટી સજીવન કરીને તેની સાથે ભોગ કરતો તે પેલા રાજાના છોકરાએ દીઠું એટલે વીચાર કરવા લાગ્યો કે આ જોગીએ જે પાણી છાંટયું તે કયાંથી અને કયાં મુકે છે તે જોવું જોઇએ, એમ ધારી હળવે રહીને બહાર નીકળી જોગીને અમૃતનો સીસો મુકતાં દીઠો તે જોઇને પોતે સુઇ રહ્યો. સવારમાં જોગી ફરવા નીકળ્યો તે વેળા પેલા રાજકુંવરે છાનોમાનો અમૃતનો સીસો બાવાના મઠમાંથી ચોરી લીધો અને જ્યાં સ્ત્રી બળી મુઇ હતી ત્યાં આવીને સીસામાંથી અમૃત છાંટયું એટલે બંને બળી મુવેલાં સજ થઇને ઉઠયાં તે વાતની ગામોગામ ખબર થવાથી પ્રથમના પેઠે ચારે જણા એકઠા થઇને જુદ્ધ કરવા માંડયું. તેવામાં તે કન્યાના બાપે નગરમાંથી મોટા ને હુંશીયાર શાહુકારોને બોલાવીને કહ્યું કે તમે પંચાત કરો કે આ કન્યાનો વર ખરેખરો કીયો. તે સાંભળી પંચાતીએ ખુબ વીચાર કરીને કહ્યું કે સાંભળો. જેણે જીવતાં કર્યાં તે તો બાપ થયો અને જે નદીમાં નાંખી આવ્યો તે દીકરો થયો. દીકરો હોય ને વેહેવરાવે અને તેના ભેગો બળી મુવો હતો તે પાછો તેનીજ સાથે જન્મ પામ્યો તેથી તેનો ભાઇ થયો અને જે પીંડ મુકીને ખાતો હતો તે સ્વામી થયો માટે તેને પરણાવવી જોઇએ એ રીતે પંચાતીએ ઈન્સાફ કીધો ત્યારે રાજાએ તેની દીકરી વલભકુંવરને પરણાવી. તે પોતાના નગરમાં ગયો એક દીવસ તે સ્ત્રી અને ભરથાર બંને જણ ગામ બહાર હવાખાવાને ગયા છે, ત્યાં એક મોટો વાઘ આવ્યો તે રાજકુંવરને મારી નાંખીને જંગલ-

માં લેઈ ગયો એટલે રાણી જંગલમાં ખોળવા ગઇ તે ઘણા દીવસ ભુખી તરસી ફરતી ફરતી એક પહાડની નજીક આવીને વીચાર કરે છે કે કદી વાઘ મારા સ્વામીને ખાઇ ગયો તો નહીં હોય? એટલામાં એક ચોરે તે બીચારીને લુંટી લીધી તેથી ઘણું દુઃખ પામીને એક કુવામાં પડીને મરણ પામી. તે વાંદરી થઇ ને રાજ કુંવર પણ મરીને વાંદરો થયો. તે વાંદરો ને વાંદરી આ ઝાડ ઉપર બેઠાં એજ છે. એ જીવોને તમારા શ્રાપથી છ ભવ સુધી દુઃખ પડયું માટે હવે તો તેમને વીજોગ ટાળી સુખી કરો. તેવારે મહાદેવજી કહે કે હે પાર્વતી તું ધીરજ રાખ. હવે એમને ધીરેધીરે સુખ થશે.

ધીરે ધીરે રાવતાને, ધીરે ધીરે સબ કુચ હોય;
માળી સીંચે સાગણા પણ, રત વિના ફળ ન હોય.

શીવ કહે, પાર્વતી ધીરે ધીરે સઘળું કામ થાય છે. માળી ચાહે તેટલું પાણી ઝાડને પાય પણ રૂતુ વિના ફળ કદી થાયજ નહીં. માટે જેવારે એમને માણસોનો ભવ હવે આવશે તેવારે સુખ અને સંજોગ થશે. ત્યારે પાર્વતી કહે છે કે આ વખતે અમૃત ચોઘડીયું છે માટે હમણાંજ આ વાવમાં બંને જણ પડે તો માણસ થઇ જાય. એવો આ વાતનો મહીમા છે.

ઉંચા તારા ટગમગે, ને વળી નીચેરી મહાજળ વાવ;
તેમાં પડે દો જનાવરાં, તો સરજે નર ને નાર.

ચોપાઇ.

સરજે નરને નાર, વળી ઇશ્વર તો એમ કહે;
એ નાળીએરીની વાવ, અવતાર તો અમર રહે.
આપ્યું સીંહાસન કોય, રાજ કરે ચકવે;
અનેક જુગ વહી જાય, અવતાર તો અમર રહે.

એવી રીતે કહી પાર્વતીને લેઇનેત્યાંથી ચાલી નીકળ્યા. શીવે

કહેલું પેલી વાંદરીએ સાંભળ્યું અને વાંદરાના સાંભળવામાં આવ્યું નહીં તેથી વાંદરી વાંદરાને કહે છે.

દોહરો.

સાંભળ ભુંડા વાંદરાને, તારૂં હઇયું રાખ નીરધાર;
પડિયે અમૃત વાવમાં તો વળી આવે મનુષ્ય અવતાર.

હે વાંદરા, આપણને શીવે કહ્યું તેથી વાવમાં પડીયે તો મનુષ્ય થઇએ. તેથી વાંદરો કહે છે.

દેહી પોતાની બાળી કરીને, બાવો ચોળે જોને રાખ;
વાંદરી મેં જાણ્યો ઇશ્વરારે, એવા લંગોટા ફરે જોને લાખ.

સ્ત્રી, એમને ઇશ્વર કેમ કહેવાય, એવા તો રાખ ચોળી જટા વધારી, લંગોટાવાળી ઘણાએ બાવા રખડે છે, માટે હું તો નહીં પડું. જો એવાનું કહ્યું કરીએ તો જીવ ખોઇએ.

પછી વાંદરીએ ઘણુંએ કહી સમજાવ્યો, પણ વાંદરાએ માન્યું નહીં એટલે થાકીને વાંદરીએ તે વાવમાં શ્રી રામ કહીને પડતું મુકયું. પડતાં વેતજ સોળ વરસની ઇંદ્રના ઘરના જેવી અપછરા થઈ રહી તેમાં પોતે નગન શરીરે ઉભી છે પછી વાંદરો તે જોઇ મહા મોહીત થઇ ગયો ને પોતે તેની પાછળ વાવમાં પડવા માંડયું એટલે સ્ત્રી બોલી.

સાંભળ ભુંડા વાંદરાને, વળી હવે માં ભરતો ફાળ;
અમરત ચોઘડીયું વહી ગયું છે, હવે સામો ઉગતો કાળ.

હે ભુંડા વાંદરા, હવે તું પડીશ તો મરી જઇશ. કારણ કે પળ ગઇ. જો તું મારી સાથે પડયો હોત તો તારૂં કામ થાત, એવું સાંભળી વાંદરો મનમાં ઘણું પસ્તાઇ શોક કરવા લાગ્યો ને સ્ત્રીને કહે છે.

અમે તે વન કેરા વાંદરાને, વળી ફરીએ તે ડાળે ડાળ;

તું રે વાંદરાની સુંદરી, તને લઇ જાશે ભુપાળ.

હે ભુંડી, હવે મારા શા હાલ થશે. તને તો આવી રૂપવંતી જોઇ રાજા લઇ જશે ને મારે ડાળે ભટકવું પડશે, ત્યારે સ્ત્રી બોલી કે તું શાદને ચિંતા કરે છે. તને મુકીને હું કદી જઇશ નહીં. તું પહેલેથી તક ચુકયો ને હવે વીમાશે શું વળે. હવે તો તું વનમાં જઇ વનફળ લઈ આવે તો આપણે બંને ખાઇએ પછી વાદરો વનમાં ફળ લેવા ગયો. એવામાં હીરાસેનરાજા, તેનો પ્રધાન તથા એક ધાંયજો ત્રણે જણ શીકાર રમી પાછા ઘેર જતા હતા તેઓ વાવ્ય ઉપર આવ્યા ને વાવ્ય ઉપર એક વૃક્ષ હતું ત્યાં જઈ બેઠા ને રૂપાની ઝારી ધાંયજાને આપી, તેને વાવ્યમાં પાણી ભરવા મોકલ્યો. પછી ધાંયજો ઝારી લઈ જેવો વાવ્યમાં એક બે ને ત્રણ પગથીયાં ઉતર્યો, એટલે પેલી સ્ત્રીએ ઘાંટો કહાડીને કહ્યું કે ખબરદાર કોણ આવે છે. તે ધાયજાએ ઓચીંતો અવાજ સાંભળ્યો ને બીન્યો તેથી હાથમાંથી ઝારી પડી ગઇ.

સોહલો.

ખટ ખડ ઝારી હાથશું પડી, માથેથી પાઘડી ઉડી પડી;

જોડા વીસારી ત્યાં તે રહ્યો, બુમ પાડી રાજા આગળ ગયો.

ધાંયજો ધ્રુજતો ધ્રુજતો ઉઘાડે માથે રાજા પાસે આવ્યો. રાજાએ પુછ્યું પાણી લાવ્યો ? ધાંયજો કહે મહારાજ બળ્યું તમારૂં પાણી, હું તો મારા છોકરાના નસીબે માંહીથી જીવતો આવ્યો હું માંહી ઉતર્યો ને એકાએક એવો મોટો ભયંકર અવાજ થયો કે તે સાંભળી છળી મુઓ ને ઝારી હાથમાંથી વાવ્યમાં પડી ગઇ, પાઘડી માથાથી પડી ગઇ ને મારા જોડા મુકી નાઠો છું. તે હજુએ સમો વળ્યો નથી. તે સાંભળી રાજા ઢાલ તરવાર લઇ વાવ્યપર આવ્યો ને વાવ્યમાં એક પગથીયું મુકીને બીજે પગથીએ ઉતર્યો કે મહીથી

ગણગણાટ કરતો અવાજ થયો તે સાંભળી ત્યાં રાજા ખમચાઇને ઉભો રહ્યો. પછી સ્ત્રી માંહેથી બોલી કે કોણ આવે છે? હું નગ્ન છું રાજાએ કહ્યું ડાકણ કે ચુડેલ છે? ત્યારે તે બોલી કે હું દુઃખની મારી સ્ત્રી છું, પણ અણવસ્ત્રી છું ને તમે પુરૂષ છો તેથી તમને ના કહું છું. પછી રાજાએ પોતાને ખભે દોપટો હતો તે વાવ્યમાં નાંખ્યો એટલે તે લેપ પહેરીને ઉભી રહી. પછી રાજા હીંમત ચલાવી વાવ્યમાં ઉતર્યો ને જુવે છે તો મહારૂપવંતી કોઇ ઇંદ્રની અપછરા જેવી સ્ત્રી દીઠી, તેને જોઇ રાજા અંજાઇ ગયો અને સ્ત્રીને કહ્યું કે તું મારી સાથે ચાલ. હું રાજા છું તારે જે જોઇએ તે હું આપીશ. સ્ત્રીએ કહ્યું કે તમે મને વચન આપો. પછી રાજાએ વચન આપ્યું એટલે સ્ત્રીએ કહ્યું એક વાંદરો છે તે મારો પ્રાણ છે તેને સાથે રાખવો ને બીજું એ કે હું તમારી સાથે છ માસ પછી લગ્ન કરીશ. રાજાએ કહ્યું કે એમ કરજે. પછી પ્રાંયજે રાજાના કહેવા પ્રમાણે ગામમાં જઇ રથ લઇ આવ્યો એટલે રાજા સ્ત્રીને કહે છે કે આમાં બેસો. હવે પેલો વાંદરો વનમાં ગયો છે અને તે નથી આવ્યો માટે સ્ત્રી વાર કરે છે કે જો તે આવે તો હું તેને સાથે તેડી જાઉ ને રાજા ઉતાવળ કરે છે. પછી સ્ત્રી હાથ જોડીને વાવ્યને અરજ કરે છે કે હું હવે તારાં દર્શન ક્યારે કરીશ, એમ કહી વાવ્યને કહે છે

દોહરો.

છેલસંગી વાવડીને, વળી રહી ગઇ ઠામો ઠામ;
તારાં રે જળ હવ નહીં રે પીઉંને, જો હોત અમારે ગામ.
છેલ સંગીતા વાવડીને, જુગતે બંધાવી રે જોય;
સોને જડાવું તારા પગથીયાંને, વળી નગર અમારેરે હોય.

હે વાવ્ય માતા, તું મારે નગેરે આવતી હોય તો તારાં પગથીયાં સોને જડાવું. એટલામાં રાજાએ હાક મારી પણ પેલો વાંદરો

ન આવ્યો પછી પોતે બહાર જઇ રથમાં બેઠી એટલે સીપાઇઓએ પડદા નાંખી દીધા ને રાજા ગામ ભણી ચાલ્યો. એવામાં પેલો વાંદરો ફળ લઇને આવ્યો તો સ્ત્રી દીઠી નહીં એટલે શોકાતુર થઇ ફળ બળ નાંખી દીધાં ને કુદકો મારી ટોચ ઉપર ચડયો લાંબી સરતે જુવે છે તો રથ જતો દીઠો તેથી જાણ્યું કે મારી સ્ત્રી જાય છે પછી રીસ ચડાવી પુછડું ઉંચુ કરી હુકાહુક કરતો ને દાંત કરડતો ચેકડા મારતો ચાલ્યો ને રથ પાસે આવીને ક્રોધ કરી રથ ઉપર જાય છે, એટલે સીપાઇએ તેને હાંકવા માંડયો તેથી વધારે રીસ કરી સીપાઇ ઉપર દાંત કચરતો સામો ધસવા લાગ્યો. એવામાં સ્ત્રીએ અવાજ સાંભળ્યો, એટલે રાજાએ કહ્યું કે હે મહારાજ તમારૂં વચન તે એવુંજ કે ? સીપાઇઓને વાર્યા કે તમે એને મારશો નહીં એવામાં સ્ત્રીએ પડદો ઉઘાડી બહાર મોં કાઢી જોયું એટલે પેલો વાંદરો ઠેકડો મારી રથમાં પેશી ગયો. તે પછી રાજાએ રાણીને એકદંડીઆ મહેલમાં રાખી. રાણી પોતાના વાંદરાને સોનાની સાંકળે બાંધી પલંગે બાંધી રાખે છે. રાજા કોઇ વખત પાસે જાય તો સામા ખુરસી નાંખીને બેસવું પડે. જો રાણીના ચડમાં જવા જાય તો વાંદરો ડોળા કાઢી કરડવા જાય પણ રાજાને રાણી પાસે આવવા દે નહીં. પછી રાજાએ વીચાર કર્યો કે આ વાંદરો જાય તો પછી નીરાંતે વાત થાય. નહીં તો એ આપણને જંપવા દેશે નહીં એવું જાણી માનીતી રાણી પાસે આવ્યા ને કહ્યું કે આ સ્ત્રી પાસેથી વાંદરો આઘો કઢાવો તો ઠીક કેમકે મેં તો એને વચન આપ્યું છે તેથી મારાથી કહેવાય નહીં ને તમે બે વાતો સમજાવીને કહો ? એમાં તે શું ? જઇને એક ઘડીમાં કઢાવું છું એમ કહી લુગડાં પહેરી તે રાણીને મહેલે ગઇ, ત્યાં રાણીએ માન આપી પોતાની પાસ બેસાડયાં. પછી માનીતી રાણી કહે બાઇ આ જનાવર આપણા દર-

પાંજરામાં મોકલો. ત્યાં ઘણી જાતનાં જનાવર પાળેલાં છે તે ભેગો રહશે તમે તેને પાસેને પાસે શું રાખી મુકોછો? કોઇ જુવે તોએમ કહે કે રાણીને બીજાં કંઇ જાનવર ગમતાં નહીં હોય કે તે આ વાંદરો પાળે છે એના વગર દરબારમાંથી મેના પોપટ એવી તરેહનાં જનાવર લાવીને પાંજરામાં રાખો, ત્યારે રાણીએ કહ્યું કે એને તો એક ઘડી પણ મારાથી અળગો નહીં કરૂં. ત્યારે માનીતીને રીસ ચડી ને લાંબો હાથ કરીને કહ્યું કે બળ્યા તમારા ઢંગ એવું કદરૂપુ જનાવર તે પાળતાં હશું, તેવું વાંદરાએ સાંભળ્યું, એટલે રીસથી પેલી માનીતી રાણી ઉપર છલંગ મારીને તેનું નાક કરડી ખાધું માનીતી રાણી લોહી ચુતી જીવ લેઇને નાઠી ને રાજા પાસે આવી કહ્યું કે મારૂં તો નાક ગયું જેથી રાજા મહા કોપાયમાન થયો કે કોઇ દિવસ આપણો પણ એ ઘાટ થશે, માટે હવે તો એને નક્કી કાઢવોજ એવું નક્કીજ કર્યું એટલામાં એક મદારી રમત રમવા આવ્યો. રાજાએ મદારીને કહ્યું કે તું રાણીને ખુબ ખુશી કર કે તને રાજી થઇ કંઇ વચન આપે તે વચન લેઇ તું રાણી પાસે જે વાંદરો છે તે માગી લે. એમ કહી રાજાએ મદારીને પચાસ રૂપીઆ આપ્યા તે લેઇ મદારી રાણીના મહેલ સામે આવી રમત રમવા માંડી એ-ટલે રાણી વાંદરાને લેઇ ઝરૂખામાં આવી બેઠાં. પછી મદારીએ ખુબ રમુજી રમત કરી રાણી પાસે વચન માગ્યું રાણીએ વચન આપ્યું એટલે મદારી કહે કે આ વાંદરો છે તે મને આપો. રાણીએ વિચા-ર્યું કે ના કહું તો વચન જાય, તેથી વાંદરો આપ્યો ને કહ્યું કે આજથી છ મહીને આ વાંદરાને બરાબર શીખવીને પહેલો વહેલો મારી પાસે આવજે. હું તને કાંઇ ઇનામ આપીશ હવે મદારી વાં-દરો લઇને જાય છે જતાં જતાં વાંદરો રાણીને કહે છે.

ખાઓ પીઓને ધન વાવરોને, વળી કાપડ પહેરોને સાર,

તમ માટે અમ વેચાયા રે, ભુંડી મદારીને દરબાર.:

હે સ્ત્રી! તું હવે ખા પીને મજા કર, હું હવે જાઉં છું વાંદરાની આંખમાંથી આંસુ ચાલ્યાં જાય છે તે જોઇ સ્ત્રી કહે છે.

વચન ચુક્યો વાંદરાને, ભુંડા બોલી લજાવે તું તો વેણ;

તુજ ઘટ સાલે મોરી પ્રીતડીને, વળી મુજ ઘટ સાલે તારાં નેણ.

હે વાંદરા! તું વળી ચુકયોને હવે બોલે શું થવાનું, તને મારી પ્રીતડી સાલે છે ને મને તું રવે છે તે તારાં નેણ સાલે છે. પછી મદારી વાંદરાને લઇ ઘેર ગયો. છ મહીના થયા એટલે રાજાએ પરણવાની તૈયારી કરી લગ્નના બે દીવસ બાકી રહ્યા છે એટલામાં પેલો મદારી આવ્યો. રાણીએ પોતાના સોનેરી ચોકમાં રમવા બોલાવ્યો. રાજા પણ પ્રધાનને સાથે લઇ આવ્યો ને મદારીએ રમત ચાલતી કરી તેણે વાંદરાને ખુબ રમાડયો તેથી રાજી થઇ રાણીએને રાજાએ શીરપાવ આપ્યો. પછી મદારીએ વાંદરાને કહ્યું કે તું રાજાને સલામ કર એટલે વાંદરાએ રાજાને સલામ કરી ને રાણીને સલામ કરવાનું કહ્યું એટલે પુંઠ ફેરવી બેઠો, તેથી મદારીને રીસ ચડી એટલે વાંદરાને પાંચ સાત લાકડી ઝપાટી દીધી તેથી વાંદરાની આંખમાંથી આંસુ આવ્યાં તે જોઇ રાણી કહે છે

સુણ સુલક્ષણા વાંદરા, ને તું તો ભરી ન શકયો ફાળ;

તારે શરીરે પડે જોને લાકડી, તે તો મારે શરીરે ઉઠે ઝાળ.

હે વાંદરા! તારાથી ફાળ ન ભરાઇ તેથી તને દુઃખ પડે છે, ને તારા આંસુ જોઇ મારા શરીરે ઝાળ ઉઠે છે. પછી રાણીએ પોતાનો નવ લાખનો હાર હતો તે તોડી નાંખ્યો એટલે મદારી વાંદરાને મારતો છુટો મુકી મોતી વીણવા લાગ્યો. વાંદરો છુટો થયો એટલે વિચાર્યું કે રાંડ પોતે સુખ ભોગવે છે ને મને માર ખવરાવે છે માટે લાવ લાગ આવ્યો છે તેથી કુદી રાંડનું ડોકું મરડી નાંખું.

એમ ધારીને ઠેકડો માર્યો ને એક ધાખુ ઝાલ્યું. પણ ધાખું તુટી પડ્યું એટલે તે નીચે પડયો ને તરતજ પ્રાણ નીકળી ગયો તે જોઇ રાણીએ મદારીને કહ્યું:—

ચોપાઇ.

તોડું રે નવસર હાર, ભુંડા મોતી વીણવા રહ્યો;
હમણાં હતો કરમાંહ્ય, મદારી વાંદર કયાં ગયો.

મદારી વાંદરા સામું જુએ છે તો મરી ગએલો દીઠો. પછી રાણી વાંદરાને મરી ગએલો જોઇ વીચાર કરે છે.

દોહરો.

ઉડ હઇયા કર પાખડીને, હું જીવીને શુંયે કરેશ;
જેશું બંધાણી મારી પ્રીતડીને, હું તો તેના ભેગી મરેશ.

રાણીએ ધાર્યું કે મારો જે જન્મારાણી તે મરી ગયો તો હવે તેની પાછળ મરવું એમ કહી પડવા જાય છે એટલે રાજા તેને ઝાલવા ઉઠયો પછી તેની સાથે પ્રધાન પણ ઉઠયો રાણી પડી એટલે રાજા પડયો ને પ્રધાન રાજાને ઝાલવા ગયો તે પણ પડયો. એવો બનાવ જોઇ મદારી ગભરાયો કે હવે મારી શી વલે થશે. માટે હું પણ એકદમ અહીંથી જાઉં. એવી રીતે ત્યાં આગળ પાંચે મરી ગયાં.

હવે વાંદરો મરીને રાજા શાલીવાહનને પેટે અવતર્યો તેનું નામ સદેવંત પાડયું ને તેજ ગામના નગરશેઠ પદમશાને ઘેર પુત્રી અવતરી તેનું નામ સાવળીંગા પાડયું અને જે હીરાસેનરાજા હતો તેનું મન તો પરણવામાં ને પરણવામાં રહી ગયું તેથી પારાનગરમાં માણેકચંદશેઠના ગેર અવતર્યો તેનું નામ રૂપાશા પાડયું ને પ્રધાન જે મનરંજણો ચતુર હતો તે લાલાખારોટ થયો ને જે મદારી હતો તે રાણીનું રૂપ જોઇ મોહીત થઇ ગયો હતો તે રાંડીરાંડને ઘેર તેને પેટે છોકરો થઇને અવતર્યો પણ રાંડીરાંડની ફજેતી થાય તે માટે

તે છોકરાને લેઇ વગડામાં મુકી આવી તે બાવા ધુંધળીમલની નજરે પડયો એટલે પોતે પોતાના મઠ (આશ્રમ) માં લાવી મોટો કર્યો તેનું નામ ગોરખો પાડ્યું. હવે સદેવંત જ્યાં બારસ વરસનો થયો એટલે તેનું રૂપ અને જોબન કામરૂપ જેવું થઇ રહ્યું પોતે રોજ સાંજ પડે કે પોતાના રેવંત ઉપર જવાહીરનું રત્ન જડીત પલાણ માંડી પોતે સ્વાર થઇ હવાખાવા નીકળે. સાવળીંગા પણ એવી મહાતેજસ્વી ઈંદ્રના ઘરની અપસરા જેવી ભણી ગણી ચતુર થઇ છે. તે પોતે દર રોજ નિશાળે જાયછે ને પોતાના મહેલમાં તેના પીતાએ સદાવ્રત બાંધ્યું છે કે કોઇ અભ્યાગત માગવા આવે તો તેને આપે, પણ પાછો ન કહાડે સાવળીંગા ઘણા શોભીતા શણગાર પહેરીને પોતાની સોલશેં સાહેલીઓને લેઇ રોજ સાંજની વખત નવ ડેરીએ ગરબા ગાવા જાયછે. એવામાં એક દીવસ બાવા ધુંધળીમલના ચેલા ગોરખે કહ્યું કે મહારાજ તમે તમારી જટા કેમ ચોળતા નથી ત્યારે ગુરૂએ કહ્યું કે બચ્ચા, બસ્તીમેં મંગનેકું જાના પડતા હે સો ફુરસદ નહીં મીલતી. ત્યારે ગોરખે કહ્યું કે મેં મંગનેકું જાઉં? બચ્ચા જાવ તો સહી પીર લાલાબારોટકી પોળમાં મત જાના. ગોરખો કહે ઠીક મહારાજ. પછી ગોરખો માથાના કેશ છુટા મેલી અંગે ભભુત લગાવી, અંચળો, ઝોળી, ઝંડો, પાત્રપાવડી, ચકમક, ચીપીઓ સેલેસીંગી અને કપાળે સીંદુરની આરચા કરી હાથમાં ડંડો લેઇ કછોટો ભીડી જોગી બની બસ્તીમાં ચાલ્યો. એક શેરી અને બીજી શેરી ને ત્રીજી શેરીમાં અલેક જગાડતો જાયછે કે એક બાઇ બોલી મહારાજ! તમે લાલાબારોટની પોળમાં જાઓ કે ત્યાં પદમશાશેઠની છોડી સાવળીંગા તમને મુખ માગ્યું આપશે એવું સુણી ગોરખો ગુરૂનું વચન ન માનતાં તે લાલાબારોટની પોળમાં ગયો. કમરે ઘુઘરા કસી દીધા હતા તે સાંભળી કુતરાં ભસવા લાગ્યાં એવા ડોળથી

પદમાશેઠની હવેલીમાં સોનેરી ચોકમાં આવી અલખ જગાવીઓ.

ચોપાઇ.

સતકા બાંધ્યા સદાવ્રત, કે કુડા બાંધ્યા કામની;
સતકી મુરત ધરમ, ભીક્ષા દોની ભામની.

બાવાએ કહ્યું—જા સદાવ્રત સત્યનાં બાંધ્યા હોય તો ભીક્ષા આપ્ય અને જો કપટ કર્યા હોય તો અમે જઇએ. એમ કહી મહેલ નીચે જઇ ઉભા. પછી સાવળીંગા કહે છે.

મારા મોહોલુ હેઠ, અલેખ બાવે જગાવીયા;
નવરા નોતા મારા હાથ, બાવાજી પાછા ચાલીયા.

સાવળીંગા કહે કે મને વાર લાગી, તેથી બાવાજી પાછા ગયા એવું સાંભળી બાવા સન્મુખ આવી કહે છે.

દેવું હોય તો દે, શબ્દ પાળો શામની;
અતીત ઉભા છે તારે દ્વાર, ભીક્ષા દોને ભામની.

બાવાને શન્મુખ ઉભો જોઇ સાવળીંગા કહે છે.

ઉભા રહોને બાવાજી આજ, ભીક્ષા તમો લીજીએ;
તમે આવે લીલા લેહેર, આશીશ અમને દીજીએ.

એમ કહી સાવળીંગા પોતે સોનાનો થાળ ભરી બાવાને લોટ આપવા આવતી જોઇ બાવો કહે છે.

નાંખ્યાં નજર કેરાં બાણ, આટો કેમ લીજીએ;
બાવો માગે જોબન કેરા દાન, અતીતકું દીજીયે.

તે સાંભળી સાવળીંગા બોલી.

તમે પુજ્યા દેવ, તમે પુજી દેવીયો;
તમે થયા જોગીરાજ, તમારે નારી કેવીયો.

હે બાવા ! તમે સંસાર મુકી જોગી થયા ને તમારે નારીનો અપશો ? ત્યારે બાવો કહે છે.

નથી પુજ્યા મેં દેવ, નથી પુજી દેવીયો;
ગુરૂએ આપ્યા છે શબ્દ, નાખું છું નીત ફેરીઓ.

બાવે કહ્યું—હું તો દેવ દેવીઓને ઓળખતો નથી, પણ ગુરૂના વચને કરીને અહીં ફેરા ખાઉં છું. સાવળીંગા તેના બોલ સાંભળીને તેનું રૂપ જોઇ ઘણી મોહીત થઇ ચેલાને કહે છે.

કામની રૂપ સ્વરૂપ, રૂદેમાં જાણીએ;
શહેર સમુથા ભર જાય, મન ગમતું માણીએ.

સાવળીંગા કહે—નગરમાં જઇ કોઇ સારી જોઇ પરણો તે સાંભળી ચેલો કહે છે.

તમ હે રૂપ સ્વરૂપ. હાજર રહો તમ ખડી;
દેને જોબન કેરાં દાન, લગ્ન કરને અબ ઘડી.

ચેલે કહ્યું—તારા જેવી રૂપાળી બજી કોણ! એવું સાંભળી સાવળીંગાને રીસ ચડીને ચેલાને કહ્યું.

દોહરો.

બાવા રે મારા બાવલીયાને, વળી નજરો રાખ્ય તારી ઠીક;
ફોડી નાંખીશ તારાં તુમડાં તો, વળી શેર્મા રે માગીશ ભીખ.

એવું સાંભળી ચેલો કહે છે.

સુત બે ચંચલ નારીયાં ને, વળી બોલનકું રે જરા શીખ;
વાડેથી લાવું બીજાં તુમડાંને, વળી તેમાં રે માગીશ બીખ.

હે સાવળીંગા. વીચાર કરીને બોલ. હું તુમડાં ફોડીશ તો વાડે ઘણાં નીપજે છે. તે સંભળી સાવળીંગા કહે છે.

ચોપાઇ.

વાંકા કરીને નેણ બાવાજી તમને મારશું,
ઝોળા પડશે ઉભી બજાર, તુમડાં ફુટશે હાથશું.

તે સાંભળી ચેલો કહે છે કે તું એવી કેવી કામણગારી છું કે

નજર કરી મારીશ, એમ કહી કહે છે.

સુનએ ચંચળ નાર, કલ ઉઠ મર જાયગે;
દેને જોબન કેરાં દાન, દુવા દેકે જાઇંગે.

હે સાવળીંગા ! તું ગુમાન કરે છે તે શું? કેટલા કાળ જીવ-વાની છે. ત્યારે સાવળીંગા કહે છે.

જાતનો છે અતીત, કોણુ છે તારી જાતડી;
આવવા દે પીતા મુજ આજ, પછે છે તારી વાતડી.

સાવળીંગા કહે—મુવા અતીત થઇ આવી હઠ કરે છે, મારા બાપને કહી વલે કરાવીશ. ચેલો કહે છે.

બડો પીતા તારો શેઠ, લુટાદે ફુલ વાડીયાં;
તેરે બરીખી કલીકા કયા ભાર, કાયકુ મેણુા માંરીયાં;

હે સ્ત્રી ! તારો બાપ તો મોટો ઉમરાવ છે, તે તો ફુલની વાડીઓ લુટાવી દે છે, ને તું તો એક ફુલની કળી જેવી છે, તેમાં આટલો ગુમાન કરી મેણું મારે છે, તેવાં વચન સાંભળી સાવળીંગાને ક્રોધ ચડયો અને આંખો કહાડી બાવાની સામું જોયું.

બાવો માગે લોટ કે, શહેર જાણે આપણે;
સાંધ્યા નેણું કેરાં બાણ, બાવા પડયો બારણે.

જયાં સાવળીંગાએ બાવાના સામે નજર કરી કે બાવો તેનું તેજ જોઇ ભોંયપર પડયો. તે પડતાં સાવળીંગાની ભોજાઇ બારીએ આવી તો બારણા આગળ બાવાને પડેલો દીઠો તે જોઈ વીચાર કરે છે નણંદ નાનાં છે પણ કામણગારાં નીકળ્યાં. બાપડા બાવાને જોત જોતામાં ભોંય ઉપર પાડયો. એમ વીચારી કહે છે.

નણદલ નાનેરાં બાળ, કામણ કયાંથી શીખીયાં;
જોગી માર્યો અબધુત, ઘરો ઘર ભીખીયાં.

હે નણંદ ! આ બાપડા ભીખ માગનારને તમે શું કરવા મા-

યોં? તે સાંભળી સાવળીંગા પોતાની ભોજાઇને કહે છે.

દોહરો.

સેરે માર્યો હોય તો હુંયે મરૂં, નહીંતર મરજો ભાભી તારો વીર;
ડાબી આંખને ફરૂકડે, વળી ફાટી પડયો રે ફકીર.

શાવળીંગા કહે કે જો મેં માર્યો હશે તો હું મરીશ, ને તું જુઠું કલંક મુકતી હઇશ તો તારો ભાઇ મરશે. મારી તો આંખ જોઇને મુવો છે. એવામાં ચેલાનો ગુરૂ બાવો ધુંધળીમલ તે જગોએ આવ્યો ને જુએ છે તો ચેલો ભોંય ઉપર ઉંધે મહોડે પડયો છે ને મોંમાં ધુળ પેસી ગઇ છે. ઝોળી બોળી ફેંદી નાંખી છે. હવે ગુરૂને આવ્યો જોઇ ભોજાઇ સાવળીંગાને કહે છે.

એક માર્યોને બીજાને મારશોતો, વળી નગરમાં થાશે જોને વાત;
જોગી માર્યો જટાધારીઓ, ભાઇ જેવો ગોરખનાથ.

હે બાઇ! આ એક માર્યો ને બીજાને મારશો તો ઘેરે ઘેર વાત થશે. હવે ગુરૂ ચેલાને કહે છે.

ચોપાઇ.

ચેલારે તુટયો જોને આભ, તુટી રે જાણી આમલી;
ચંદ્રવદની નાર. કામણગારી કોણ મળી,

હે ચેલા! તને શું થયું? તારે માથે આભ તુટયો કે તને કોઇએ કામણ કર્યાં? તે સાંભળી ચેલો કહે છે.

નથી રે તુટયો ગુરૂ આભ, નથી રે તુટી આમલી;
કામણગારી નાર, સાવળીંગા મુજને મળી.

હે ગુરૂ! મને સાવળીંગા કામણગારી મળી છે. બીજું કાંઇ થયું નથી. તે સાંભળી ગુરૂ કહે છે.

સુન એ ચંચલ નાર, લડકેકું કયું લડે;
શીર લેઉંગા ઉતાર, અદાસેં કયું ખડી.

હે રાંડ! તેં મારા ચેલાને કેમ માર્યો? તને શ્રાપ દઇ બાળી ભસ્મ કરી નાંખીશ. નહીં તો સાચે સાચું કહે. તે સાંભળી શાવળીંગા નરમ થઇ બાવાને નમી પડી કહે છે.

દીઠી જોબનવંતી નાર, જીવડો ચાલ્યો છળીને;
એમાં શો અમારો વાંક, શું આવ્યા ચેલાની વારે ચડીને.

હે મહારાજ! મારૂં જોબન ને રૂપ જોઇ તમારા ચેલાનોજીવ છળી ગયો. તેમાં હું શું કરૂં? ત્યારે ગુરૂ કહે કે તું એને ઉઠાડ, પછી સાવળીંગા ચેલા પાસે આવી કહે છે.

ચેલાજી બેઠાં થાઓ, આંજુ તમારી આંખડી;
પહેરવા આપું પીતાંબર લાલ, ચડવા આપું ચાખડી.

હે મહારાજ! હવે તો ઉઠો, પણ ચેલો ઉઠતો નથી, તેવારે સાંવળીંગા પોતે ચેલા સામું હસીને લલચાવે છે

ઉઠોને મહારાજ, આપણે કરીએ ગોઠડી;
રંધાવું બત્રીસ રસોઇ, જમાડું રસ રોટલી.

હે મહારાજ! તમારે જે જમવાની ઈચ્છા હશે તે તમને જમાડીશ ને તમે ઉઠો. તે સાંભળી ચેલો કહે છે.

બળ્યાં તમારાં પકવાન, બળીરે રસ રોટલી;
સલામત મહારા મહેલા કેરો લોટ, બળીરે તમારી ગોદડી.

હે સ્ત્રી! મારે તો તારૂં કાંઇ જોઇતું નથી, પછી ગુરૂએ ચેલા ઉપર હાથ ફેરવી ચેલાને કહે છે.

ચેલા નાસવું હોય તો નાસ, કે શહેર નહીં આપણું;
મળશે મહાજન કેરા લોક, કોઈ નહીં કહે બાપડું.

હે ચેલા! હવે તું ઉતાવળો ચાલ, નહીં તો તેનાં સગંવહાલાં જાણશે તો આપણને મારશે. એવામાં આડોશીપાડોશી એકઠાં થયાં ને ઘણાક લોક ભરાઇ ગયા ને ચાલવાની જગા રહી નહીં.

પછી ગુરૂ સર્વેના ઉપર રોશ કરી કહે છે.

સખી જે નરણુ અદ્ધાર, દુનીઆ સર્વે દુંદળી;
શહેર કરી દઉ હળાહળ, ધમુકયો બાવો ધુંધળી.

બાવો રીસ કરી લોકને કહેછે. તમ સબ લોક ઉધરસેં ચલે જાઓ નહીંતો સારા શહેર હળાહળ કર ડાલુંગા, પણ લોકો માનતા નથી. એવામાં સદેવંતકુંવર ઘોડે બેશી ફરવા નીકળ્યા હતા, તે ત્યાં આવ્યા ને પોતાની પાસે ચાબકો હતો તે લોકોને ઝાપટવા માંડયો. એટલે માણસો દોડાદોડ કરવા લાગ્યાં, પછી બાવો પોતાનાઆશ્રમ ઉપર ગયો. ગોરખાને કુંવરે બોલાવીને પુછયું કે ત્યાં શું હતું કે લોકો ભરાયા હતા, ત્યારે ગોરખો કહે છે કે મહારાજ! તમારા નગરમાં જીવતી ડાકણ છે તે મને વળગી હતી પણ મહારા ગુરૂ સમર્થ હતા તે મને જીવતો ઉઠાડયો ને અહીં લાવ્યા નહીંતો ઉગરત નહીં. ત્યારે કુંવરે કહ્યું કે ડાકણ બાકણની વાત જવા દો ને સાચે સાચું કહો. ત્યારે ચેલો કહે કે તમારા નગરમાં મેં સ્ત્રી દેખીને તેના તેજે મુર્છા ખાઇ પડયો હતો એમ કહી કહે છે.

દોહરો.

ભરતખંડ રાજા હું ફર્યો, ને વળી ભમી આવ્યો સર્વ જોઇ;
એ બદન એ અંબીકા રે રાજા, નાર ન દીઠી બીજી કોઇ.
એસી નહીં દેવળમાં પુતળી, ને નહીં રાણી રાજ દરબાર;
સાચુ માનો કુંવર સુલક્ષણા રે, એ તો અપ્સરાની અણુસાર.

ચોપાઈ.

અપ્સરાની અણસાર, શેઠ પદમાશાની કુંવરી;
મૃત્યુલોકની માંય, અપ્સરા એ ઉતરી.
છેદી ગયળ અચળ અલબેલ, ચપળાસી ચમકે બદનમેં;
એ મોહનકી આંખ, જ્યું ચઉદા રત્ના ઝલકે નેનમાં.

હે રાજા કે જેની આંખની ઉપમા કેવી કે જેના મોટા વનને વિષે ચપળા કહેતાં વીજળીનો ચમકારો થઇ રહે છે એવા ઝબકારા મારે છે એ સાંભળી સદેવંતને મોહ થયો ને કહે કે તું મને તેનું નામ ઠામ બતાવ્ય, તે સાંભળી ચેલો કહે છે.

દોહરો.

ઉંચા નાળીએરીનાં ઝાડવાંને. સામી સરઇઆની ઓળ;
અત્તર કસ્તુરી મેકે ઘણીને, એરે સાવળીંગાની પોળ.

ચોપાઇ.

એરે સાવળીંગાની પોળ, સામા જાઓ શેરીએ;
બારીએ ઝરૂખા ચાર, જુકી રહ્યાં છે મેડીએ.
બાદલ મોહોલ રંગ મોહોલ, ખડક મોહોલ જુકી રહ્યા;
એમાં સાવળીંગા નાર, મારાં મન મોહી ગયાં.

એટલે સદેવંત પોતે લાલા બારોટની પોળમાં આવી જુવે છે તો એક ઘણી ઉંચી હવેલી દીઠી. આમાં સાવળીંગાની હવેલી કઇ હશે એવો વિચાર પોતે કરે છે, એટલામાં રાજસભામાંથી લાલા બારોટ ઘેર આવ્યા ને સદેવંતકુંવરને શેરી વચ્ચે ઉભેલો જોયો પછી બોલાની કહે છે.

દોહરો.

શેરી વચ્ચે સદેવંત આવીને, વળી ઉભા રહ્યા રે મહારાજ;
સાચું બોલોને કુંવર સુલક્ષણા રે, તમે આવ્યા છો કોનેરે કાજ.

હે સદેવંત। તમે અહીંઆં શેરી વચ્ચે કોને સારૂ આવીઉભા છો ! ત્યારે સદેવંત બારોટને કહે છે.

લાલાબારોટ મારે મન વશા, ને વળી તમથી વાલેરૂ નહીં કોઇ;
તમારી શેરીમાં એક નારી રહે, તેના મેળાવો કરી દોને મોય.

ચોપાઇ.

મેળાવો કરી દોને મોય, આપું કડાં કંઠી ચોકડાં;

લુંટાવી દઉં ધન માલ, રૂપઇઆ આપું રોકડા.
આપું પાલખીઓને સુખપાલ, આપું હાથી ઘોડલા;
અર્ધ્યું આલું રાજપાટ, આપું રથ ઘોડલા.

સદેવંતે કહ્યું કે હું તમે કહો તે આપું પણ મને એ નારીનો મેળાપ કરાવો. બારોટ કહે એનું કંઇ નામ ઠામ હશે કે બાધેભારે નારીજ, એવી નારીઓ તો મારી પોળમાં સો છે, જો તેનું નામ ઠામ કહો તો વળી બતાવું, ત્યારે સદેવંત કહે કે પદમાશાની દીકરી સાવળીંગા તેનો મેળાપ કરી આપો તે સાંભળી બારોટ કહે છે.

દોહરો.

એ તો દાસ નથી હરામના ને, એ રાજા લોભે તે નહીં જાય;
ઘેર ઘેર માગ્ર માત પીતા રે, રાજા મુખથી તે કેમ કહેવાય.

બારોટ કહે—રાજા એ લોભથી નહીં લલચાય અને ઘેર કંઇ કમી નથી કે તમારી સાથે પૈસા સારૂ પ્રીત કરે ને મારાથી એને મોંઢે જઇને ન કહેવાય. મારા મહેલામાં તો બધે મારે માત પીતા જેવું છે, હું એને કહું ને એ જઇને એના બાપને કહે તો મારી ઇજત જતી રહે. તે સાંભળી સદેવંત કહે છે કે હે બારોટ, તમે જો મને ન મેળવો તો તમારૂં વચન જાય ને મારે તો એના પછવાડી જીવ કાઢવો પણ એનો મેળાપ કરવો. બારોટ કહે એનું તમારે શું કામ છે? ત્યારે સદેવંત કહે છે કે હે બારોટ! મને બાવાએ કહ્યું કે મેં નવ ખંડ સાત દ્વીપ જોયા પણ એવી નારી કોઇ ઠેકાણે દીઠી નથી મેં કાને પણ સાંભળી નથી અને ઇંદ્રને ઘેર પણ એવી અપ્સરા નહીં હોય એવું એનું રૂપ છે. બારોટ કહે કે એનો મેળાપ થવો મહા દોહલો છે. સદેવંત કહે કે જો તમો મેળાપ નહીં કરાવો તો પછી બીજાથી થવાનો નથી ને મારે પણ પ્રાણ મુક્યા વીના છુટકો નથી ત્યારે લાલાબારોટે કહ્યું કે ભાઇ! હમણાં તું ઘેર

જા ને સાંજના ચાર વાગતાં પાછો અહીં આવજે એટલે એ નિશા જેથી આવતી હશે ને તને બતાવીશ એમ કહી બારોટ ઘેર ગયા ને સદેવંતકુંવર પણ પોતાને ઘેર ગયો. હવે ઘરમાં સદેવંતને કાંઇ સુઝતું નથી ને સાવળીંગાની મનમાં ઝંખના લાગેલી છે તેથી કાંઇ ચેન પડતું નથી ને વીચાર કરતાં ત્રણ ચાર વાગવા આવ્યા એટલે સદેવંતકુંવર પોતાનો શણગાર પહેરીને જવાની તઇયારી કરે છે.

દોહરો.

હીરા માણેક મુગટ જડયો, ને વળી કુંડળ લટકે કાન;
મોતીઓની માળા પહેરીને, તે ઝગકે સુરજ સમાન.
કલગી તોરા ફરફરે, ને જરકશી જામો જોને સાર;
શાલા દોશાલા ઓઢીઆ, માંહે ઝંઝારે ઝગકે તાર.
શેલે કશી રે કમરૂ બાંધીયું ને, વળી ભરગચ્છીનો સુરવાળો;
વીર તરકસ ને કામઠી ને, વળી શીરોઇની તલવાર.

ચોપાઇ.

શીરોઇકી તલવાર, ભાલા જોને જળહળે;
એવો સજી શણગાર, રાજા મોહલમાંથી નીસરે.

આવી તરેહના શણગાર સજી પોતે મહા કામરૂપ બની ઘોડે સ્વાર થઇ લાલાબારોટને ઘેર ચાલ્યો. લાલાબારોટ સુતા છે તેમને જગાડયા ને કહે કે ચાર વાગવાની વખત થઇ હવે મને એ સ્ત્રી દેખાડો. બારોટ અફીણી હતો અને અમલ પાણી ઉતરી ગએલા એટલે મીજાજ ઠેકાણે નહોવાથી કુંવરને કહેછે કે તમે તો મારા માથાના મુગટ છો પણ જો બીજો કોઇ હોત ને મને આવી રીતે કાચી ઉંઘમાથી જગાડયો હોત તો હું એને મારી નાંખ્યા વગર મુકત નહીં પણ તમને શું કરૂં? હવે મને કસુંબો પીવા દો. પછી હું તમને બતાવું, બારોટ કસુંબો પીને હોકો ભરી બેઠા, એટલે કુંવરકહે

મને બતાવો. ત્યારે બારોટ કહે ભાઇ હજુ ચાર વાગ્યા નથી કુંવર કહે મને બાવાએ કહ્યું તે વાત ખરી છે કે ખોટી ! એનું રૂપ એવું છે કે નહીં ? ત્યારે બારોટ સદેવંતને કહે છે.—

કવીત. ચાલ લાવણીની.

ચીત્રરૂપ ચીત્ત વનમાં છાજે, ચંપક દ્રત ચીતવન ભારી;
પુરવપુન્ય કીયા જેને કોટીક, સો પાવે એસી નારી.
સુડાચંચસી નાશક બની હે, દાંત બને દાંડમ કલીયાં;
જુગ ઝંઘા અતી તન કોમલ, ચરન બને જેસી વનકદલી.
નાજુક પુતળી કમર છબીલી, દશ આંગળીયાં મગફળી;
ચંદ્ર બરન મ્રગલોચન જેસી, અજબ બની રંભા પુત્રી.
એસી અદામેં સબ જગ મોહ્યા, સુન સુંદરપુર બલીહારી;
પુરવ પુન્ન કીયે જેને કોટીક. સોપાવે એસી નારી.

જેણે પુર્વ જન્મ કરોડો પુન્ય કર્યાં હોય તેનેજ એ નારીમળે નહીંતો મળનાર નહીં. જેનું નાક સુડા કહેતાં પોપટની ચાંચના જેવું છે, દાંત દાડમની કળીઓ ને ઝંઘા કહેતાં સાથળ કેળના થંબ જેવી છે ને પગ કોમળ વનની કળી જેવા છે, આંગળીઓ તો જાણે મગની ફળીઓ ને આંખોમાં તો જાણે સર્વ જગત મોહી રહ્યું છે એવી સ્ત્રી પુર્વ જન્મના સંસ્કાર વિના મળે નહીં. એવું સાંભળતાં સદેવંતકુંવર મહા મોહિત થઇ ગયો ને કહે છે કે વળી એનું બીજું લક્ષણ બતાવો. ત્યારે બારોટ કહે છે.

કવીત.

મુખ બન્યો મેહેતાબ સરીખો, દાંત જડે સબ સોનેરી;
પુરન પાનસો પેટ કહીજે, છાતી બની કાચી કેરી.
કંઠ કોકીલ કોયલ જેસો, મદન કેફને તુજ ગેરી;
ચાલ ચલે ગજરાજ છબીલી, સો કાંઇ આશક કરતે ફેરી.

છુટે પસીના ભમર બાસ લે, લંબે બાલ નાગન કાલી:
પુરવ પુન્ય કીયે જેને કોટીક, સો પાવે એસી નારી.

હે રાજા ! જો વળી એનું રૂપ જેનું મેં તો મેહેતાબ કહેતાં રાતની વખત બપોરીઉં છુટેછે તેના જેવી શોભા આપે છે, દાંતે તો સોનાની રેખો જડી છે અને તેની ડોક કોહીકળા એટલે મોરના જેવી છે અને તેનો સ્વર કોયલના જેવો છે. ચાલ ગજરાજ કહેતાં હાથી જેવી છે લાંબા વાળ તો કાળી નાગણના જેવા છે અને જ્યારે પરસેવો છુટે છે ત્યારે તેની બાસ લેવાને ભમરા તેની પાછળ આતુર થાય છે અને રાજા તારા જેવા સો આશક ફેરા ખાય છે. માટે જો તારા નસીબમાં હોય તો તે તને મળે.

મીઠી જુબાસે જગ ભરમાયા, નેનમે મોહની મારે;
લંપટ બનાકે લુટ લીએ જ્યું, ચમક રહે ગગને તારે.
જેસી આશકપર નજર દોડાવે, તે ઘટી પલકમેં ઘર મારે;
ઉસ માયાસેં કોઇ બચ્યા નહીં, લંપટ રહે જંગલ સંસારે.
હંસ મોર કીર કપોત કહીએ, જ્યું કેકીલસેં કીલકારી;
પુરવ પુન્ય કીયે જેને કોટીક, શો પાવે એસી નારી.

હે રાજા ! તેની મીઠી જીભે કરી આખી દુનીયા મોહી રહીછે અને તેની આંખમાં તો જાણે વશીકરણ વીદ્યા ભરી છે અને તેના ઉપર નજર કરે તેને પાડયોજ છે, તેની શીશોટી કોયલના જેવીછે. હે રાજા ! પુરવ જન્મના સંસ્કાર વિના એ સ્ત્રી મળે નહીં તેમ તેમ રાજા મહા ગાંડો ને ઘેલો થઈ જાય છે અને કહે છે કે બારોટ વળી એનું વર્ણન કરો. એટલે બારોટ કહે છે.

સોળે શણગાર બત્રીસ અલંકાર, ચોરાસી આસન જાણે;
બત્રીસ કળા લક્ષમાં પુરી, ચીત્ત પદ્મનીકા નીશાને.
કામીજન જોગ જુગસેં કીનો, સમમગો કામે તન સાને;

રામકૃપા હરી ઇચ્છા બીન, માલે ન એશી દીલજાને.
શામા પરેમગીર કહે સભામે, સુન સુંદરપર બલીહારી;
પુરવ પુન્ય જેને કીયે કોટીક, સો પાવે એસી નારી.

હે રાજા! હરીની ઇચ્છા વિના કે હરી વિના બીજા કોઇને મળવી કઠણ છે. તારા નસીબમાં હોય તો મળે. એવું રૂપ સાંભળતાં સદેવંતરાજા મુર્છા ખાઇ ભોંયપર પડ્યો. બારોટ આસનાવાસના કરી બેઠો કરીને કહે છે કે હે રાજા! અત્યારથી તમે આમ ભોંયમાં પડો છો તો નજરે જોશો ત્યારે તો શુંએ થશે? રાજા કહે કે હું એને નજરે જોઇશ ત્યારે મારો જીવ ઠેકાણે આવશે માટે બારોટ અને બતાવો. એવામાં ચાર વાગવા આવ્યા એટલે બારોટ અનેરાજા અગાસી ઉપર ચડયા. સાવળીંગા નિશાળમાં ચાર વાગ્યા એટલે પોતાની શોલશેં સાહેલીઓ લઈ પોતે હંસની ચાલ ચાલતી આવે છે અને તેનું મુખારવિંદ સુર્યના જેવું પ્રકાશ મારી રહ્યું છે, તેથી તેને આવતી જોઇ બારોટ કહે છે.

દોહરો.

સાવળીંગા ચાલી નિશાળથી ને, વળી ઘરભણીરે આવંત;
મજરો કરે રે લાલો કવી રે, એતા ગુણ રાગે ગાવંત.

ચોપાઈ.

ગુણ રાગે લાલો ગાવંત, સમજી લો મનમેં રાજન;
ગલીયુમે આવે એ નારી, લુંટી જાશે નગરી સારી.

બારોટ કહે—હે કુંવર! તમે ઉતાવળા જઇ ગાંધી શેરીએઉભા રહો ત્યાં તમને તે મળશે, સદેવંતે વેગળેથી આવતી જોઇ હતી એટલે મનમાં ઘણો મોહિત થઇ, રચવાયો રચવાયો ઘોડે બેશી ગાંધી શેરીએ ગયો.

રૂદે થકી કામની લાગ્યા નેનમે મુજરા, ચલે હંસકી ચાલ.
ગળેમેં પુષ્પનકા ગજરા, સાવળીંગા રૂપસ્વરૂપ, ઘરદીશાએચાલીયાં
જેમ માન સરોવર માંહી. હંસ ગતિ હાલીયાં.

સદેવંત રસ્તો રોકી ઉભો છે, એટલામાં સાવળીંગા સોલસેં સાહેલીઓ સાથે ચાલી આવે છે અને જે જે સાહેલીનાં ઘરરસ્તામાં આવે છે તે ઘેર જઈ નવ ડેરીએ ગરબાં ગાવાને જવા સારૂ શોભીતા સણગાર પહેરવા જાય છે. એમ કરતાં સાવળીંગા પોતે એકલી ઘર ભણી ચાલી આવે છે. તે સદેવંતનો ઘોડો ઉભેલો જોઇ અચકાઇને વિચાર કરવા લાગી કે રાજાનો કુંવર ઉભો છે તેથી સામા જવું નહીં કારણ કે એ મહા તોફાની છે માટે કાંઇ આડો રસ્તો કાઢી ઘેર ચાલી જાઉં, એમ ધારી ગાંધી ઉપર દુહો કહ્યો.

દોહરો.

ગાંધી કસ્તુરી જોઇને આપજેને, વળી ખોરી નહીં રે ખવાય;
કોક માણુસ આડું ઉભું રહ્યું રે, તેના આડું તે કેમ ઉતરાય.

એવું સાંભળી સદેવંતના મનમાં એવું આવ્યું કે ગાંધીને ઘેરથી કસ્તુરી લઇને આવે છે. સાવળીંગાની કહેવાની મતલબ એ હતી કે રાજા તું કસ્તુરી ખોળવા આવ્યો છું તે તને રસ્તામાં નહીં મળે, એ તો કોઇ એકાંત જગોએ મળે. એમ કહી આડે રસ્તે થઇ પોતાના મહેલ ભણી ચાલી નીકળી, ઘેર જઇ સોળે શણગાર ધારણ કરી વાળે વાળે મોતી પરોવી મહા મુલ્યવાન વસ્ત્ર પહેરી કોઈ રંભાની માફક બનીઠણી નવ ડેરીએ ગરબા ગાવાને ચાલી, સદેવંત ગાંધી શેરીએ ઉભો છે ને લાલાબારોટ અગાસીમાં ઉભાઉભા જુએ છે કે રાજા મુરખ જેવો છે તે તો નવ ડેરીએ ગઇ અને રાજા એની વાટ જોઇ ત્યાં ઉભો છે તેને પાછો બોલાવું, એમ કહી બારોટ અગાશીમાં રહી રાજાને કહે છે.

ચોપાઈ.

સદેવંત ઘોડીલો ખેલાવ, કે આવ મારી શેરીએ;
સોલસેં સાહેલીનો સાથ, રમે છે નવ ડેરીએ.

હે રાજા! શું ઉભો રહ્યો છે. પાછો આવ, એ તો નવડેરીએ ગઇ. ત્યાંથી રાજા બારોટના ઘર આગળ આવ્યો અને સાવળીંગા નવ ડેરીએ ગઇ એવી વાત સાંભળી ઘોડો છુટો મુકી ધસ્યો ધસ્યો નવ ડેરીએ જઇ ઉભો અને જુવે છે તો એક એકથી ચઢીયાતી સોલસેં સાહેલીઓ દીઠી. તેમાં સાવળીંગા કઇ તે ઓળખાતી નથી તેથી પાછો નીરાશ થઇ બારોટ પાસે આવી કહે છે.

જેને સોળસેં સાહેલીનો સાથ, બારોટ કેમ જાણીએ;
કેઇ સાવળીંગા નાર, અમને તે ઓળખાવીએ.

હે બારોટ! સોલશેં સાહેલીઓ એક રૂપ ત્યાંતો થઇ રહી છે, તેમાં સાવળીંગા કઇ તે મને ઓળખાવો. ત્યારે બારોટ કહે છે. હે રાજા તારા જેવો મુર્ખ કોણ કે પુછયાગાછયા વગર ઘોડો છુટોમુકી નાઠો તે મારા ઘોડાની સાથે લડયો ને દોરડાં તોડી નાંખ્યા. આવો તું બાવ્રાગકુઆ જેવો કેમ થઇ ગયો છે? સાવળીંગા તારી કીંમત કરશે કે રાજા મુર્ખ જેવો છે, માટે જરા શાણુપત આણીને તેની પાસે જા. સદેવંત કહે—ભાઇ એનું રૂપ જોઇ ગાંડો થઇ ગયો છું- તેથી મને કાંઇ સુજતું નથી. બારોટ કહે :તું તારો ઘોડો બાંધી ધીરજ રાખીને જા, હું તને એંધાણ બતાવું છું તે યાદ રાખજે.

દોહરો.

ઘુઘરીઆળો ગોફણો, ને વળી સાળુડે કસબી કોર;
કંઠે લાલ એક મણી ઝળકે, ને એના હઇડામાં ટકે જોને મોર

ચોપાઈ.

હઇડામાં ટવકે જોને મોર, હાલે રે જેમ હાથણી;

સાવળીંગા સમતોલ, ન આવે દુજી સાથની.
શઉ આંખે અંજન મેશ, એની આંખતો વણુશરમે ભરી:
સઉને શોભીત શણગાર, એને એક ટીલડી.

હે સદેવંત! એની આંખો તો વણુશરમે આંજેલી છે તેબીજી ઓને અંજન આંજવું પડેછે ને કપાળે ટીલડી ચોડેલી છે તે [બી-જીઓના સોળે શણુગારની બરાબર છે, એવું એનું રૂપ છે. તે એવા ણી લેઇ સદેવંત ધશોધશો નવહેરીએ જઇ ત્યાં સોલસેં સાહેલીઓ ગાતી હતી તેની વચ્ચે જઈને ઉભો, એટલે બધી સાહેલીઓ શર-માઇ આધું ઓઢી એકઠી થઈ ગઇ અને સાવળીંગા હતી તે પોતે આધું ઓઢી તેના સન્મુખ આવી ઉભી રહી અને સદેવંતને કહેછે.

સદેવંત કુંવર સુજાણ, ઉભો કેમ શેરીએ;
હું નકલંકી છું નાર, નેણાં કેમ ફેરીએ.
દેખશે દુરીજન લોક, વિચારે કોઇ વાતમાં;
આપણે સરખે સરખાં હોય, જાઓ સઉ સઉના સાથમાં

હે રાજા, તમે તમારા સાથમાં જાઓ ને હુ મારા સાથમાંજાઉં કોઇ આપણને દેખશે તો વાત કરશે માટે તમારે આવું કરવુંનાઘટે આ કાંઈ એકાંત જગો નથી ને પ્રિત તે કાંઇ ઉઘાડીથતીહશે આવાં મીઠાશનાં વચન સાંભળી સદેવંત મહા મોહીત થઇ ગયો ને કહેછે

નગર ઠઠા મુલતાન, ના દેખી એસી કામની;
ગળે મોતનકો હાર, ઝબુકે છે દામની.
અત્તર ભીનો છે કેસ, અખીયાં દોય લાલડે;
જને ઘર એસી નાર, સોઇ નર ન્યાલહે.

હે સાવળીંગા! તારા જેવી રૂપવંતી સ્ત્રી જે પુરૂષને મળી હશે તે પુરૂષને ધન્ય છે. સાવળીંગા સદેવંતનાં મીઠાશનાં વચન સાંભળી ઘણી મોહીત થઈ ગઇ ને કહે છે.

દોહરો.

કમર કટારી રાજા વાંકડીને, વળી તેને સોહીએ શીરોઇ તરવાર;
જ્યા ઘર એસા સાજના, ને વળી ધન્ય ધન્ય તે નારી અવતાર.

હે રાજા! તારા જેવો જે સ્ત્રીને પુરૂષ મળ્યો હશે અને તને જે નારી મળી હશે તેને ધન્ય છે. અરસપરસ મીઠાશનાં વચન સાંભળી સદેવંતકુંવર સાવળીંગાનો છો ઝાલીને કહે છે. મને તું તારૂં મ્હોડું દેખાડ. ત્યારે સાવળીંગા સદેવંતને કહે છે.

ચોપાઈ.

સદેવંત છેડો મારો મેલ, પાલવ રૂડો ફાટશે;
ચુકીને દેઇશું ગાળ. લાખેણો રાજા લાજશે.

હે રાજા! તમે મારો છેડો મેલો કેમકે અમે સ્ત્રીજાત તમને ગાળ દેઇશું તો તમારી લાખની આબરૂ કોડીની થશે. તે સાંભળી પાલવ મુકી કાંડું ઝાલ્યું.

સદેવંત કાંડું મારૂં મેલ, ચુડો મારો નંદશે;
મળશે મહાજન કેરા લોક, ઘોકણે વાંસો ભાગશે.

હે સદેવંત! મારી જાતના લોક દેખશે તો તને ને મને બનેને મારશે, માટે મારૂં કાંડું મુક. તે સાંભળી સદેવંત કહે છે.

દોહરો.

સુણ સાવળીંગા સદેવંત કહે, ને વળી મેલું તો મનની લાજ;
શીશ પડે ને મારૂં ધડ લડે, ગોરી તોએ ન મેલું આજ.

હે સ્ત્રી! મારૂં શીશ હેઠું પડે તોએ હું તને મુકવાનો નથી, માટે તારો ઘુંઘટ દુર કરી તારૂં મોં મને દેખાડ.

ઘુંઘટ મુખસે દુર કરીને, તને ઘુંઘટ નહીં રે સોય;
કીયારે કુળની છે ગોરીયાં, ને વળી વદન છુપાવી ઘર જાય.

હે રાણી! મારાથી મોં છુપાવીને શીદ જાય છે. શાવળીંગા

મોં દેખાડે પણ બાવાના જેવું થાય તેથી મોં દેખાડતી નથી પણ રાજાને સમજાવીને કહે છે.

એરે ઘુંઘટડામાં કપટ ઘણુંને, રાજા ઘુંઘટ ખોલ્યો નવ જાય;
જો મેં ખોલું રાજા ઘુંઘટ તો, વળી મરે કે માંદો રે થાય.

હે સદેવંત! તને મારૂં મોં બતાવું તો તું મરે અગર માંદો થાય. ત્યારે સદેવંત કહે છે.

ચોપાઇ.

મેને ખાયા કેવળીઆ બછનાગ, ધંતુરેસેં કયું મરૂં;
મેને રમાડે કાળી નાગ, બીછુડેસેં કયું ડરૂં.

હે સ્ત્રી! મેં કેવળીઓ બછનાગ ખાધો છે તો ધંતુરાથી ડરીશ? અને વળી મેં કાળો નાગ રમાડયો છે તો વીંછુડાથી ડરીશ. તે સાંભળી સાવળીંગા બોલી.

ઘુંઘટડે કાળો નાગ, વીંછી ડંખ મારશે;
વાગશે નેણાં કેરાં બાણ, તમને તે કોણ ઉગારશે.

હે સદેવંત! મારાં નેણનાં બાણ વાગ્યાં તો કોઇઉગરનારનથી, માટે તમે મારૂં મોં જોવું મુકી દો. તે સાંભળી સદેવંત કહે છે.

દોહરો.

સાપના કાટયા સહુ મરેને, વળી વીંછુડે તન મન હોય;
નારીના માર્યા ન મરે તો, તારા કુળમાં ન જીવે બીજું કોય.

હે સ્ત્રી! તું કહેછે કે મારી આંખો જોઇને મરીજશો તોતાર કુળમાં કોઇ જીવે નહીં માટે હે સ્ત્રી! હવે રકઝક ન કરતાં માર તપી ગએલા આત્માને તું ઠંડો પાડ એમ કહી રાજા રહે છે.

મુખથી પાલવ દુર કરો, ને ગોરી મુખ મુજને બતલાવ;
રાજાને તો સ્નેહ લાગ્યો રે, ગોરી નેણે રે નેણ મીલાવ.'

હે સ્ત્રી! મને સ્નેહ થયો છે માટે મારાં નેણની સાથે તાર

નેણુ મીલાવ. પછી સાવળીંગાએ સદેવંતનો ઘણો આગ્રહ જોઇ વિચાર્યું કે મોં જોયા વિના તો મુકનાર નથી, માટ એને સમસ્યા માં કહી સંભળાવું. એમ કહી બોલી.

ચોપાઇ.

દશે આંગળીએ વેઢ, અંગુઠે જાણે આરસી;
ક્યા જાણે દુરીજન લોક, અપન દુનુજી પારધી.
નિશાળે આવજો રાજ, પ્રીત મન રૂદે ધરો;
ત્યાં મળશે એકાંત, વાલેરા વાતો કરો.

હે રાજા! હું નિશાળે જાઉં છું ત્યાં તમે ભણવા આવજો, એટલે એકાંતે વાતો કરીશું, સદેવંત કહે—હું તો નિશાળેથી ઉઠયો છું તે હવે ફરીને કેમ અવાય, સાવળીંગા કહે ગમે તેમ કરીને આવજો, ત્યારે સદેવંત કહે—એ તો ખરૂં પણ હાલ મને તારૂં મોંહું બતાવ, નહીં તો રાત દિવસ તારી પાછળ ઝુરી ઝુરીને મરીશ તેવું સાંભળી સાવળીંગાએ કહ્યુ કે જો એમ હોય તો લ્યો મોં બતાવું એમ કહી કહે છે.

સોહલો.

ચાર ડગલાં મને કેડે દીએ, પછીથી નેણાંનો રસ લીએ;
ત્યારે વગોવશો મુજને આપ, ને થઈ રહેજો મોટાને માપ

હે રાજા! મને ચાર ડગલાં આઘી જવા દો, પછી તમને મોં બતાવું, પણ તમે મને ફજેત ન કરશો, એમ કહી ચાર ડગલાં આઘી જઇ મુખ ઉપરથી પાલવનો છેડો ખસેડયો અને જ્યાં રાજા સામું જુવે છે એટલે જેમ આકાશમાંથી એકદમ ઝણઝણાટ કરતી વીજળી નીકળે અને એકાએક કોઇના જોવામાં આવે અને અંજાઇ જાય, તેવીજ રીતે રાજા અંજાઇ મુર્છા ખાઇ પૃથ્વી ઉપર પડયો ને સાવળીંગા દશેક ડગલાં ગઇ એટલે રાજા આંખ ઉઘાડી જુવે છે

તો સાવળીંગા જતી દીઠી. એટલે મનમાં ઝૂરવા લાગ્યો ને કહ્યું કે હવે મને તે ક્યાં મળશે ને એનો મેળાપ ક્યાં થશે, એવી સોચનામાં સદેવંતકુંવર ગાંડા જેવો થઇ ગયો અને મુખથી સાવળીંગા સાવળીંગા બોલતો જાય છે.

સોહલો.

શેરીએ શેરીએ સાદજ કરે, દીલ દીવાનું થઈ રાજાનું ફરે;
વેણે કામણુ કરી ગઇ વેર, નીશ્ચે મરવું મારે ખાઇને ઝેર.

રાજા પોતે વિચાર કરતો કરતો રસ્તે ચાલ્યો જાય છે એટલે રસ્તામાં હજામ મળ્યો. તે ગોરમહારાજની હજામત કરવા નિશાળે જતો હતો, રાજા નિશાળની વાત સાંભળી ખુશી થયો અને કહ્યું કે ભાઇ! તું નિશાળે જઇ સાવળીંગાની ખબર લેતો આવજે, એમ કહી ઘેર ગયો, ત્યાં રાણી પાટમદે બે દીવસથી રાજા ઘેર નહીં આવેલા તેથી ઉદાશ થઈ બેઠેલી છે. તે કહે છે.

ચોપાઈ.

વેરી જાગ્યા વીદેશ, સજન જાયા શહેરમાં;
રાજાજી તમારો જીવ, ફરે છે આજ લહેરમાં.
મુખશું મીઠા બોલ, કેમ નથી બોલતા;
શાને કાજે શામ, ફરો છો ડોલતા.

હે રાજાજી! ઉદાશ કેમ જણાવ છો? રાજા કાંઇ ઉત્તર આપતા નથી અને એક કોરે ચુપ બેસી રહ્યા છે, હવે પેલો વાલીઓ ધાંયજો નિશાળમાં ગયો ને ત્યાં મહેતાજી ઉંઘી ગયા છે અને એક કોરે નિશાળીગા ભણે છે ને એક તરફ પડદે રહી છોડીઓ ભણે છે તેથી સાવળીંગા જોવામાં આવતી નથી, એટલે તાબોટા પાડી નિશાળમાં ગાવા મંડી ગયો. "સદેવંત નામ મારા વાલાજી રે, તેનું છે કામ મારા વાલાજી રે, એવી રીતે કુદતો જાય છે ને ગાતોજાય

છે, તે સાવળીંગાએ સાંભળ્યું એટલે વાલીયાને પડદામાં પાસે બોલાવી કહે છે કે સદેવંતના શી ખબર છે? ત્યારે વાલીયો બોલ્યો કે બાઇ તારી ચીંતામાં મરે છે ને ઘેલો ફરે છે. સાવળીંગા કહે તું જઆ મારા નખ લેતો જા. એમ કહી હાથ બહાર કાઢે છે એટલામાં તો વાલીયાની આંખે અંધારા આવ્યા ને ચક્કર ખાઇ ભોંય ઉપર પડ્યો અને શુદ્ધિ આવી એટલે ઉઠીને સાવળીંગાના નખ ઉતારી લેઇ રાજા પાસે આવ્યો, એટલે પાટમદે પડદામાં ગયાં. પછી વાલીયાને સદેવંત પુછે છે.

સોહલો.

એટલામાં આવ્યો વાલીઓ રાન. કુંવર પુછે છે તેને વાત;
સુતાં રે સુખ નથી, ને વળી બેઠાં નથી સુખ;
વાલીએ આવી દેખાડ્યા, જુવોને નખ.

વાલીઆએ હાથેજી ઉઘાડીને રાજાને નખ દેખાડયાં, એટલે રાજા મોહીત થઇ કહેછે કે આ હીરાકણીઓ ક્યાંથી લાવ્યો અને તેં એની શી કીમત આપી? હવે એ વાત રાણી પાટમદે પડદામાં બેઠાં બેઠાં બધી સાંભળે છે) એટલે વાલીઓ બોલ્યો—મહારાજ! આ હીરાકણીઓ નથી એતો સાવળીંગાના નખ છે. રાજા કહે, એના એવા રૂડા નખ, તો હવે એ મને મળે તોજ અન્નપાણી લેવું નહીં તો મારે તેની પાછળ પ્રાણત્યાગ કરવો. હે વાલીયા! તું એના નખ લાવ્યો ત્યારે એનું રૂપ કેવું છે? એમ સદેવંત પુછે છે.

ચોપાઇ.

જેવી દીઠી હોય નાર, તેવી કહી બતાવજે;
કુડ ને કપટ કાંઇ, હઇએ નવ રાખજે.

વાલીઓ કહે છે.

સોહલો

મેં એવી નથી દીઠી નારી, અને હું તો ફરૂ નગરી સારી;
તમને કહું છું સાચી વાણુ, પણ જોએ વાગે મોહનાબાણુ.

દોહરો.

કર ઝાલીને નખ કાપતાં રે, મારૂં હઇયું તે નવ રહ્યું ઠોર;
જાણે ઝબુકે રાજા વીજળીને. જેમ ઇંદ્ર ઘટામાં ઘનગોર.

ચોપાઈ.

ઇંદ્ર ઘટામાં ઘમઘોર, ઝબુકે જેમ વીજળી;
એક દીઠી અલબેલ, સુખે રે અતિ ઉજળી.
નિશાળે દીઠી રે જોને નાર, એવી નથી તારા રાજમાં;
ઘડી એક બેઠોતો રે પાસ, મેં તો દીઠી લાજમાં.

હે રાજા! મેં તો પડદામાં દીઠી હતી, પણ એના નખ લેતાં હાથ જોયા એટલે હું તો ભોંયમાં ગોથું ખાઇ ગયો તે એ ઘડીએ શુદ્ધિ આવી. એવું સાંભળી સદેવંતકુંવર ચીત્તભ્રમ થઇને ઘોડાની ઘોડારમાં ચાલ્યા. (કહેવત છે કે રાજાના કુંવર રીસાય ત્યારે ઘોડાની ઘોડારમાં જઇને સુવે), રાજા ઘોડારમાં ગયા, એટલે રાણી પુછે છે કે, હે વાલીયા! હું રાજાને કયારની બોલાવતી હતી, પણ મારી સાથે બોલતા નહોતા અને તું આવ્યો એટલે તારી સાથે હશી ખુશીને વાતે વળ્યા, તેનું કારણ શું? વાલીઓ કહે બાઈ સાહેબ! મારૂં નામ ન દો તો હું તમને કહું. પેલી વાણીયણ આપણા રાજાએ રાખી છે. એ સાંભળી રાણીને પોતાના મનમાં ઘણો ક્રોધ ચડયો ને નકી કર્યું કે રાજા બે દીવસથી ઘેર નહોતા આવ્યા તે એનાજ વાસ્તે. મારે અહીંયાં રહી શું કરવું છે? માટે હુંએ મારે પીઅર જઇશ એમ ધારી રાણી રીસાયાં. હવે સદેવંતકું ઘોડાની ઘોડારમાં છે, પછી રાજા લાલાબારોટને લેઇ ઘોડાની ઘોડારમાં કુંવર પાસે આવ્યા. ત્યાં કુંવર પોતે સુતા છે એટલે રાજાએ કહ્યું કે

તું કેમ રીસાણો છે, તને કોઇએ આંખ દેખાડી હોય તો તેની આંખ ફોડું, કોઇએ ગાળ દીધી હોય તો તેની જીભ કાપું, કોઇએ આંગળી દેખાડી હોય તો તેનો હાથ કાપું, મારા બેઠાં તને કહેનાર કોણ છે? ત્યારે સદેવંત પોતે મનમાં વિચાર કરે છે.

ચોપાઇ.

સદેવંત બેઠા ત્યાંય, કે મનમાં વિચારજ ધરે;
કહું જો મારી પેર, પીતા મારા શું કરે.

મારા પિતાને કહું તો ખરો, એમ ધારી પિતાને કહે છે.

મારે જવું છે જોને આજ, ભણુવાને કારણે;
માનોને મારા તામ, નીશાળીયા લાવો બારણે.

હે પિતા! મારે ભણુવા જવું છે માટે નિશાળીયાને બોલાવો.

સોહલો.

રાજા કહે છે કુંવરને વાત, રાજવળામાં બેઠા કરો તમે કાજ;
વારે વારે કુંવર ભણુવું નવ હોય, માટે મનમાં વિચારી જોય.

હે સદેવંતકુંવર! હમણાં તો તું ભણી ગણી બત્રીસ લક્ષણો થયો છે ને પાછો કહે છે કે મારે નિશાળે જવું છે, એ તે શું? હવે તો તારે રાજકાજ કરવાનો વખત છે કે રમવાનો વખત છે? આવાં વચન સાંભળી કુંવર કહે છે.

ચોપાઇ.

સદેવંત કુંવર સુજાણ, આવી ઉભા બારણે,
મનમાં છે મોટી હામ, ભણુવાને કારણે;
ગોરને તેડાવોને આજ, પિતા માનો મારી વાતડી,
નહીં તો જોજો કાલ કરૂં, હું દેહની ઘાતડી.

હે પિતા! તમે ભણુવા નહીં મોકલો તો હું મારા દેહની ઘાત કરીશ. એ સાંભળી રાજા મહા ચિંતાતુર થઇ લાલાબારોટને

કહે છે કે આને હું શું કરૂં ? આ તો કહે છે કે મારે ભણવું છે ને મારે તો એને ગાદીએ બેસાડવો છે. બારોટ કહે. હોય સ્ત્રી હઠ, બાળ હઠ, રાજ હઠ ને જોગી હઠ, આ હઠ પુરી કરવી નહીં તો એ કાંઇ ઝેરએર ખાઇ મરશે, પછી રાજા કુંવરને કહે છે.

સોહલો.

રાજા કહે છે કુંવરને વાત, ના કરવી તારે દેહની ઘાત;
માની છે મેં તારી બધી વાત, નિશ્ચે ભણવા રે જાઓ પ્રભાત

હે કુંવર ! સુખેથી નિશાળે જજો. કુંવર કહે છે ના, હાલ તમે મહેતાને બોલાવો. પછી રાજાએ તરત મહેતાને તેડવા મોકલ્યું હવે રાજા પોતે કુંવરને જગાડી લાલાબારોટને તેડી રાજદરબારમાં ગયા, એટલે ગોર રાજસભામાં આવ્યા, રાજા કહે કે કુંવરને નિશાળે ભણવા મુકવો છે, માટે તમે મહુરત જુઓ. ગોરે વિચાર કર્યો કે ભણી ગણીને તો હમણે ઉઠયો છે ને ફરી નિશાળે કેમ આવતો હશે ? મને લાગે છે કાલે પેલો ઘાંચજો સાવળીંગાના નખ લઇગયો જેથી કાંઇ એમને લટપટ થઇ છે ખરી માટે નિશાળમાં આવે ને સાવળીંગાનો બાપ જાણે તો પછી મારે જીવવાની આશા રહે નહીં માટે હું એવું મહુરત આપું કે એમનો મેળાપ થાય નહીં, કેમકે સાવળીંગાને હવે પરણવાનું છે, માટે એ સાસરે જાય ત્યાર પછી સદેવંતને મહુરત આપું, તો પછી મને કાંઇ હરકત થાય નહીં એમ ધારી મહેતાએ કહ્યું કે મહારાજ ! હમણાં પાંચ સાત દીવસ મહુરત આવતું નથી, કારણકે વચ્ચે વ્યતીપાત, વઇધરટ ને પંચક બેસેછે, માટે સાત દિવસ પછી બેસાડજો. રાજાએ કહ્યું સારૂ, ત્યારે આવશે. પછી ગોર પોતાને ઘેર ગયા. હવે સદેવંતકુંવરને રીસચડી પણ શું કરે ત્યાં સભામાં કંઇ કહેવાય નહીં માટે પોતાને મહેલે જઇ જમાંલખાં ને કમાલખાં બે સીપાઇ હતા તેમને કહ્યું કે તુમ

અબી જાકે ગોરકું જલદી બોલા લાવ ? એમ કહેતાંજ સીપાઇ છુટીને મહેતાને ઘેર ગયા ને કહ્યું કે કુંવર તમને બોલાવે છે, માટે અબીને અબી ચલો. પછી ગોરને તેમની સ્ત્રીએ કહ્યું કે હમણાં તમે ગયા હતા ને પાછા કુંવરે કેમ તેડાવ્યા ? મહેતાએ કહ્યું એતો કુંવરનું તેડું નથી પણ એ તો જમડાનું તેડું આવ્યું છે. ગોરાણી કહે એમ કેમ બોલો છો ? ગોર કહે કે હું મુર્ત મોડું આપી આવ્યો છું. તેમાં ગોરાણી કહે કે જાવને હવે તે કહે તેમ કરજો નહીં તો પાછા ઘેર જીવતા આવવા દેશે નહીં. ગોર કહે કે એ વાત તો ખરી પણ ત્યાં જતાં મારો પગ ઉપડતો નથી તે શું કરૂં ? પછી ગોર જેમ તેમ કરી લગડાં પહેરી કુંવરને મહેલે આવ્યા કુંવર આંખો લાલચોળ કરી ક્રોધમાં બેઠા છે તેમણે કેડમાંથી કટાર ખેંચ્યો ને કહ્યું કે મુહુર્ત અત્યારે છે કે નહીં ? નહીં તો પેટમાં મારૂં છું કટાર. તે જોઇ ગોર થરથર ધ્રુજે છે કે આ નક્કી મારશે ગોર કહે એ કટાર તમે મેનમાં ઘાલો ને હું તમારા પિતાને હમણાં જઈ કહું છું. એમ કહી ગોર રાજા પાસે જઇ કહેછે, સાહેબ મને અફીણની લહેરમાં ખબર ન રહી તેથી હું ભુલમાં પાછલા વરસનું ટીપણું લાવ્યો હતો; પણ ઘેર જઇ તપાસ્યું તો આજનું ચોઘડીયું એવું તો ઠીક છે કે ન પુછો વાત. રાજા કહે એમ હોય તો વરઘોડો ચડાવી અત્યારે નિશાળગરણું કરીએ. પછી ગોર નિશાળે ગયા અને રાજા વરઘોડો ચડાવી ધામધુમથી નિશાળે જાય છે ચઉટામાં લોકોની ઠઠ જોવા મળી છે. નિશાળમાં રહી શાવળીંગા પણ વરઘોડો આવતો જોઇને મહેતાને કહે છે.

દોહરો.

હલકે મેદની જોવા મળીને, વળી જુવે નાનેરા બાળ;
સોના શ્રીફળ હાથે ધરીને, ઠાકરો ચાલ્યા આવે રે નિશાળ.

ઢોલ નગારાં વાગીયાંને, મેતા સરણાઇઓ પુરેરે સાદ;
માનોને રે મેતા તમારી નિશાળે, સદેવંત ભણવા આવે આજ.

હે મહેતા ! તમારી નિશાળે કોઇ રાજાના કુંવર જેવું ભણવા ને આવે છે તેના વગર આટલી ધામધુમ હોય નહીં. હવે સદેવંતના બાપે મહેતાને કહ્યું.

ગોર મારા ગોરજીને તમને, લળી લળી લાગુ પાય;
સદેવંત કુંવર સલક્ષણા રે. તેને ભાવ ત વિદ્યા ભણાવ.

હે ગોર ! હવે કુંવર ભુલી ન જાય તેમ કરજો. મહેતા કહે સારૂં. હવે ગોર અફીણની લહેરમાં આવ્યા તેથી સદેવંતને કહે કે હું સુઇ રહું છું ને તું સોટી લેઇ છોકરાને ભણાવ, એમ કહી ગોર ઉંઘી ગયા. હવે સદેવંત પોતે પડદાની પાસે જઇ તેને ઓસીકું દેઇ બેઠા છે ને છોકરાને ભણાવવા માંડયા. સાવળીંગા સદેવંતનો શબ્દ સાંભળી પોતે પણ છોડીઓને ભણાવતી હતી તે તેજ પડદાની પાસે આવી વિચાર કરે છે કે હવે સદેવંતને બોલાવાય કેમ, તેથી પાટી ઉપર ધાવ લખી પડદા તળે ખશેડી મુકી, એટલે સદેવંત પાટી લઇને ધાવ વાંચે છે.

સરસ્વતી માતાને વીનવું ને, વળી ગણપત લાગુ પાય;
પાટીયું લખીને પ્રીતશુંને વળી, તેતો વાંચી સંભળાવો મને રાય

તે વાંચી સદેવત ખુશી થયો અને પોતે પણ પાછો તે પાટીમાં ધાવ લખી પડદા તળે પાડી ખસેડી મુકી.

માતા સરસ્વતીને વીનવુંને, હુંતો કથન ન જાણું કેણ;
પહેલીરે પ્રીત સદેવંતશું રે, જ્યારે મળીઆંતાં નેણેરે નેણ.

હે સાવળીંગા ! હું તો કથન કે કેણ કાંઇ જાણતો નથી પણ નવડેરીએ જે દિવસે મળી તે દિવસથી પ્રીત જાણું છું. તે ધાવ વાંચી સાવળીંગા ઘણી ખુશી થઇ. હવ સદેવંતે વિચાર્યું કે મહેતા

જાગશે તો દેખશે તેથી ઉભો થવા જાય છે, એટલામાં સાવળીંગા-
એ પાટી લખી પાછી ખસેડી મુકી.

સોહલો.

નીચે નેણે નહીં મેલું કાઢી, બેસો બેસો મારી છાતી ટાઢી;
જો ગોર આપણુ કરશે રીસ, તો સોંપીસ પહેલું વાઢી મારૂંશીશ.

હે સદેવંત! તમે કેમ બીઓ છો? જો નીચે નેણે બેસો તો
કાઢી નહીં મુકું ને જો આપણો ગોર રીસ કરશે તો હું મારૂંશીશ
તેને પહેલું વાઢી આપીશ. આવું સાંભળી સદેવંતને હીંમત આવી
તેથી પોતે પાછી પાટી લખી.

ભણુતર ગણુતર ન જાણું ભેદ, વાંચુ છું પણ નથી વિવેક;
ગોર આપણો રીસાળવો છે, તે રખે મને કડવું વચન કહે.

તું મને બેસારે છે તો ખરી પણ ગોર ઠપકો દેશે. તે સાં-
ભળી સાવળીંગા પાટી લખી આપે છે.

સાવળીંગના અક્ષર ચાર. ગોર વખાણે વારંવાર;
મનમાં ફટક લગારે ન ધરો, પાટીયું ભરીને રાજ આરીઓરીકરો

હે રાજા! તમે મનમાં લગારે ફીકર રાખશો નહીં અને પા
ટીઓ લખી લખીને પડદા તળે ખસેડી મુકો. ત્યારે સદેવંત કહે—
પાટીઓ લખે શું વળવાનું છે? તું કાંઇ એવો ઉપાય કર કે તારો
ને મારો મેળાપ થાય, આનો જેમ સ્વપ્નામાં જોઇએ અને જાગીએ
એટલે કાંઇ નહીં એવું છે માટે તું આંખે આંખ મળે એવા ઉપાય
કર. એટલે શાવળીંગા કહે આજનો તો દહાડો ગયો પણ કાલે તમે
ગોરને ચંપાબાગમાં ઉજાણી આપો. પછી ગોર સીધાં લેવા જશે
એટલે તમે નિશાળીઆને કાઢી મુકજો અને હું છોડીઓને કાઢી
મુકીશ એટલે આપણે એકઠાં થઇશું. એવું સાંભળી સદેવંતે તેના
કહ્યા પ્રમાણે બીજે દહાડે ગોરને કહ્યું કે આજ ચંપાબાગમાં ઉજા

થી છે માટે તમે ત્યાં જજો. ગોર કહે નિશાળ મુકીને કેમ જવાય સદેવંત કહે કોઠારી તમારા વગર સીધાં કોઇને નહીં આપે માટે તમે પંડે જશો તો સીધાં મળશે. પછી ગોર સીધાં લેવા ગયાપછી સદેવંતે છોકરાને કહાડી મેલ્યા અને સાવળીંગાએ છોડીયોને મારી કાઢીમુકી અને પડદાબડદા તોડીને ફાડી નાંખ્યા. તે જોઇ સાવળીંગા કહેછે કે તમે આ બધા પડદા ફાડીને ઉઘાડું કર્યું હવે મહેતા આવશે તો શો જવાબ દેઇશું? પેલો કાણીઓ ગોરને તેડવા ગયોછે તે હમણાં બોલાવી લાવશે, સદેવંત કહે કે જેમ થવાનું હશે તેમ થશે. પછી સદેવંત ને સાવળીંગા એ જણુ બેડાં વાતો કરે છે.

દોહરો.

નેણુ પદારથ નેણુરસ, વળી નેણેરે નેણુ મીલત;
અજાણાશું પ્રીતડીરે, એ તો પ્રથમ નેણા રે કરંત.

હે સાવળીંગા! અજાણ્યા માણસની પહેલી પ્રીત આંખે જોવાથી થાય છે. તે સાંભળી સાવળીંગા કહે છે.

નેણુ પદારથ નેણુ રસ, ને વળી જે કરી જાણે કોય;
જેવો મીઠો મેલો વેણુનો રે, વળી નેણે તે કદીએ ન હોય.

હે સદેવંત કુંવર! એકલી આંખો તે શું કરે, પણ જો સારી રસ ભરેલી બોલી આવડતી હોય તો તે કરે એવું નેણુથી થાય નહીં તે સાંભળી કહે છે.

ફટ નેણાં ફટ પાપીઆ, તને હજુએ ધરપત નહીં;
નારીને મન નેડો નહીંને, પછી લાલચ ત્યાં શું રહી.

સદેવંત બોલ્યો—હે નેણુ! પાપી ચંડાળ, તને હજુ ધરપત વળતી નથી, અને મન તો કશુંએ નથી, તો તું શીદછે લાલચ રાખે છે. તે સાંભળી સાવળીંગા બોલી.

નેણુ અમારાં લાલચુને, રાજા બલી આવે ટળી ટળી જાય;

દેખી ચંગા માંરવાને, એ તો ફોકટની ભીખારી રે થાય.

સાવળીંગા બોલી કે હે રાજા! અમે તો અમારાં નેણને ઘણુંએ વાળીએ છીએ રૂડા માંટવા (જુવાન માણસ) ને જોઇને ભીખારી થાય છે, તે સાંભળી સદેવંત કહે છે.

અમ નેણાંને વારીએ, ને વળી રાખીએ ઠીકાંઠક;
દેખી ચંગા ગોરીઆંરે, જેમ માગી ન મળે જોને ભીખ.

હે સ્ત્રી! જેમ તું વાળી રાખે છે તેમ હું પણ વાળી રાખું છું પણ સારી સ્ત્રી જોઇ ભીખ માગે ન મળે. તેવી રીતે લાલચુ થાય છે. તે સાંભળી સાવળીંગા કહે છે.

કાંક નેણને તમે વારજો, ને રાજા હડકું તે રાખો જોને હાથ;
ચંચળ નેણાં એતો શ્વાનગતી, ને રાજા નફ્ટ ભીખારીની જાત.

હે રાજા! તમારી આંખો કુતરાં અને ભીખારીની માફક કેમ ભટકે છે? તે સાંભળી રાજાને રીસ ચડી અને કહેછે કે તેં મને કુતરા ને ભીખારીની માફક ગણ્યો? તે સાંભળી સાવળીંગા કહે છે.

પગ ઉપર પાટી ધરીને, રાજા ઉપર મેલ્યાં જો શીશ;
ગોર આપણો આવશે તો, રાજા ઉલટી કરશે રીસ.

હે રાજા! તમે આમ ઉંધું માથું ઘાલીને બેઠા છો ને ગોર આવશે તો ખીજશે. સદેવંત બોલ્યો.

કુલ ખુડે કામની તણા ને, વળી ઉંચનીચ ઘર જોને જાય;
અમે નેણાંને વારીએ રે, મારી આંખો અખજ ખાય.

હું તો ઘણોએ મારાં નેણાંને વારૂં છું પણ મારી આંખો અખજ ખાય છે. સાવળીંગા પછી આવાં રોસ ભરેલાં સદેવંત વચન સાંભળી નમી જઇ સદેવંતને કહે છે.

સુણ સાવળીંગા સદેવંત કહે, ને વળી મેલી તે મનની માણ;
ઝેહેર ખાઇને હુંએ મરત તો. મારો પીતા લાજત શાલીવાન.

હે રાંડ! તારા મનમાં તો કશુંએ નથી, પણ હું તો તારે વાસ્તે મરત તો મારો પીતા લાજત;

નારીને માટે કીયા નર મુઆ, ને રાજા તમે કરો છો પહેલ;
પ્રીત કરીને પાછા ખસે રે, એ તો ખેલાડુના નહીં ખેલ.

ચોપાઇ.

ખેલાડુના ખેલ, નેણાં રસ વોરતાં;
મુખસે મીઠા બોલ, રહેજો તમે બોલતાં.

નારીને સારૂ એવા કેટલા નર મુઆ છે તે મને બતાવો? નહીં તો તમે ગરી રસ્તો કાઢવાના હતા કે શું? પણ જે પ્રીતકરી પાછો હઠે એ માણસ ન જાણવો, માટે તમે મારી સાથે હશી ખુશીને બોલો. પછી સદેવંત બોલ્યો.

પદમણી તારાં વેણ, રૂદેમાં પરવરે;
બાણાવળીનાં છુટયાં બાણ, તેતો પાછાં કેમ ફરે.

હે સાવળીંગા! તારાં જે વેણ તે મારા હૃદયમાં સુંસરાં ચાલ્યાં જાય છે જેમ બાણાવળીનું બાણ પાછું ન ફરે તેમ તને છોડનાર નથી, તે સાંભળી સાવળીંગા કહે છે.

દોહરો.

પ્રિત અગોચર કીજીએ રે, રાજા મારૂં કહ્યું રે તું તો માન;
કોઇને નવ સંભળાવીએ રે, રાજા એકુથી બીજે કાન.

રાજા પ્રિત કરવી તો છાની કરવી પણ એક કાનથી બીજે કાન જાય એમ કરવી નહીં. ત્યારે રાજા કહે મેં કોને કાને સંભળાવી એ બતાવ. ત્યારે સાવળીંગા કહે કે જુઓ એક લાલાબારોટે બીજી વાલીઆહજામે તથા ત્રીજી પાટમદેરાણીએ અને થોડી ઘણી મહેતા પણ જાણેછે. માટે કાંઇ સમજણ રાખો. પછી રાજા ઉભા થાયછે કે સ્ત્રી મહા કામાતુર થઇ સદેવંતની ધોતીની પાટલી તાણી

ખેંચેછે કે હવ ક્યાં જાઓછો ? એટલે સદેવંત થરથર ધ્રુજવા લાગ્યો, કારણકે એણે કોઇ દિવસ કોઇની સાથે પ્રિત કરેલી નહીં તથા આ પહેલવહેલી થઈ તેથી દહેસત લાગી. હવે કાણીએ ગોરનેશોધી કઢાડયા પછી કહ્યું કે મહારાજ, સદેવંતે તો પડદાબડદા ફાડી નાંખ્યા એવું સાંભળી ગોર ત્યાંથી ધસ્યા મસ્યા નિશાળે આવ્યા. ત્યાં સદેવંતને સાવળીંગા ઝાલી રહી છે તે જોઇ મહેતા કહે છે.

પકડીયા કામનીએ છેડલારે, રાજા થર થર થર થર થર થાય;
એવે સમે ગોરજી આવીયા રે, એ તો તંબુ તણી માંય.

ચોપાઇ.

તંબુ તણી રે માંય, સદેવંત શું કરે;
છોકડીયાની લાજ, નઇયામાં નવ ધરે.

ગોર ત્યાં આવી સદેવંતને કહેછે કે તું કોઇની લાજ રાખતો નથી. મારીને પડદાબડદા ફાડી નાંખ્યા તથા છોકરાંને મારીનેકહાડી મુક્યા. માટે હું તો જઇને તમારા પિતાને કહીશ મારે હવે નિશાળ ભણાવવી નથી. એવી ધમકીનો અવાજ સાંભળી શરમાઇને નીચું જોઇ નિશાળની બહાર ચાવી નિકળ્યા, પછી ગોર સાવળીંગાને કહે છે કે તેં પણ બધી નિશાળ બગાડી તે સાંભળી સાવળીંગા કહે છે.

દોહરો.

ઘરરે ઘુમ્યાંને છાપરાં હાલીયાં રે, કંઇ ખોરડા તે ખડખડ થાય
વા ને વંટોળીયો આવીયો, તે ગોર પડદા ઉડીરે ઉડી જાય.

હે ગોર ! વા ને વંટોળીયો ચડયો તેથી મારીને છાપરાનાં નેવાં ખખડવા લાગ્યાં ને પડદા છુટીને એની મેળે ઉડયા.

ચોપાઇ.

શીખ દોને ગોર, ઘર હીશાએ ચાલીએ;
રૂડાં વધામણાં કોય, પીતાજીને આપીએ.

એમ કહીને નાર. ઘરભણી ચાલીયાં;
મળીયા સદેવંત રાય, મુખે મુખ માળીઆં.

રાજા શેઠ સાવળીંગા બહાર નિકળી સદેવંતને કહેછે કે જુઓ આખો દિવસ આપણો અકારત ગયો ને ગોરે જાણ્યું ત્યારે સદેવંત કહે છે કે મારાથી કાલે નિશાળે નહીં અવાય. આપણું કામ પેલા કાણીઆએ બગાડ્યું હવે કેમ કરીશું? સાવળીંગા બોલી ગોરે ડાંગર વાવી છે માટે બધા છોકરાને અને છોકરીઓને એક દિવસ ટોવા મોકલે છે પણ તમે નથી ગયા અને હુંએ નથી ગઇ, માટે જઇને કહો કે કાલે તમારી વાડીએ અમો સુડા ટોવા જઇશું ને હું ત્યાં ભાત આપવા આવીશ. તે સાંભળી સદેવંત પાછો ગોર પાસે આવ્યો ને કહ્યું કે તમારી વાડીએ જવાનો વારો અમને નહિ આપો બધાને આપો છો ને? ત્યારે ગોર બોલ્યા કાલે તમે જજો? સદેવંત કહે મારૂં ભાત આપવા શાવળીંગાને મોકલજો. ગોર બોલ્યા. ભાઇ! આવશે તો મોકલીશ. પછી સદેવંત ત્યાંથી ઘેર ગયો અને ગોર પોતાને ઘેર ગયા પણ ખાવું પીવું સુઝતું નથી ને ઉદાસ થઇ ને બેઠા છે. ત્યારે ગોરાણીએ કહ્યું કે તમે આજ ઉદાસ કેમ છો? ગોર કહે રાજાનો કુંવર વાડીએ જવાનો છે ને તેને ભાત આપવા સાવળીંગાને મોકલવાની છે તો એ કદાચ ન જાય તો પછી જીવવાનું ઠેકાણું નથી. ગોરાણી કહે એમાં તે શું છે? મારી પાસે મોકલજો એટલે હું સમજાવીને મોકલીશ. બીજે દિવસે સદેવંતે પાટમદેનો પાથરવાનો રત્નજડીત ઓછાડ હતો તે છાનોમાનો શેઇ બુચકીમાં બાંધ્યો, તે પાટમદેએ દીઠો એટલે સદેવંતને કહે છે.

દીવસ ચડયો પહોર, બચકા ક્યાં બાંધીઆ;
પાટમદેના ઓછાડ તે, કોને કાજે ચોરીયાં;
એ વરણાગી આજ, કોને તમે દેખાડશો;

સાચું કહોને મારા શામ, પાછા ક્યારે ઘેર આવશો.

હે મહારાજ ! આ વરણાગી આજ કોને દેખાડશો ને તમે ઘેર ક્યારે આવશો ? પણ રાજા કાંઇ ઉત્તર આપ્યા વગર ગોરની વાડીએ ગયા ત્યાં એક ચંપાના ઝાડ નિચે રત્નજડીત ઓછાડ પાથરીને સુતા. ભોંયમાં કાંકરા હતા તે ખુચ્યા તેથી પોતાની તરવાર વડે કાચી ટાંગર વાઢી અને તેનો ચોતરો કરી તેપર ઓછાડ પાથરીને સુતા અને ત્યાં શાવળીંગાની વાટ જુએ છે ઝાડ ઉપર તમામ પક્ષીઓ લીંબુ, નારંગી, બોર, ખજુર, દ્રાક્ષ, પપનસ એ સર્વે ફળફળાદી કોચી ખાઇને નાખે છે પણ કોઇ ઉરાડતું નથી. સાવળીંગા નિશાળે ગઇ એટલે ગોરે કહ્યું કે તને ગોરાણી બોલાવે છે, સાવળીંગા કહે શું કામ છે? ગોરે કહ્યું કાંઇ કામ હશે. સાવળીંગાએ કહ્યુ હું તો કાંઇ જતી નથી. પછી ગોરે ઘણું કહી ગોરાણી પાસે મોકલી. ત્યાં ગોરાણીએ કહ્યું કે આજ રાજાના કુંવર સદેવંત વાડીએ ગયા છે અને તું કોઇ દિવસે વાડીએ ગઇ નથી તેથી આજ ભાત લઇને જા. સાવળીંગા કહે મેં તો વાડી દીઠી નથી ને હું તો કાંઇ જતી નથી. ગોરાણી કહે ગરજ હોય તો પુછતાં પુછતાં લંકામાં જઇએ, સાવળીંગાના મનમાં જવાનું તો હતું ને ગોરાણીએ જ્યારે ઘણું કહ્યું ત્યારે કહે લાવો જઉ. પછી ગોરાણીએ બે લાડવા હતા તે રૂમાલમાં વીંટીને આપ્યા તે લેઇ સાવળીંગા ચાલી તે રસ્તે જતાં વિચાર કરે છે કે મારા રાજા આ લાડવા ખાય, એમને વાસ્તે તો બત્રીસ ભાતની રસોઇ અને તેત્રીસ ભાતનાં શાક કરી સોનાના થાળમાં મુકી રૂપાની ઝારીમાં ચોખું નીર ભરી સોળે શણગાર પહેરી જઇને જમાડીશ એમ કહી એક કુતરો આવ્યો તેને લાડવા ખવરાવી દીધા અને પોતે ત્યાંથી પોતાના રંગમહેલમાં એકાંતવાસ ઉપર આવી અને રસોઇ કરવા સારૂ નાહી ધોઇ સાવળીંગા બેઠી. પોતે નાના પ્રકારનાં પકવાન, શીરો, કંસાર,

દુધપાક, આરીયાં, ગલકાં, કોળુ, ગવાર, મગ. ચોરાની શીંગ,રતાળુ સુરણ, ડોડી, વંતાક, વાલોળો વગેરે નાના પ્રકારનાં શાક વઘાર્યા અને વળી કેળાં, આળવી, કોળુ, મરચારી ભાત ભાતનાં ભજીયાં બનાવ્યાં, એ રીતે ઘણી સુંદર રસોઇ કરી, મરી, મીઠું વગેરેમસાલો નાંખીને તૈયાર કરી પોતે શણગાર સજવા દાસીને બોલાવેછે. દાસી એ એક રાવતની સાથે માયા કરી હતી, પણ ચાર દિવસથી તેની પાસે ગઇ નહોતી તેથી હમણાં મારી બાઇ કામમાં છે માટે જઇ આવું એમ ધારી તેની પાસે ગઇ ત્યારે પેલા રાવતે ચાર દિવસથી આવતી નહોતી તેથી ક્રોધ ચડયો ને તેને પાંચ સાત ચાબકા લગાવી દીધા ને કહ્યું કે રાંડ ચાર દિવસથી કયાં ગઇ હતી? દાસી કહે મહારાજ, કામમાં ભરાઇ હતી તેથી અવાયું નથી. તે રીસાઇ ને બેઠો ને દાસી પણ રીસાઇને કોરે બેઠી. હવે રાવત મનાય ત્યારે સાવળીંગા પાસે દાસીથી જવાય. અહીં સાવળીંગા રસોઈ કરી શણગાર સજે છે અને દાસીને ધાંટો કહાડે છે પણ ત્યાં કોણ હોય તે બોલે. પછી પોતાને હાથે મજુસ ઉઘાડી શણગાર સજવા માંડયા ને મનમાં દાસીને ગાળો ભાંડે છે. હવે તમામ રસોઇ સોનાના થાળમાં ભરી ઉપર રૂમાલ ઢાંકી થાળ ભરી કોરે મુકયો છે અને પોતે અંગે સોળે શણગાર સજે છે. એવામાં એક લાકડાનો કકડો ચુલામાં સળગતો રહી જવાથી તેની ધુણી જોઇ તેની બોનજાઇ ચોકમાં બેઠી હશે તે રંગમહેલમાં આવીને કહે છે.

શેઠ મહોટા શાહુકાર, પીયા ઘેર પીયા રે;
નર વિનાની નાર, તું આવડો બનાવ કેમ કરે.
દેખશે દુરીજન લોક, વિચારે વાતમા;
આપણે ઉત્તમ જાત, હળવાં પડીએ નાતનાં.
હે બાઇ! આપણે મોટાનાં છોરૂ થઇને આવાં તોફાન ના ક-

રીએ. સાવળીંગા મહા કોપાયમાન થઇને ભોજાઇને કહે છે.

મેં માનીતી કોઇ. સદાસીવના માનતા;
સજુ છું સોળ શણગાર, અંગારપર શોભતા.
પ્રથમ પુછ્યું જઇને, મારી માતને;
પછી કહી દઇશું, અમારા ભ્રાતને.

હે રાંડ ! હું મારી માને કહીને પહેરૂં છું હવે જો કહીશ તો તારા માંટીને કહીશ. તે સાંભળી ભોજાઈ કહે નક્કી એના ભાઇને કહીને માર ખવરાવશે માટે સાવળીંગાને સાર લગાડવા વાસ્તે સમજાવીને કહે છે.

બાપ મેં હસીને કીધો ખ્યાલ, એના નવ આણુસો ઓરતા;
તમે સજો શોળ શણગાર, પહેરો અંગ શોભતા.

હે બાઇ ! હું તો હસતાં હસતાં કહેતી હતી, એટલામાં તમે આટલી બધી રીસ શું કરવા કરો છો ? પછી ભોજાઇ કહેછે કે હું જ્યારે નમું છું ત્યારે ઉંચે જઇ બેસેછે. એના ભાઇને કહી શું કરશે.

કહ્યા માટે શુંય, કહેશો તમારા ભ્રાતને;
પુજવાને ફૂળ હોય તો, તેડાવો રૂડા સાથને.

હે બાઈ ! માનતા માની હોય તો સાહેલીઓને તેડી વાજતે ગાજતે જાઓને. એકલાં શું કરવા જાઓ છો ? આટલું કહી પોતે નીચે જઇ બેઠી. સાવળીંગાને ભાભીનાં વચન બાણ જેવાં લાગ્યાં હવે ભોજાઇ અને દાસીને ગાળો ભાંડતી જાય છે અને શણગાર પહેરતી જાય છે. દોહરા.

કડાં સાંકળાં અણુવટ વીંછવા ને વળી ઝાંઝરનો ઝમકાર;
બાજુબંધ બેરખી ચીપ ચુડલા, ને વળી નવસર મોતીનો હાર.

ચોપાઈ.

હેમ જડયા હાર, મોતી જાણે મેડીયાં;

કેસર ચંદન લાટ, હળવે તે તાણીયાં.
શાથો ભર્યો અનુપ, ગજ મોતનકી રાખડી;
બોલે ચંગારે વેન, ફુલાં કેરી પાંખડી.
કાંબીને કડલાં રે. વીછવા વાજણે;
ઝાંઝરનો ઝમકાર, ઘુઘરા ગાજણે.
ફરતી ગુઘરમાળ, અંગપર શોભતી;
શોભા ઈંદ્રના છોડ, અપસરારે ઉતરી.
અંગ કુમકુમકી લોલ, બત્રીસી જેની ઉજડી;
દાડમ કળીશા દંત, બની એક પુતળી.
નાક સુડાની ચાંચ, તેણે પહેરી વેસરી;
દોય નેણુકેરે બીચ, ચોડી એક ટીલડી.
સજ્યા સોળ શણગાર, આપે રે સમારીયા;
કાજળ કાળી રેખ, આંખોમાં ડારીયા ધર્યાં.
સરવે શણગાર, બની સુઘડ નારીયાં;
હાથ લીધો થાળ, જળ ભરી ઝારીયાં.
જ્યારે ઉઠી રે અલબેલ, દાસીરે પધારીયાં;
ભાઇ રે દોનુકી નજર, લારી વારી વારીયાં.

હવે સાવળીંગા શણગાર સજીને મહેલથી ઉતરે છે, એવામાં દાસીને આવતી જોઇ એટલે રીસ કરી થાળ હેઠો મુકી એક સામો તકતો હતો તેમાં પોતાનું મુખાર્વિંદ જુવેછે અને કહેછે કે આમારો સાળુ બહુ હલકો તેથી હું બીજી મલકાપરીની જે સાડી છે તે પહેરૂં

દોહરા.

આછા સાળુ રે મારે ઓઢણેને; હુંતો પહેરૂ ચંગારે ચંગા ચીર;
જેને પાલવ રૂડા શોભતા રે, એવા પહેરૂ મલકાપરીરે મલહીર.

એમ કહી હલકો સાળુ કહાડી નાંખ્યો અને ચીર કહાડી

પહેર્યું, પછી હાથમાં સોટી લઇ દાસીને કહે છે.

બુધ વિનાની બાનડીને, રાંડ હઇયામાં કાંઇ ન જાણ;
એકતો દુરીજન મારી ભાભી થઇને, તેતો હઇયામાં કરીગઇહાણ

એમ કહી દાસીને બે ત્રણ સોટીઓ જડાવી દીધી કે રાંડ તું જતી રહી ને મારી ભોજાઇ આવી મને મેણાં મારી ગઇ તે મારે સાંખવા પડયાં. ત્યારે દાસી કહે છે.

સોબતડી બાઇ સહુને સરખીને, ને વળી કોઇને રાજાને કોઇનેરાંક;
પદમણી મનમાં વિચારજો રે, બાઇ ગરીબનો કાઢો વાંક.

હે બાઇ! ગરીબ તાલેવંત બધાને પ્રીત સરખી હોય. તમે તો મારો વાંક કહાડોછો પણ મનમાં વિચારો. હવે સાવળીંગામહેલમાંથી જેમ આકાશમાંથી વીજળી ઝબકે એમ તેજ મારતી નીકળી.

કવીત.

મજની મૃદંગ બેદા કટાક્ષ માન તુજ,
નેને નેન મોહે અંજન બનાયકે;
આભુષણ લીલમણી બનીઠની અણી પ્યારીરે,
હારી બનસારી મતબારી લપટાય કે.
અતી હું મટાજ્યું અંધારીકારી બીજલી,
ચમકે માનુ અટારી ચઢી આયકે;
સુંદર સાવળીંગા ચલી જાય,
બજારમાં શણગાર સજી લગાય કે.

કવીત.

સીસ ફુલ શીરદાર, બેસરતો ફોજદાર;
કરણું ફુલ કારકુન, ગજરા તો કાજી હે.
નેન તો અમીર જાકે, ચૌધરી અધુર બેન;
બાજુબંધ છડીદાર, છટા છડી છાજી હે.

કાનુ કે કુછ જાન, કંચુકી બીરાજમાન;
નપસદકી જોબનકા, જમાદારી ઝાઝી હે.
સુંદરી સજે શણુગાર, પ્રીતમકું બીલનેકું;
ઝાંઝરકો કોર માનુ, નોબત જ્યું બાજી હે.
અંચકો ઓાડ માનુ, કોડ કીયો ઘુંઘટકો;
એેહેહી ચીત અલી, માર્યો હદાયો હે.
મારે તો સમસેર અતિ, કટારી દીન અંજનકો;
જીત્રકો નગારો અગડબંબહી બજાયો હે.
મોતીરામ નેન બાન, ઠામકી બંદુક મામ;
મન ઢુકી અટક, ઝઘડો મચાયો હે.
શેજ સુશડા મીલે, આભુષણ ખેતપરે;
આજ ગોરી ધરે પલકે, મરદકું ચઢાયો હે,

આવી તરેહથી તેના શણુગારની અને તેનાં બદનની અગણીત શોભા આપતી સાવળીંગા બજારમાં જાય છે.

ચોપાઈ.

નારી ઝાઝા નેહ, બજારમાં નિસર્યાં;
સારા શહેરના લોક, દેખી દીવાના હો રહ્યા.
જેમ હાથમાં દીવો સાર, જોવાને નીસરી;
કોરે આભે કોય, ઝબુકે છે વીજળી.

સોહલો.

સુંદર બજારમાં ચાલી જાય, લોક કહે રૂપવંતી વાએ વાય;
છેલ જુવે તેને કેમ સુહાય, હઇયું ફુટે ને કહે હાય હાય.

સાવળીંગા ચાલી જાય છે એવામાં એક વાણીઓ ઘી તાવતો હતો બે હાથમાં કુલ્લું લેઇ તાવડામાં રેડવા જતો હતો તેવામાં તેણે સાવળીંગાને જોઇને બેભાન થઇ ભોંયમાં ઘી રેડી દીધું તે

જોઇ એક જુવાન બ્રાહ્મણ વાણીઆને કહે છે.

દોહરો.

પડયો બાજરશું ટાજશુ, ને ઝટઝટ કુરંગીની ખાય;
ધીરે વેચતા વાણીયા રે તારા, ઘરત ઢોળી ઢોળાઇ જાય.

હે વાણીયા! એમાં શું દીઠું કે તેં ઘી ઢોળી નાંખ્યું. ત્યારે વાણીઓ બ્રાહ્મણને કહે છે.

સાચા દીલથી સ્મરણ કરીને, વળી આવી જાય સુરત નિરધાર;
ચેર આવે માગીએ, એવી નાની નાજુક નાર.

વાણીઓ કહે એના રૂપ ઉપર એક કુલ્લું તો શું પણ એવાં પાંચ કુલ્લાં ઉતારીને ફેંકી દઉં, કોઇના સામું તો જોતી નથી. બ્રાહ્મણ કહેછે તું તો નુકશાન કરી તેના સામું જુવછે પણ જો હું એને બોલાવું એમ કહી સાવળીંગાના સામો જઇ ઉભો રહ્યો, પણ સાવળીંગાએ સામું ન જોયું ત્યારે બ્રાહ્મણે એક ધાવ કહ્યો.

નારી તુ કંઇ નથી જાણતી, મે વળી જાણે રે સ્નેહ ઉડાય.
આ છેલડો તને સામો મળ્યો, ને તું રસની ભાગી રે કેમ જાય

તે સાંભળી સાવળીંગાને ઘણી રીસ ચડી એટલે આંખ કાતરી બ્રાહ્મણના સામું જોયું એટલામાં ભટને ફેર આવ્યા ને મુર્છા ખાઇ એક કીચડનો ભરેલો ખાળ હતો તેમાં પડયો ને આંખો તરી ગઇ.

ચોપાઇ.

સજ્યા શોળ સણગાર, પીયા કેરે કારણે;
માર્યાં નેણકેરાં બાણ, બ્રાહ્મણ પડયો ખાળમાં.

ભટને પડેલો જોઇ વાણીઓ કહે છે ભાઇ! પાસે જઇ કેવો લાભ કમાયો. અમે વેગળે રહ્યા ને નુકશાન તો થયું પણ આબરૂ-ભેર તો છીએ હવે સાવળીંગા ઉભી બજાર ચાલી નિકળી અને તેનું રૂપ મહા તેજસ્વી જેવી કે આકાશની વીજળી, પુનમનો ચંદ્ર

અને હોળીની ઝાળ માફક પ્રકાશ પામી રહ્યું છે અને જે જુવે છે તે મોહીત થાય છે. એક સોનારની દુકાન હતી તેમાં તે ઘાટ ઘડતો હતો તે એને જોઇ પોતાનો હથોડો માથામાં મારવા લાગ્યો અને ચોરામાં ચારણભાટ બેઠેલા તે અને દુકાનોમાં બેઠેલા વાણીઆ તેને જોઇ મોહીત થયા.

ચોરે મોહ્યા ચારણભાટ, બજારે મોહ્યા વાણીયાઃ
સોનીએ ફોડયાં શીશ, લવારે પગ તોડીયા.

એવી રીતે સાવળીંગા કંઇકને છણકો મારતી ચાલી જાય છે. એવામાં ખાળમાં જે ભટ પડયો છે તેની સ્ત્રી જમવાની વખત થઇ છે તેથી મહારાજને ખોળવા નિકળી છે એવામાં એક આદમી કહે છે કે આ બાયડી જાયછે તેને જોઇ મુર્છાખાઇ પેલા ખાળમાં પડયો છે. ત્યારે પેલી સ્ત્રીએ રીસ ચડાવી સાવળીંગા સાથે લડવા લાગી તું મારા ધણીને મારી કયાં જાય છે. તેવારે સાવળીંગાએ સામુ જોયું એટલે તે પણ સ્થંભી ગઇ પછી ભટાણીને કહે છે.

દોહરો.

ચંદ્રબદન મૃગલોચનીને, રાંડ બળ્યો તારો જોને રંગ;
તને દેખી મારો પીયુ પડી ગયોને, રાંડ કાદવ ભરીયોરે અંગ.

હે રાંડ! બળ્યું તારૂ રૂપ કે મારો ધણી કાદવમાં પડયો. તે સાંભળીને સાવળીંગા કહે છે.

મુને દેખીને તરૂવર ઉગેને, વળી હસ્તીના તુટે જોને દંત;
જાઓને સઇયર ઘેર સાકર વેંચો, કે જીવતો રહ્યો છે તે કંથ.

હે રાંડ! મને જોઇને તો હાથીના દાંત ઉખડી પડે છે. પણ તારો ધણી જીવતો રહ્યો માટે ઘેર જઇ સાકર વેંચ. એવું સાંભળી ભટાણી ઝંખવાણી પડી ગઇ અને પોતાના ધણીને ખાળમાંથી ઉ-ઠાડી ઘેર લઈ ગઇ. હવે સાંવળીંગા બજારમાં ચાલી ચાલી દરવાજા

આગળ આવી ત્યારે ત્યાં દરવાજામાં એક જવાન અને એક ધરડો એવા બે સામસામા સીપાઇ બેઠા છે. પેલા જુવાન છોકરાએ કહ્યું કે દેખો બડેમીયાં! ક્યા મજેકી નાજુક નાર આતી હે? ત્યારેબુઢો બોલ્યો કે ચુપ રહે એ તો કોઇ જીવતી ચુડેલ છે. તું નાના હોકે ક્યા બોલતા હે? આ બજારમેં બહુ જુલમ કર કે આઇ હે. એક સોનીકા ઉસકુ દેખકર શીશ ફુટ ગયા, એક લુહારકા પાઉ તુટ ગયા ઓર એક બનીયાકા ધીકા કુલ્લા ઢોળા ગયા, એક બમન તો બિચારા બુરી તરેસેં પડા હે ને જો કુછ તું બોલેગા તો ફીર તેરી એસી હાલત હોવેગી ને મેં ભાગ જાઉંગા. છોકરો કહે ક્યા અપને કુ કુચ કરેગી. અપને તો ઉસકી સાથ સીધી બાત કરેંગે એમ કહી સાવળીંગાને કહે છે.

નહિરે મારી તેને છુરીરે કટારીને, વળી નહિ બરછી તલવાર;
દોરે નેનુસે તુને માર દીએ ને, વળી ધાયલ કીધી બજાર.

છોકરો કહે છે કે હે સ્ત્રી! તેરી પાસ કુછ હથીયાર તો હે નહિ તે તુને સારી બજારકું કતલ કર દાલી, એ તો બડી જુલમ કી બાત. એ સાંભળી સાવળીંગા કહે છે.

ટીલડી ચોડુંતો મીયાં ત્રાસ મરેને, વળી સેંથો પુરૂં તો મરે વીસ;
કાજળ આંજુતો કેર કરૂને, વળી નિતના મરે પાંચપચીસ.

હે મીયાં! હું શણગાર સજું તો મને દેખે એટલા ભોંય પડે એમ કહી થાળ લઇ દરવાજા બહાર નિકળી એવામાં એની એક સઇપણી સામી મળી તે કહે છે.

કંચન થાળ જોને કર ધર્યોને, વળી તારે હઇડે તે હરખ નમાય;
પગરે પડેછે ઉતાવળો, ને વળી કહોને સઇયર કયાં જાઓ.

ચોપાઇ.

કાને સઇયર કયાં જાઓ, એકાએક નિસરી;

મુજ સઈયરનો સાથ, તે તું કેમ વીસરી.
તારા દીલની વાત, મારા આગળ નહિ કરે;
સર્વે સાહેલીઓની આણ, અહીંથી જો તું ડગલું ભરે.

હે સહયર ! ઉતાવળી ઉતાવળી ક્યાં જાય છે તે કહ્યા વગર જાય તો તને બધી સહયરાની આણ છે.

દોહરો.

મેં માનીતી શીવની માનતાને, વળી દિવસ ચડતો રે જાય;
જાવું છે ગોરની વાડીએ રે, મારાં ફુલડીયાં રે કરમાય;

હે બેન ! શીવની માનતા માની છે ને ગોરની વાડીએ જવું છે તે સાંભળી સઈયર કહે છે.

બોલડીયું તારૂં મીઠું લાગેને, વળી વેણનાં નથી તારાં મુલ;
જાઓછો ગોરની વાડીએ, ને ત્યાં કઈ કઈ જાતનાં ફુલ.

હે બેન ! ગોરની વાડીએ કઈ કઈ જાતનાં ફુલ છે તે મને કહે. હવે સાવળીંગાએ ગોરની વાડી જોઈ નથી તો ફુલ શી રીતે બતાવે. પણ પોતે મહાચતુર છે તેથી કહી બતાવે છે.

ચોપાઈ.

ચંપો મરવો ને શાળ, વળી કેવડો મહી કેતકી;
જાઈ જાવંત્રી ને ડોલર, ચંબેલી ને બપુરળી.
વરણ અઢારે ભાત, તેની જુદી જાતડી;
છે એક ચંપાનો છોડ, તેમાં વળગી મારી વેલડી.
કરમ સંજોગે કોય, વળગી છે વેલડી;
કહું છું સાચી વાત, સાંભળ મારી સાહેલડી.

એમ કહી પોતાની બેનપણીને સમજાવે છે, બેનપણી કહે— બેન ! તારી બોલી ઉપરથી હું બધી મતલબ સમજી ગઈ, પણ જોજે કંઈ હળવી પડતી.

સોહલો.

સયર વીતી એ સરભાર, કાંક રાખો બોલ્યાનો વિચાર;
વેણુ વેણ પાડો છો ભાત, આપણે ઉત્તમ માજન જાત.

હે બેન ! ગણી ગણીને બોલ તો આપો છો પણ જોજે મહીથી વાંકુ ન થાય, એમ કહી ફરીને કહે છે.

દોહરો.

સાંભળ મારી સાહેલડીને, વળી કાંક રાખો વિચાર;
જુગતે કરીને જમાડજો, ને વળી પણ લેજોને ઉગાર.

હે બેન ! જુગતીથી રાજાને જમાડજો, સાવળીંગા કહે તારા કરતાં મારામાં અકલ ઘણી છે.

સાંભળ મારી સાહેલડીને, વળી પુરણ મેં તો કીધાં કામ,
જુગતેથી રાજાને જમાડીશું. ને મારી લાજતો રાખે મારો રામ.

હે બેન ! લાજતો પરમેશ્વર રાખનાર છે એમ કહી પોતેવાડી ભણી ચાલી. રસ્તામાં બે રસ્તા આવ્યા એટલે ખમચાઇને ઉભી અને એક ગોવાળીઆને પુછે છે.

સોના ઉઢાણી શીરપર ધરીને, વળી માથે તે મેલીયું જોને ભાત;
ભાઇવીરા જોને ગોવાળીઆ વીનવુંને, મારી કેઇ વાડીને કેઈ વાટ.

હે ભાઇ ! ગોરની વાડીનો રસ્તો કીયો ?

ઉંચા તે આંબા આંબલીને, વળી નીચે છે દાડમ દ્રાક્ષ;
ઉપર સુડા જોને સાટવે રે, તારી એછે વાડીને એરે વાટ.

હે બેન ! આ આંબાં અને આંબલીયો દેખાય છે અને ઉપર સુડા કલોલ કરે છે એ તમારી વાડી. એ સાંભળી સાવળીંગા પોતે હરખમાં ચાલી જાય છે અને જ્યાં પવનના ઝપાટાથી માથા ઉપરનું ચીર ખસીને અંબોડે આવી રહ્યું છે અને મુખાર્વીંદ ઉપાડું તેજ મારી રહ્યું છે અને ચોટલાની વેણુનાં પટીમાં કાળા ભમરાની માફક

ઝબકી રહ્યાં છે અને પોતે મહા મદમાં હરખભર હંસની માફક કુદતી ચાલી જાય છે તે જોઇ સદેવંત કહે છે.

ચોપાઈ.

છુટે પટે જોને નાર, એમના એમ આવજો;
સનઘટ કેરી આંચ, આવી નવ લાવજો.
છુટે પટે જોને નાર, લાગે બહુ સારીયાં;
સાવળીંગા સમતોલ, નાવે બીજી નારીયાં.

એ સાંભળતાં સાવળીંગા વિચાર કરે છે કે રાજાએ મનેલાજ કહાડવાનું કહ્યું તેથી પોતે ઘુંઘટો તાણી ચાલી આવી.

અવળી ફરીરે અલએલ, આપરે સમરીયાં;
સનઘટ છેડા તાણ, ઘુંઘટ લઇ વાળીયાં.
માથે સોનાનો થાળ, જળ ભરી ઝારીયાં;
ચંપાને થડ હેઠ, આવીને ભાત ઉતારીયાં.

ચંપાના થડે ભાત ઉતારી પોતે આઘી ઉભી છે તે જોઇ સદેવંત મહા કોપાયમાન થયા ને કહ્યું કે તું મને જમાડવા આવી છે કે ઘુંઘટો તાણી રોવા ? એમ કહી રીસાઇ ત્યાંથી પોતે ઉઠી આઘા ગયા. સાવળીંગાના મનમાં કે રાજા પેસાબ કરવાં ગયા હશે ને હમણે આવશે પણ રાજા તો આવ્યા નહિ તેથી રાજાને મનાવવા સારૂ ચંપાના ઝાડને કહે છે.

દોહરો.

ચંપા તુજને ભમર છંડેને, વળી મુજને છંડે રે રાજન;
હેતને પ્રીતે અમે આવીયાં, કેમ રીસે ભરાયા રાજન.

સોહલો.

રીસે ભરાયા ઓ રાજન, ગોઠડા ગરવા મારા સોજા સાજન;
કહ્યું નથી વાલા તમને કેણ, દુભાવ્યા જેમ દુસ્મનનાં વેણ.

હે રાજા! તમને મેં કાંઇ કહ્યું નથી ને તમે રીસાઇ કેમ બેઠા છો. તમારા જીવની ખાતર ત્રણ ગાઉ ચાલીઆવી ને પગમાં તો ફોલ્લા પડી ગયા છે, તોએ તમે બોલતા નથી, એનું કારણ શું રાજાને રીસ ચડી તેથી હુડા ટોવાનો માળો હતો તે ઉપર ચડી બેઠા. સાવળીંગા કહે મહારાજ પગ ધુવો અને કહોતો થાળ અહીં લાવું. પછી રાજાએ એક આંબલીની સોટી લેઇને ઝપાટી દીધી જેથી સોર ઉઠયો તેથી નીચે બેસી રોવા માંડયું ને પોતે પસ્તાવો કરે છે કે મેં ઘરમાં તો હજુ લગણ કોઇનો તુંકારો ખાધો નથી ને અહિ માર ખાવો પડે છે. એ માંરા કરમનો વાંક છે, એમકહી રાજા પાસે ગઇ અને કહે છે.

દોહરો.

તુને વાએ ઝપેટીઓને, કેમ રાજા માળે ચઢીયો રે સુજાણ;
ઝાંઝર માથે નીર છરેરે, તુને કેમ ન આવે રે કમાણ.

હે રાજા! તમને દયા નથી આવતી કે તમે આમ ગાંડા થઇ ગયા, રાજા કહે તને કહ્યું કે તું આવતી હતી એમને એમ છુટે પટ આવજે ત્યારે તું તો ઘુંઘટો તાણીને મારા નામનો છેડોવાળી ને આવી. એમ કહી કહે છે.

ચોપાઇ.

ખેલ જમાડવાને કાંઇ, આવી તું તો ગોરીયાં;
ક્રોધ થકી રે કામન, પગે રે ઉપાડીયાં.

તે સાંભળી સાવળીંગા કહે છે હે રાજા! અમારો સ્ત્રીનો ધર્મ છે કે લાજ મરજાદાથી આવવું, પણ પવનથી મારા અંબોડાપર ચીરનો છેડો આવી ગયો તેને ખસેડતાં જરા નીચો ઉતરી ગયો તેમાં મારો શો વાંક કહાડો છો?

લાગી પવનની આંચ, સનઘટ મારાં ઉડીઆં;
આવ્યા સાળુ કોય, અમર લેઇ ઓઢીયાં.

એવું સાંભળતાં રાજા ખુશી થયા ને મનમાં કહે છે. બાપડીને વગર વાંકે મારી પછી થાળ પાસે આવીને બેઠા.

દોહરો.

નથીરે નીરાને નથી સરોવરાને, વળી નથી કુવામાં જોને કોસ;
નીરે ઢોળ્યાં નહિ મળેને, રાજા દેશો કંઇ અમને દોશ.

સોહલો.

દેશો કાં તમે અમને દોષ, અને ચઢયો તે ઉતારો રોશ;
સમશા સમજી લ્યો તમે જાણી, પણ ઢોળ્યાં ન મળે પાણી.

હે રાજા! આ પાણી તમે ઢોળી નાંખ્યું તે હું કયાંથી લાવીશ? અહીંયાં કાંઇ સરોવર કે કુવામાં કોશ નથી તે સાંભળીરાજા હસી પડયો ને સ્ત્રીને કહેછે કે જે જમાડશે તે પાણી નહિ પાય? વાસ્તે પાણી લઇ આવે તો જમીએ નહિ તો થાળ લઇને પાછાં ઘેર જાઓ. સાવળીંગા કહે કયાંથી લાવું? ત્યારે રાજા કહે છે.

દોહરા.

હંસ કુવોને હંસ વાવડીને, વળી હંસલી તું શેચન હાર;
નીર ભરી આવો સુંદરી તો, આપણે ભોજન જમીએ સાર.

હે સ્ત્રી! આ હંસકુવા ઉપરથી પાણી લઇ આવો. હવે સાવળીંગા કુવા ઉપર સાળુ બાંધી ઝારી કુવામાં ફાંસી, પણ કુવો ઉંડો તેથી પહોંચી નહિ તેથી કુવા ઉપર ઉભી છે, એટલામાં ગોવાળીઓ ગાયો ચારે છે તેને કહ્યું ભાઇ! અહીં મારૂં ચીર પહોચતું નથી ને બીજે કાંઇ પાણી મળશે? ગોવાળીઓ કહે શહેરમાં જાઓતો મળે નહિ તો અહીંથી બે ગાઉ ઉપર નદી છે ત્યાં જાઓ તો મળે.પછી ચીરનો કછોટોવાળી હાથમાં ઝારી લઇ પોતે નદી ભણી ચાલી. રસ્તામાં જતાં પગે કાંટા વાગ્યા અને ચીર પણ કાંટામાં ભરાઇને ફાટવા લાગ્યાં. એવી રીતે ઉજડ વગડામાં ચાલતી નદીએ જઇઅને

વિચાર કરવા લાગી કે અહીંઆં કોઇ છે નહિ માટે હું નાહી લઉં પછી લુગડાં ઉતારી નદીમાં નહાવા પડી, નદી તીરે એક સીમડાનું ઝાડ ઉગ્યું હતું તેને કહે છે.

નદી કિનારે શીમળાને, ભુંડા ક્યાં ન ઉગ્યો તું દુર;
મારૂ જોબન તારાં ફુલડાં રે, તે તો જાય છે વહેતે પુર.

તે સાંભળી સીમડાનું ઝાડ કહે છે.

હું નદી કિનારે વસુ સીમલોને, વળી સોટા પાંસરો દોર;
તારૂ જોબન ને મારાં ફુલડાં રે, ભુંડા જાએ વાને વ ટોર.

પછી એક ચંપાનું ઝાડ હતું તે જોઇને કહે છે મારા રાજા ચંપાની સુગંધ લે છે તેથી મને પણ અહીં મળ્યું માટે એધાણી સારૂ બે ચારેક ફુલ વીણી લઉં. નદીની સામે તીરે એક કેળીનું ઝાડ હતું તે પેલા ચંપાને કહેછે કે મારાં અમૃત જેવાં ફળને મારાં પાતરામાં સહુ ભોજન જમેછે તેનું તો નામ નથી લેતી અને તારી પાસે ભમરો સરખો પણ નથી આવતો ને તારાં ફુલ આ કોમળાંગી હરખથી વીણેછે. ભાઇ તું તો મહા નસીબવાન એમ કહે છે.

ચંપા તું તો સભાગીઓ રે વળી, શીતળ જોને તારી છાંય;
સાવળીંગા વીણે તારાં ફુલડાં રે, એ તો લંબી કર કર બાંય.

હું સેનો સભાગીઓ ! સભાગીયા રાણીના હાર કે જે રાણીની ડોકમાં હીંચે છે. તે સાંભળી હાર કહે છે.

હાર કહે અમે સેના સભાગીયાને, વળી સભાગીયા રાણીના ચીર;
કુદે પડે જોને પાટલી ને, વળી વંટઇ વળે શરીર.

હે ભાઇ ! રાણીજીનાં ચીર આખો દહાડો શરીર ઉપર રહેછે તે સભાગીયાં છે. વળતી ચીર કહે છે.

ચીર કહે અમે શેનાં સભાગીયાંને, વળી સભાગી નદીઓનાં નીર;
ચીર ઉતારી કાંઠલે મુકયાં, વળી નીરને સોંપ્યા શરીર.

અમે સભાગીયાં હોઇએ તો ઉતારી વેગળા મુકો. સભાગીયાં નીર કે જેને આખું શરીર સોંપી થીધું છે.

નીર કહે અમે સેના સભાગીયાંને, વળી ઉગટો ધુવેછે જાને મેલ.
સભાગી સાવળીંગા સુંદરી, એને રૂડો મળે રે કોઈ છેલ.

નીર કહે છે સાવળીંગા સભાગી કે તેને પરણે તે સભાગી, અમે સેનાં સભાગી. અમારામાં તે મેલ ધુવે છે.

સાવળીંગા કહે હું સેની સભાગણીને, વળી સભાગી સદેવતરાજ;
રૂઠયા રાજા માનશે, તો બાઈ સુધર્યાં અમારાં રે કાજ.

ભાઇ! હું સેની સભાગીયણ, પણ સભાગી મારા રાજા કે આટલું કરતાં રીસાઇ બેઠા છે. જો હવે મનાય તો સારૂ નહિ તો નાર ફેરા અફળ થશે, એમ કહી વાડીમાં ચાલી.

ચોપાઇ.

સાવળીંગા રૂપસરૂપ, વાડી દીસા ચાલીઆં;
કાજળ કાળી રેખ, નેણુમાં ડાલીયાં.
સજ્યા સોળ શણગાર, આખરે સમારીયાં;
કે વચનનાં બાંધીઆં કાગ, વાડીએ પધારીયાં.

સાવળીંગાને વેગળેથી ઉતાવળી શ્વાસ ભરી ચાલી આવતી જોઇને મનમાં વિચાર કરેછે કે એક ડગલું ન ભરે તે મારા સારૂ બે ગાઉ નદીએ જઇ પાણી ભરી લાવે છે. મેં તેને વગર વાંકે મારી એમ કહી પોતે કહે છે. હવે આવે એટલે ઝટ જમવા બેસવું પણ જ્યારે તે પાસે આવી એટલે વિચાર કરી ગયો કે શું આપણે એને પહેલાં બોલાવીએ? ગરજ હશે તો ધણીએ બોલાવતી આવશે. હવે સાવળીંગા પાણી લઇ આવી પાસે ઉભી, પણ રાજા બોલતા નથી. ત્યારે સાવળીંગા રાજાને બોલાવે છે.

દોહરો.

રૂડી ચંપાફેરી છાંયડી ને, વળી વાય રે શીયાળુ વાય;
જમી લોને રાજન ને, વળી ભોજન ટહાડાં થઇ જાય.

હે મહારાજ! જમી લ્યો ભોજન ટહાડાં થાય છે.

પીરસ્યા વિના જોને પદમણી રે, એ તો કામની કેમ ખવાય;
અવર પુરૂષનો ઓરતો રે, એ તો જુગતે જુગતે રે જમાય

હે સાવળીંગા! તું કહે છે કે જમી લ્યો, જમી લ્યો, પણ પીરસતી તો છે નહિ. તે સાંભળી સાવળીંગા બોલી હે રાજ! હવે સાંજ તો પડવા આવી છે અને કોઇ જોવા આવશે તો મોટો વરઘોડો થશે પણ મને તો તેની હરકત નથી, તમો જમો તો ખરા હું કોઇની બીક રાખતી નથી.

જેમ મેહનઃ જોવા મળે ને, વળી વીવામાં કેર વરતાય;
તેમ જમશો રાજના તો, વળી તેમ જમાડું મારા રાય.

હે રાજા! જો લોકની ઠઠ જોવા મળે ને મારો વિવાહ થઇ રહ્યો હોય તેમ જમશો તોએ તેમ જમાડીશ.

સુણ સાવળીંગા સદેવંત કહે ને, વરતાઈ રહી બધી વાત,
હેતે ને પ્રિતે અમે પાળશું ને, વળી નહિ વટલાવું મારા હાથ.

હે સાવળીંગા! હવે તો હું તારી સાથે પરણીને વર વહુ જમે છે તેમ જમીશ. તે સાંભળી સાંવળીંગા બોલી.

સુણ સદેવંત સાવળીંગા કહે ને, વળી તનમાં રાખુ જોને ટેક;
આજ જમાડુ મારા રાજને, વળી વીવા કરતાં વિશેક.

તમારી એવી મરજી હશે તો મારા વિવાહ કરતાં વિશેષરીતે જમાડીશ. તે સાંભળી સદેવંત કહે છે.

સુણ સાવળીંગા સદેવંત કહેને, વળી પાળો કે નહિ પાળો પ્રીત;
હેતે ને પ્રીતે અમે પાળીએ રે, તમને રાજવળાની રીત.

હે સાવળીંગા! હું તને મારા રાજવળાની રીત આપું તો ખરો પણ તું પાળે કે ન પાળે ત્યારે?

સુણ સદેવંત સાવળીંગા કહે ને, વળી પાળીશું અમે પ્રિત;
હેત ને પ્રીતે અમને આલજોને, તમારી રાણીજીની રીત.

હે રાજા! અમે તે પાળીશું માટે અમને તે આપજો. એ સાંભળી સદેવંત મનમાં બહુ હરખ પામ્યો તેમ સાવળીંગા પણ ખુશી થઇ પોતે કહે છે. **સોહલો.**

હસીહસી કામની જોને ઝાલે હાથને, સાંભળો રાય મારી સાચી વાત;
કોડેથી આજ જમું કંસાર, સઉ ભરત લોક જુએ સરસાર.

હે રાજા! લોક છો જુએ હું આજ કોડેથી જમીશ ને જમાડીશ. એમ કહી સદેવંતનો હાથ ઝાલે છે.

ચોપાઈ.

ચંપા કેરી છાંય, જમાડું રૂડા છેલને;
મેલી મરજાદ, કરૂ રંગના રેલને.
કરો કરોને વાત, ડગાવી હું તો નહિ ડરૂં;
આલો મનની મોજ, નહિ તો વખ ખાઇને મરૂ.

હે રાજા? હવે હું કોઇની લાજ મરજાદ ગણવાની નથી મારી સાથે સુખના વાતો કરો અને મનની મોજ પુરો.

દોહરો.

કહોતો કામની તુંને હીરા દઉને, વળી કહોતો આલુ ગામને ગરાસ;
મોઢે આવ તે માગજોરે, કામની તુને ત્રુઠયો છુંરે આજ.

હે સ્ત્રી હીરા, મોતી ગામ ને ગરાસ જે માગે તે આપું, તારે જે જોઇએ તે માગ હું તને ત્રશાનાન થયો છું.

ભુંડી લાલચને શુએ કરૂને, એતો ખાધેથી ખુટી ખુટી જાય;
પણ એક વચન આપો અલબેલડાને, તે જુગ જુગ નહી વીસરાય.

હે રાજા ! એવી હીરામોતીની લાલચ શું કરવા આપો છો? મારે ઘેર કાંઇ કમીના નથી, પણ હુતો એક તમારી પાસેથી વચન માગુ છું, જે જુગ જુગ વીસરીએ નહી. તે સાંભળી સદેવંત કહે છે.

એકતો મારા ઘર ગોરીયાંને, એક મારા નેણાં કેરી જોને નાર;
તુજ ઉપરથી બીજી સુંદરીને, હું વારી નાખુ સો સો રે વાર.

હે સ્ત્રી ! કહે તો મારા ઘરના સ્ત્રીની માફક ગણુ અને મારી સઘળી રાણીઓ તારા ઉપર વારી નાખુ તે સાંભળી સાવળીંગા મનમાં કહે છે કે ઘડીમાં રીસાઇ જાય. છે અને ઘડીમાં પાછાં મળી મળી તેની સાથે પ્રીત કરીએ જનમ સુધી નભે તો સારૂ, નહીતો ફજેતી, એમ કહી રાજાને કહે છે.

નપટ આવો નહોતી જાણતીરે, નીકર પગરે ઉપાડતી જાય;
મેરે ઘડીને કારણેરે, રાજા ઘરના ગુલામરે ન હોય.

રાજા તમારા જેવા નફટ કોઇ નથી. ઘરના ગુલામની માફક રાત દીવસ રાખી કાઢી મુકો એમ થવાનું નથી. એ સાંભળી રાજાને ક્રોધ ચડયો કે મને તેં નપટ કહ્યો, પણ હું તને મુકનાર નથી એમ કહી તરવાર લઇ ઉભો રહ્યો.

સુણુ સાવળીંગા સદેવંત કહેને, વળી મેલું તે મનની લાજ;
શીશ પડે ને મારૂં ઘડ લડે ને, વળી તોયે ન મેલું તને આજ.

સોહલો.

તોએ ન મેલું તને આજ, કેમ કરી રહેશે તારી લાજ;
સમશા સમજીને તું લે, અને કહેવું હોય તે અમને કહે.

એવાં રાજાનાં વચન સાંભળી વિચાર કરે છે કે રાજા મેલનાર નથી કાં મરશે કે મારશે પણ હું એની રીસ ઉતારૂ.

દોહરો.

શીશ સલામત રાજવીને, તમે જુગ જુગ અમર રહો;

અમે ઘર દીશાએ ચાલીઆને, વળી કહેવું હોય તે કહો.

હે રાજા તમે આટલા બધા કોપાયમાન થઇને મારવાને અને મરવાને કેમ ઉભા થાઓ છો? અમે અમારે ઘેર જઇએ છીએ, એવાં વચન સાંભળી સદેવંતરાજા તરવાર મ્યાન કરીને કહે છે તું જઇશ નહિ. ગયા કેડે મને ગમશે કેમ? ને તને તો નહિ મારૂં પણ મારો જીવ ખોઇશ. તે સાંભળી સાવળીંગા કહે છે.

ચોપાઇ.

શીશ સલામત રાજ, એવી રીસ નવ રાખીયે;
પ્રેમ આલો તમારે હાથ, સબરસ ચાખીયે.
દીધાં હોય કીરતાર, તે તો આપણે ખાઇયે;
આલ્યાં હોય દાન કથીર, સોનુ કયાંથી પાઇએ.
સોનુ રૂપુ સ્વરૂપ, તેમાં નહિ વાસના;
નષ્ટ કીનો વાગરવેલ, ભુલ્યો નવ તારના.

દોહરો.

હમણાં એમ વરનાવશો, તો વળી કુળમાં કરીશજ કેર;
અમને આવડું શીદ કહોને, વળી વીધાત્રા શું તારે વેર.

સોહલો.

વીધાત્રા શું તારે વેર, કહીએ તો લાગે કડવું ઝેર;
હવે નથી તું મારે હાથ, નોતરજો મહાજનની નાત.

રાજા કહે તારે મને ચીડવીને અહીં લડવું છે.

ચોપાઈ.

પણ આવડી શું કરો છો અલવાણ, પ્રિત તે જોયા જેવડી;
હે રંકને ઘેર રત્ન, વીધાત્રા થઇ વેવલી.

હે રાજા તારા જેવા રાંકને ઘેર મારા જેવું રત્ન કયાંથી મળે? તોએ તમે રીસાઇ જાઓ છો, રાંડ વીધાત્રાજ વેવલી છે કે

આવા લેખ લખ્યા ? તે સાંભળી:સદેવંત બોલ્યા.

દોહરો.

સુણ સાવળીંગા સદેવંત કહે ને, તુંતો ભુલ્યો તે ભેદ બતાવ;
ભોજન કરીએ આપણે બે જણાને, વળી ઓરીરે તું તો આવ.

હે સ્ત્રી! હવે રીસ નહિ કરૂં મારે પાસે આવ. આપણે એકઠાં બેસી જમીએ. ત્યારે સાવળીંગાએ કહ્યું કે તમારી જોડે બેસીને વટલાઇ મરવું છે?

અમે વેપારી વાણીઆને રાજા, વળી પળીએ વેચંતાં તેલ;
તમારે અમ વચે અંતર ઘણોને, વળી ક્યાંરે ચંપો ને ક્યાં કેળ.

હે રાજા અમે તો તેલના વેચંનારા, જેટલો કેળ અને ચંપાનો અંતર છે તેટલો તમારા ને મારા વચ્ચે છે.

નથી વેપારી તમે વાણીયાને, ગોરી નથીરે વેચતાં તમે તેલ:
તમરે અમમાં રાણી અંતર નહિ, જેમ ચંપે વીટાણી નાગરવેલ.

હે સાવળીંગા! જેમ ચંપાને નાગરવેલ વીટાણી છે તેમ તું મને વીટાએલી છું. હવે તારા મારા વચ્ચે આંતરો શો રહ્યો છે? વહાલામાં વટાળ હોય નહિ. મારા ભેગી આવીને બેસ.

સોનુ જાણીને રાજા સગ કરૂં, ને વળી નીપજે જાત કથીર;
કાયાવટાળી અને પત ખોઇએ, તો વળી સાંસા પડે રે શરીર.

હે રાજા! તમે કહોતો તમને હું હાથેવતી જમાડું. પણ તમારા ભેગા બેસીને જમવાની નથી; કેમકે સોનુ જાણીને સંગ કરૂં ને મહીથી કથીર નિકળે તો કાયા વટાળી પછી વીમાસવું પડે,એવાં વચન સાંભળી સદેવંતના મનમાં રોશ ભરાયો તેથી .થાળને ખસેડી મુકી હાથ ધોઇ વેગળો બેઠો. હવે સાવળીંગા વિચાર કરે છે કે આતો વળી ઉલટી પાછી પળા થઇ. રાજા પાછા રીસાયા તેથી રાજા પાસે જઇને કહે કે હુંતો મશ્કરીમાં કહેતી હતી, એટલા સારૂ

શું રીસાઇ બેઠા ? આવો આપણે ભેગાં બેસીને જમીએ તેમ તેમ રાજા અવળુ જોઇ બેસેછે અને કહેછે કે હવે તો મારે ખાવુંજ નથી ત્યારે સાવળીંગા મહા રૂદન કરેછે ને રાજાના મોઢા આગળ ખોળા પાથરે છે તોએ માનતા નથી.

સોહલો.

નરની અગાડી નારી ખોળા ધરે, તેમ તેમ અલબેલો અવળો ફરે;
નારી બેઠી રૂદનજ કરે, આંસુડાંની ધારા ઝરે.

તોએ રાજા મનમાં કાંઇ દયા લાવતા નથી, સાવળીંગાએ વિચાર કર્યો કે હવે હું રીસાઉં તે વગર એ માનશે નહીં, એમ ધારી પોતે રીસાય છે. ચોપાઇ.

આંખે આંસુડાની ધાર, અલબેલી ઉઠીયાં;
ના રે માનો મારા રાજ, હવે હું જાઉં ઉઠીયાં.

મરશે રાણીને રાજ, જવાબ તે માગશું;
પદ્મણી કહે છે રાજ, પ્રાણ અમે પાડશું.

હે રાજા ! હવે તમે માનતા નથી તેથી હું પ્રાણ મુકીશ એમ કહી સાળુનો કછોટો વાળી કુવા ભણી ચાલી, એટલે રાજા કહેછે કે કુવે પડી મને નામોશી આપશે; તેથી રાજા પોતે સાવળીંગાને ઝાલવા દોડયા અને કુવા ઉપર જતાં તેનું કાંડું ઝાલીને પાછી ખેંચે છે તોએ માનતી નથી અને કુવા ભણી તણાતી જાયછે, ત્યારે સદેવંત તેને નાના પ્રકારના કાલાવાલા કરી કરગરે છે. ત્યારે સાવળીંગા કહે છે.

પાલવડે મત ઝુલ, ભમરા તું છે વાલમાં;
આંબે હાથ ન લગાડ, આંબા છે રાવળા.

કાચી કલયું મત તોડ, તુટેગી ડાલીયાં;
છેડા હમેશ છોડ, દેઉંગી તને ગાલીયાં.

હે સદેવંત ! તું મારો પક્ષાવ મુક અને મારૂં કાંડું ઝાલે તો મરડાઇ જશે તેથી હું તને ગાળો દેઇશ. તે સાંભળી સદેવંત કહેછે.

ગાળો દેને દશવીશ, ગાળો તારી સાંખશું;
તુજ સરીખી નાર, તે તો ઘેર રાખશું.
શેઠ મોટા શાહુકાર, લુંટાવે ફુલ વાડીયાં;
તું કળી એક ગુલાબ, કાપકુ દેતી ગાળીયાં.

હે સ્ત્રી ! તું મને ગમે તેમ ગાળો દે, ગમે તેમ કહે પણ હું તને મુકનાર નથી, હું તને કાલાવાલા કરૂંછું કોટમાં હાથ મુકું છું, તોએ તું મને ગાળો ભાંડે છે. એવી રીતે સાવળીંગાને ઘણી સમજાવે છે પણ માનતી નથી, ત્યારે રાજા સમ ખાયછે કે જો હું તને દગો દઉં અને તારાથી બેઇમાન થાઉં તો મારા પિતા શાલીવાહનનાસમ છે એમ કહી રાજા ગદગદ કંઠે થઇ રહ્યાછે. સાવળીંગાએ વિચાર કર્યો કે જો હું ઘણી રકઝક કરીશતો મારાઉપર કોપાયમાન થઇ કાં માર કે કાં એમનું માથું જુદું કરશે માટે હવે બોલું એમ કહી કહે છે.

દોહરો.

પદમણીને તો પ્રિત ઘણીને, વળી રાજાને ઝાઝેરી રીસ;
ઓરાં તેડીને ચોકમાં રે, માર વાઢી રે લેશો જાને શીશ.

હે રાજા ! હું તો પ્રિતમાં આમ કરૂંછું, પણ તમે રીસાળવા છો માટે પાસે બોલાવી માથું કાપી લ્યો તેથી હું બીહુ છું. પછી બંને જણ થાળ આગળ આવી જમવા બેઠા અને ત્યાં નાના પ્રકારનાં હાસ્યવિનોદ કરતાં જાય છે અને અરસપરસ એક એકના મોંઢામાં કોળીયા ઘાલતાં જાય છે. રાજા પોતે હેતમાં સાવળીંગાને ઘણું ખવરાવે છે ત્યારે સાવળીંગા સદેવંતને કહે છે.

અન્નથી અદકુ કોઇ નથી, ને રાજા સજણ રજણ કે સેણ
જમી લ્યોને ઠાકરા રે, વળી નેહ કરે છે જોને નેણ.

હે રાજા! અનથી શાઇ મોટું નથી, કાં સજન ને રજન કહેતાં ચાંદની રાત તે બધાં અનથી ઓછાં હેતવાળાં છે, આપણી આંખો નેહ કરે છે માટે એક એકનાં મોઢામાં ઘાલ્યા કરતાં વધારે છે માટે તમારે હાથે જમી લ્યો.

ચોપાઇ.

ભોજન કરતા રે જાઓ, નીરખો તમે નેણશું;
અંતરની રાખુ આજ, સદેવંત સેહેજશું.
કોડે જમું કંસાર, પદમણી અતિ પ્રેમશું;
પ્રિત અદકેરી હોય. બોલાંવોને વેણશું.

હે રાજા! તમે જમતા જાઓ અને આંખો જોતાં જાઓ અને મહોડેથી વાતો કરો પણ ઘડીએ ઘડીએ મને કાંઇ ગોધા મારો છો, કાંઇ ગળામાં હાથતો ઘાલોછો અને ચુંટીઓ ખણોછો તે શું કરવા કરોછો! હું આજ તમારા ભેગી બેસી કાંઇ કસર રાખનાર નથી.

જુગતે કરીને કાંઇ. રાજાને જમાડીયા;
મનગમતા મુખવાસ, અલબેલાને આપીયા.
ક્યારની કરૂં છું અરજ, હાથ મેં તો જોડીયા;
શીખ દોને મારા શામ, જીવ મારા ઉદાશ થયા.

હવે સાવળીંગા હાથ જોડીને કહે છે કે જમતાં જમતાં આ આખો દહાડો વહી ગયો, માટે મને રજા આપો તો હું જાઉં કેમકે ગને વાર થઇ તેજ હમણાં ગોર પેલા કાણીયાને મોકલશે ને તે આહીં આવશે તો પછી ફજેતી થશે માટે હવે તો માળવે મળીશું, તે સાંભળી સદેવંત કહે છે.

દોહરો.

પદમણી આવ્યાં શું રે જાણીને, વળી શું જાણે ચંપો ને થાળ;
સુડા વારીસ સાખ્યો પુરશેને, વળી પાસા તું તો ઢાળ્ય.

હે સ્ત્રી ! જરા વાર અહીં બેસ, અત્યાર સુધી તો રીસાવા મનાવામાં વખત ગયો ત્યારે સાવળીંગા કહે છે કે હે રાજા !આવી ઉતાવળમાં મને ખોટી કરવાનું કરો છો, પણ ગોર પુછશે તો હું શું કહીશ ? ત્યારે સદેવંત કહે છે કે તું ગમે તે જવાબ દેજે, પણ જરા વાર બેશ તો ખરી, તે સાંભળી સાવળીંગા કહે છે.

સુણ સદેવંત સાવળીંગા કહે, ને મારા હઇડામાં આવે છે વિચાર;
ઓરાં ન અમે આવીએ ને, તમારા પંડનો નહિ પતીઆર.

હે સદેવંતરાજા ! હું તમારી પાસે આવું તો ખરી, પણ મારા મનમાં વિચાર આવે છે કે તમે ઘણા રીસાળવા છો, તેથી તમારા પંડનો પતીઆર પડતો નથી.

સુણ સાવળીંગા સદેવંત કહેને, મેં તો મહેલી છે મનની માણ;
પદમણી ઓરાં આવજો ને, વળી શા લખુ શાલીવાન

હે સ્ત્રી ! મારા બાપના સોગન ખાધા તોએ તું માનતીનથી પણ જો હું તરાથી દગો કરૂં તો મારી સાત પેઢીના સમ છે,‘ એમ કહી તરવાર ઉઘાડી કરીને કહેછે કે આ શક્તિ મને પુગે ? રાજાનો ઘણો આગ્રહ જોઇ સાવળીંગા બહુ ખુશી થઇને રાજાને કહે છે.

સમ તમારા અમે પાળીયેને, આ લોઢે ધારા શું રે કરંત;
અમે વેપારી વાણીઆ રે, રાજે દેખી દેખીને ડરંત.

હે રાજા ! તમારા સમને માનુંછું પણ આ ધારવાળું લોઢું શું કરવાનું છે કે તેને વારે વારે ઉઘાડું કરોછો, અમે વાણીયા તે જોઇ બીહે છીએ, તે સાંભળી સદેવંતે તરવાર મ્યાન કરી આઘી નાંખી દાધી અને સાવળીંગાનો હાથ ઝાલી બાંય ઉપર બેસારી.

સોહલો.

ચંપાને થડે બેઠાં જોડાજોડ, ઉપર સુડા કરે કલોલ;
નર ને નારી બેઠાં ઓળાઓળ, ન દીસે ખાંપણ કે ખોડ.

ચોપાઇ.

ચંપા કેરી છાંય, સાલ કેરો સાથરો:
રત્ન જડીત ઓછાડ, તે તો શેજે પાથર્યો
મુખશું મુખ મીલાય, ચુંબન અલબેલો કરે.
અરસપરસતાં વદત મીઠી વાત, મુખમાંથી મોતી ઝરે.

બંને જણ ચંપાની છાયા તળે સાળના પાથરા ઉપર રત્નજડીત ઓછાડ પાથરી બેઠાં છે અને એક એક અરસપરસ નાના પ્રકારના હાસ્યવિનોદ કરે છે. હવે નિશાળમાં ગોર છોકરાંને કહે છે કે સાંજપડી ને હજીસુધી વાડીએથી કોઇ આવ્યું નહિ માટે ખબર કહાડવા જાઓ. ત્યારે કાણીઓ કહે સાહેબ કહો તો હું જઇ આવું. ગોર કહે તું એકલો જઇશ તો કુંવર મહા રીસાળવો છે માટે તને મારી નાંખશે, તેથી તું તારી જોડે બીજાને તેડી જા, તેથી કાણીઆનો ભાઇબંધ બાડીઓ કરીને મહા ખંધો હતો તેને લઇ ગયો. બંને જણા વાડી ભણી દોડતા ચાલ્યા, ગોરે વિચાર કર્યો કે એ છોકરાં છે માટે હું પાછળ પાછળ જાઉં નહિ તો એમનો કાંઇ ઘાટ ઘડાઇ જાય એમ ધારી ગોર પોતે હાથમાં લાકડી લઇ ધીરે ધીરે પાછળ ચાલ્યો જાય છે.

દોહરો.

ગોરે નિશાળીયા સાબધા કર્યાને, વળી વાડીએ મોકલવાને કોય;
સદેવંત સાવળીંગા ગયાં વાડીએ, એને જઇ આવોને જોય.

ચોપાઇ.

જઇ આવોને જોય, હજી લગણ શું કરે;
લોકડીયાંની લાજ, હઇયામાં નવ ધરે.

હવે પેલો કાણીઓ ને બાડીઓ વાડની બહાર ઉભા રહીને જુવેછે તો બંને જણાં ચંપાના થડ નીચે જોડાજોડ બેઠેલાં છે ને

લાંબો હાથ કરીને કાણીઓ બાડીઆને બતાવે છે કે જો પેલાં કેવાં નિરાંતે બેઠેલાં છે, તેટલામાં સાવળીંગાએ બાડીઆ તરફ જોયું તો કાણીઓ દીઠો એટલે ઝડપ ઉઠતી કે લુગડાં સજ કરી હાથમાં થાળ લેઇ તેમનાં ભણી લાંબો હાથ કરી સદેવંતને કહે છે,

બેઠાં છે જોડા જોડ, ચંપા કેરી છાંયડી;
શીખ દીધોને શામ, દહાડો રહ્યો છે બે ઘડી,

એટલે સદેવંતે સુરજ જોવાને બાડ ભણી નજર કરી તો છોકરા દીઠા, એટલે તરવાર તાણીને તેમની પાછળ ધાયો, એટલે છોકરા પોતે મુઠીઓ વાળીને નાઠા, નાસતાં નાસતાં ગોર સામા મળ્યા, એટલે ગોરને કહે છે,

દોહરો.

અમને વીતી તે તમને વીતશે, ને તમે સાંભળો પંડિત પ્રવીણ;
સરખે સરખા મોકલ્યા ને, ગોર તમે અકલના હીણ.

હે મહારાજ! તમે જાઓછો તો ખરા, પણ અમને વીતી તે તમને વીતશે, તમારી અકલ બકલ ફુટી ગઇ હતી કે આવા ડાહ્યા થઈએ સરખે સરખાને મોકલ્યા છે, તે સાંભળી ગોર કહેછે કે ભાઇ! ત્યાં એવું શું છે? ત્યારે કાણીઓ કહે છે કે સાંભળો.

ચીર ઉપર ઓઢી ચુંદડીને, વળી પીળી પામરીયાં;
લાલ રે કુંજન બચોરીયાં રે, જેમ સજોડે જડીયાં,

હે મહારાજ! ચીર ઉપર ચુંદડી ને તેના ઉપર પીળી પામરી ઓઢી છે ને જેમ લાલ કુંજન બચોરીયાં ભેગાં લપાઇને બેસે તેમ બેઠાં છે, ગોર કહે એ તો ઠીક આપણી વાડીની શી ખબર છે? ત્યારે કાણીઓ કહે સાંભળો,

સાલ વાઢીને કીધો સાથરો ને, વળી અડધી તે સુડા ખાય;
ગોર તમારી વાડીઓ રે, તે તો ભેરાઇ ભેરાઇ જાય,

ખાંડાં ભરાવ્યાં મહેતા ખીંટીએને, વળી શિરોઇ ઝોકાં ખાય;
શાલ દુશાલા પાથર્યા રે, ત્યાં તો બેઠા સદેવંત રાય,

એ સાંભળી ગોર મહા ઉદાસ થઇ વાડીના ઝાંપા આગળ આ-વીને ઉભાછે, હવે સાવળીંગા મહા ઉદાશ થઇ રાજાને કહે છે,

ચોપાઈ.

સીલવંતીની શીલ, પ્રતમા પાળીઆ;,
તમે રાજવંશી કુળ રૂપ, અમે જાતના વાણીયા.
સીલવંતા રાજા નેપ. સેજ તમારા સાંભળે;
ભવો ભવ ભરથાર, વાલમ નહિ વીસરે.

દોહરો.

હું પડદે રહેતી પદમણીને, વળી દિવસ ન દીઠો જોને કોય;
સાચું માનો સદેવંતા રે, મારૂ દુશ્મન કોણજ રે હોય.
અતીતને ભોટ આપીઓને, વળી નઇએ ઉતાર્યા મારા નખ;
તે દહાડેથી ચટપટ લાગી રે, મને ઘડીએ ન રહેતું જોને સુખ.
નઇએ નખ ઉતારીયાને, વળી તે દિવસથી વરતી તમે વાત;
અદક પાંસળી આવીઓને, મારા ઘટમાં કરી ગયેલ ઘાટ.

હે રાજા! તમારૂ સોજ મને ઘણું સાંભળે છે એમ કહી રૂદન કરે છે તે જોઇ સદેવંત કહે છે કે તું મને રજા આપ.

આ જીભે જાઓ નહિ કહું, ને વળી કહું તો જીભ કપાય;
જાતાં તમને જાણીને રે, મુને વડી રે વીમાસણ થાય.
વાડીથકી વળીયા ને, વળી ઘરચર દાઝે મન માંય:
તમને મુકતાં સાલેબા રે, મુને વાડી તે ખાવા જોને ધાય.

હવે સાવળીંગા પોતે દીલગીર થઇ લુગડાં સજી હાથમાંથાળ લઇ ઘરભણી ચાલેછે અને સદેવંત પણ ઉદાસ થઇ પોતાનાં વસ્ત્ર હથિઆર સંભારી ઘર ભણી જતાં પોતાના મનમાં કહે છે.

સોહલો.

હાય રે સુંદર મારી ચાલી જાય, ને વાડી મને ખાવા ધાય;
કાણીંએ બગાડી મારી સારી પેર, ઉદાસ થઇ રાજા ચાલ્યા ઘેર

રાજા પોતે કાણીયાને ગાળો ભાંડતા આડે રસ્તે થઇ ઘર ભણી ચાલ્યા અને મહેલમાં જઇ બેઠા. હવે ાવળીંગા વાડીના ઝાંપા આગળ ગઇ ત્યાં ગોર કહેછે ભાત આપી પાછાં આવવું કે અહીં બેસી રહેવું! મારીને વાડી ખેદાનમેદાન કરી નાંખી? તેવા ધમકીના અવાજ સાંભળી સાવળીંગા ગોરને કહે છે.

તમોને ગોર નમસ્કાર, ને વાડીમાં તો મને નથી લાગી વ ર;
સાલ વાઢીને સાથરો કર્યો, બીજો બગાડ કાંઇ નથી કયો.
ગોર તમારી વાડીએ ગઇ, ફુલ છે પણ તેમાં વાસના નહિ;
ફોગટ ફેરો અમને થયો, રાજા તો કેઇ વારનો ગયો.

હે મહારાજ! રાજા તો ઘણીવાર થઇ ગયાછે, તેમાં મેં જાણ્યું કે લાવને હું થોડીવાર હમણાં સુડા ઉડાડું તેથી મને વારલાગી તે સાંભળી ગોર કાણીને કહેછે કે તું કહેતોહતો કે બે જણ બેઠાંછે તે કયાંછે! કાણીઓ કહે સાહેબ! હમણાં હતાં, ત્યારે સાવળીંગા કાણીયાને કહે મુવા હમણાં હતા તો કયાં ગયા? શું પાંખો કરીને ઉડી ગયા? તુંજ લડાઇખોરો છે કે જેને તેને જુઠું સાચું ભરાવે છે? હવે ગોર સાવળીંગાના લુગડાંનો ડોળ ફરી ગયેલો જોઇ સાવળીંગાને કહે છે.

દોહરો.

ગુણકા કેરી થઇ છોકરીને, તેં તો માંડયો ગુણકાનો ઘાટ;
કોણ ચીર તારાં ભીજવાયાં ને, વળી કોણ લગાવ્યો હાથ.

હે સાવળીંગા! તારાં ચીર કોણે પલાળીયાં? તે સાંભળી સાવળીંગા ગોરને કહે છે.

નથી ગુણકાની હું છોકરી ને, ગોર નથી ગુણકાનો માર ઘાટ;
મારાં ચીર કોણ ભીગોવશેને, મુને કોણ લગાવે રે હાથ.

હે ગોર! ચીર મારા કોણ પલ્લારનાર છે. તે સાંભળી ગોર કહે છે. તારી અતલસની કાંચળી ઉપર જે જડાવના મોર હતા તે પણ ઉખેડી નાંખ્યા.

લીલી અતલસનું તારૂં કાંપડુંને, માંહી ઝીણા ઝીણા ટાંકેલ મોર;
. મોર તારા કોણે ઉખેડીયાને, એવો કોણ મળ્યો તને ચોર.

તારી અતલસની કાંચળી ઉપર જે જડાવ મોર હતા તે પણ ઉખેડી નાંખ્યા. તે સાંભળી સાવળીંગા બોલી.

સેજ અતલસનું મારૂં કાપડુંને, માંહી ટાંકેલ ટહુકેરે મોર;
ગોર તમારી વાડીએ ગઇ ને, મને સદેવંતે તે કીધી ઝકજોર.

હે ગોર! તમે મને ક્યારના જુઠા આળ મુકો છો, ત્યારે જાઓ સદેવંતે મારા મોર ઉખેડી નાંખ્યા અને ચીર પલ્લાળ્યાં.

ચોપાઇ.

શીખ દીયોને ગોર, ઘર દીશાએ ચાલીએ;
રૂડાં વધામણાં આજ, પિતાજીને આલીએ.

પછી ગોર પાસેથી શીખ લઇ ઘર ભણી જાય છે.

સાવળીંગા રૂપ સ્વરૂપ, ઘર દીશાએ ચાલીયાં;
આવે છે મોહોલા માંય, પિતાજીએ ભાળીયાં.

જેવી સાવળીંગા પોતે મહેલમાં જાય છે તેવીજ તેના બાપે દીઠી ત્યારે વિચાર કરે છે કે

સોહલો.

કંથ જોગ થઇ કુંવરી વિશાળ, ઠાલી માથે બેસે છે આળ;
હવે નહિ રહે આપણે હાથ, માટે નોતરીએ માજનની નાત
મોતીએ મેલાં સોને સળે, ચાલતું નીર સાગરમાં ભળે;
કણ્યાનો હવે નથી કાળ, વાર કર્યાનો હવે નથી વહેવાર.

હવે છોકરી પરણવા જોગ થઇ તેથી ઘડીયાંલગ્ન લઇ પરણાવી

દેવી. હવે સદેવંતને કાંઇ સુઝ પડતી નથી, મધરાતને સમગે પલંગ ઉપર સુતાં સાવળીંગાનો મેળાપ તુટયો, એવી જંખના કરેછે એટ-લામાં ઉંઘ આવી તેથી ઉંઘી ગયા ને ઓચીંતાનું તેને સ્વપ્ન થયું કે જાણે હું ને સાવળીંગા બંને જણ ચંપાબાગમાં બેઠાં છીએ ને હું ગળામાં હાથ નાંખવા જાઉં છું તેમ પોતે ઉંઘમાં લાંબો હાથ કરી નાંખ્યો. એટલામાં તે જાગી ઉઠયો ને જુવેછે તો ચંપાબાગે નથી ને સાવળીંગાએ નથી. ફક્ત પોતાના હીરામણ પોપટના પાંજરા સીવાય બીજું કાંઇ દીઠું નહિ તેથી મહા નિરાશ થઈ કહે છે.

દોહરો.

સ્વપ્ના તુંતો સુલતાન ભયોને, વળી રહ્યો નહિ સારી જોને રાત;
કામણગારી વિયોગે ગઇ, ને વળી હેતે રે મેં નાંખ્યો હાથ.

હે સ્વપ્ના તું સારીરાત કેમ ના રહ્યું, જો તું સારીરાત રહ્યુંહોત તો મારે સાવળીંગાનો મેળાપ રહેત, પણ આતો ઉલટો વિયોગથયો

ચોપાઇ.

હેતે ગળામાં નાંખ્યો હાથ, ચમકીને ઉઠીયાં;
ઉઠ કહેતાં જીવ કલપાય, મજા નવ લુંટીયાં.

હે સ્વપ્ના ! હેત કરીને હું ગળામાં હાથ નાંખવા ગયો પણ જાગવું પડયું ને ઉલટો જીવ કલપાવા લાગ્યો.

હઇયામાં મોટી છે હામ, મનની રે મનમાં રહી;
કોને કહું વાત, કામન તે વિયોગે ગઈ.

પછી પોતે પલંગ ઉપરથી ઉઠીને મહા નિરાશ થઇ ઝરૂખે આવી જોવે છે તો સાવળીંગાનો મહેલ દેખાય છે તે જોઇ પોતાના હીરામણ પોપટને કહે છે.

દોહરો.

શો શો કોશે જોને શેણ વસેને, વળી અહીંયાં તે કયાંથી હોય

સુણ રે સોહાગી સુડલાને, વળી તેને કોણ તે આવે જઇ જોય.

હે પોપટ! આ સાવળીંગાનો મહેલ દેખાય છે પણ મારે મન તો સો કોસ જેટલો વેગળો છે ને તેની હવે કોણ ખબર લાવે એવું છે. તે સાંભળી પોપટ કહે છે.

ચાકર છું તમારો ઠાકુરાને, વળી જ્યાં મોકલો ત્યાં રે જાય;
લખવું હોય ત્યાં લખજો ને, તમારા મનનાં માન્યાં કામ થાય.

હે રાજા! તમારો હું ચાકર છું ને તમે એમ શું બોલ્યા કે તેની કોણ ખબર લાવે? આવી રીતે પોપટનાં વચન સાંભળી રાજા ઘણો હર્ષ પામ્યો ને કાગળ લખી પોપટની કોટે બાંધ્યો તે લેઇ પોપટ ચાલ્યો. સાવળીંગા મહેલમાં સુતી છે તેને પણ સદેવંતના જેવું સ્વપ્નું આવ્યું ને તે ઓચિંતી ઝબકીને જાગી તો કંઇ દીઠું નહિ. પછી પોતે નિરાશ થઇ પોતાના પલંગ સામે એક મોટો તકતો બાંધ્યો છે તેમાં પોતાની છબી જોઇ કહે છે.

પાન ચાવ્યું તે મુખ લાલડે, ને તારાં અમૃત જેવાં જોને વેણ;
સ્વપ્નામાં દુ;ખ દેઇ ગયા ને, વળી લાલ રે તારાં જોને નેણ.

ચોપાઇ.

જબરી લાગી નેણકી ચોટ, તુને બરછી લીની મારને;
તેરે મારનેકી દાદ ફરીયાદ, કીસે મેં જાઉં પોકારને.
હાકેમ મારે હુકમ શું, સજ્જન છેહ દેઈ ગયા;
કહેતાં જીવ કલ્પાય, મનના વિચાર મનમાં રહ્યા.

હે રાજા! સ્વપ્નામાં તમારા નેણ જોઇ અને તમારાં વેણ સાંભળી મહાં ખુશી થઇ હતી એવું બે ઘડી રહ્યું હોતતો મારો જીવ ખુશીમાં રહેત, પણ આ તો જાગીને ઉદાસ થવું પડયું. એવી રીતે મનને વિષે ચિંતા ધરી ઉદાસ થઇ સાવળીંગા પોતે બારીએ આવી બેઠી છે ને સામો સદેવંતનો મહેલ દેખાય છે તે જોઇ કહે છે.

દોહરો.

સામી મેડીએ મારા સજન વસે, વળી કોણ લાવે તે સમાચાર;
પ્રથમ લેઇ ચાંપુ મારા ઉરમાં રે, વળી આપુ તે માલ અપાર.

જે આ વખત કોઇ મહારાજાની મેડીએથી રાજાના સમાચાર લાવે તેને મેં માગ્યો સરપાવ આપું એવો તુરંગ ચલાવે છે એટલામાં પેલો પોપટ રાજાની ચીઠી લઇ આવતો જોયો, તેથી પોતે મનને વિષે ઘણી ખુશી થઇ રાજાની ખબર પુછેછે ત્યારે પોપટ કહે આ ચીઠી વાંચી જુઓ. ચીઠી લેઇ મહા આનંદ પામીને કહે છે.

ભલે આવ્યો સભાગી સુડલા, વળી ભલા લાવ્યો રે સમાચાર;
વારી વારી લેઉ તારાં વારણાં રે, તને આપુ એકાવળ હાર.

હે પોપટ ! તું ભલે આવ્યો ને રાજાના સમાચાર લાવ્યો, તને વધામણીમાં આ હાર આપું છું. એમ કહી પોપટની ડોકમાં નાંખવા જાય છે એટલે પોપટ સાવળીંગાને કહે છે.

અખંડ રહો ગોરીઆંને, વળી અખંડ તારો રે અવતાર;
લખવું હોય તો લખજોન, પંખી શું કરે તમારો લેઇ હાર.

હે સ્ત્રી ! તમે અખંડ રહો ને તમારો અવતાર પણ અખંડ રહો. મારે હારને શું કરવો છે. કાંઇ લખવું હોય તો લખી આપો તે લેઇ રાજા પાસે જાઉં. પછી સાવળીંગા કાગળ વાંચે છે.

તું સભાગી સુડલોને, વળી કંઇ ઉડી ઉડી જાય;
સોને મઢાવું તારૂં પાંજરૂંને, ભુંડા મોતીએ લેઉરે જડાય.
સુનુ મંદીર સુનાં માળીયાં, ને વળી સુનુંરે બધું ગામ;
જે દીન રાજા વિયોગે ગયા, તે દીન મને નિદ્રા હરામ.
વારી વારી લેઉં વારણાં, ને વીરા બેક ઓરો તું તો આવ;
સંદેશો લાવ્યો મારા શામનો, તે હું વાંચુ ને તું વંચાવ.

ચોપાઈ.

ચંપાકેરી છાંય, શાળ કેરો સાથરો;
કોડે આવ્યો છે કોઇ, તે તો નથી વીસર્યો.
હસ્યાની જે ઝાઝી હાર, તે મનની મનમાં રહી;
કહેતાં જીવ કસ્પાય, કામની તું વિયોગે ગઇ.

હે સ્ત્રી! તારી જે પ્રિત તે હું જરાએ વિસર્યો નથી અને તું વિયોગે ગઇ તેથી મારો જીવ ઘણો કસ્પાય છે. એ વાંચી સાવળીંગા કહે કે રાજાનું મારા ઉપર ઘણું હેત છે પછી પોતે કાગળ લખી પોપટની કોટે બાંધ્યો અને પોપટને કહ્યું ભાઇ! રોજ એક એ વખત રાજાને ત્યાંથી સમાચાર લેઇ મારી પાસે આવજે. પોપટ કહે. મારૂ. એમ કહી ચાલતો થયો, હવે પોપટને ત્યા વાર થઇ તેથી કુંવર મહા ચિંતા કરે છે.

પોપટ પંખીની જાત, રાંડે ભમાવીયો;
ગુણવંતો ગંગારામ, હજુ નવ આવીયો.

રાજા કહે કે કોણ જાણે રાંડે ભમાવીને ત્યાં બેસાડી મુકયો? એવામાં પોપટ આવ્યો તેને જોઇ રાજા કહે છે.

સોહલો.

પોપટ પંખી ચતુરસુજાણ, પંડા પોપટજી તમે શ્રી ભગવાન;
ગુણવંતો આવ્યો ગંગારામ, તેં કીધાં મારાં સરવે કામ.

પોપટ તું આવ્યો તે ઠીક થયું, હવે મારૂ બધું કામ સફળ થશે. પછી સાવળીંગાનો કાગળ રાજા વાંચે છે.

ચોપાઈ.

સારા સારા સમાચાર, લખીને તમે કહાવજો;
અને મારે મહેલે રાજ્ય, એકવાર તમે આવજો.
એથી મળે રે એકાંત, અમને રે તેડાવજો;
અમને મળે રે એકાંત, તો તમે વહેલા આવજો.

રાજા વાંચીને ઘણા ખુશી થયા એમ કરતાં પ્રભાતનું પહોર થયું એટલે સાવળીંગાના બાપ પદમશાશેઠે પોતાનાં સગાં તેડાવી વિવાહની તઇયારી કરવા માંડી.

શેઠ મળી શાહુકાર, હડતાલો હાટે દીજીએ;
સાવળીંગા કેરાં લગ્ન, ઘડીયાં આપણ લીજીએ.
ગોરને તેડાંવ્યા આજ, લગ્ન લખાવીયાં;
ઢમ ઢમ વાગ્યાં ઢોલ, ગાય છે સાહેલીયાં.

સોહલો.

ચોખા કંકાવટી ને લગ્નજ સાર, લગ્ન વધાવે વારંવાર;
સાતમને સોમવાર લગ્ન કહેવાય, પધારજો તમે રૂપાશાય.

ચોપાઈ.

શંકર તેડાવ્યા ચાર, લગન લખાવીયા;
ગામે ગામથી કોઇ, સગાંઓને તેડાવીયાં.
સાતમને સોમવાર, આઠમપર આવજો;
કોરાવી માણેકથંભ, માંડવા રોપાવજો.

સાવળીંગાના બાપે લગ્ન નિરધાર્યાં ને ગોરને સાવળીંગાને સાસરે મોકલ્યો. હવે રૂપાશાએ પોતાનાં સગાંવહાલાંને બોલાવી તૈયારી કરી. પછી સવારના પહોરમાં રૂપાશાશેઠ હાથી, પાલખી, રથ તથા ઉંટ સાથે તમામ જાન લઇ નિકળ્યા, તે સાંજરે મુગીપરપાટણ આવ્યા અને ગામની ભાગોળે તળાવ ઉપર પડાવ નાંખ્યો અને તોપો અને બંદુકોના અવાજ કરવા માંડયા એટલે પદમશાશેઠને ખબર થઇ કે જાન આવી, માટે આપણે સામો વરઘોડો ચડાવી સામઇયું કરી જાનીવાસે તેડી લાવીયે, પછી શેઠે પોતાનાં સગાંવહાલાંને તેડી વરઘોડો ચડાવી તેડવા ગયાં, હવે ઘર આંગળ સાવળીંગા ને તેની સાહેલીયો છે. પછી સાવળીંગા વિચાર કરેછે કે હમણાં જો હું

રાજાને મળું તો લાગ ઠીક છે તેથી સાહેલીઓને કહે છે.

સોહલો.

સાવળીંગા મનમાં કરે વિચાર, લગ્ન તો આવ્યું સાતમ સોમવાર
ન જોઇ મેં બંકા બજાર, ન જોયાં મેં ચંદનનાં ઝાડ.
ન જોઇ મેં નગરની વાટ, ન જોયાં મેં ગાંધીનાં હાટ;
નથી જોયા પનઘટના ઘાટ, સાસરે જઇ શી કરશું વાત.

હે સખી! હવે મારૂં લગ્ન આવ્યું ને મેં આપણી બંકીબજાર ને ચંદનબાગમાં ચંદનનાં ઝાડ જોયાં નથી ને હું સાસરે જઇશ ને મને ત્યાં કોઇ પુછશે તો હું એને શો ઉત્તર આપીશ માટે તે આપણે જોવાં જોઇએ તે સાંભળી સાહેલીયો કહેછે કે બાઈ! એ ગાઉ સુધી જઇને એમાં તે શું જોવું છે? શાવળીંગા કહે ત્યાં નાના પ્રકારનાં ફુલફળાદિક ને બીજા મેવા પણ ઘણી જાતના પાકે છે તે ખાવાની બહુ રમુજ પડેછે. એવી રીતે લાલચ દઇને સાહેલીયોને સમજાવી પણ સાવળીંગા મનમાં વિચાર કરેછે કે રાજાને શીરીતેતેડાવું

સોહલો.

કરમ મારૂં એવું અભાગીયું, ન બન્યો રાજાનો એકે લાગ;
સુડાની સાથે સંદેશો કહું, રાજાને તેડાવી લઉં.

સાવળીંગા પોતે કહેછે કે આટલા આટલા લાગતો મારાફોગટ થયા ને જતાંજતાં જરા લાગ આવ્યો તો તેમને સંદેશો કોની જોડે કહાવું? એવો વિચાર કરેછે એટલામાં પોપટ રાજાની ખબર લેઇને આવ્યો તે જોઇ સાવળીંગા કહેછે કે હે ભાઇ! આ ચીઠી તનેલખી આપુંછું તે તાકીદથી રાજાને આપ. એમ કહી ચીઠી લખે છે.

ચંદનતલાવડી રાજા ચંદનબાગ, ઘડી બે ઘડી બેસવાનો લાગ;
ત્યારે આવો મારા સુંદર શ્યામ, પુરીશું હઇયાની હામ.

હે રાજા! તમે ચંદનતલાવડી ઉપર ચંદનબાગમાં આવો તો

આપણે એગાંથઇશું. એવું લખી પોપટની કોટે બાંધી તે પોપટે રાજાને આપી. રાજા ચીઠી વાચી ખુશી થયા. હવે સાવળીંગા ,પોતે સાહેલીઓને લઇ બંઝીબજારમાં થઇ ચાલી જાય છે.

ચોપાઈ.

ছુટે પટે રે નાર, આવે રે અલએલીયાં;
વણજ કરતા રે વેપાર, વાણીયા સરવે ભુલીયાં.
અમીર ને ઉમરાવ, મુરછા સરવે પામીયાં;
શેઠ મોટા શાહુકાર, ઠેરો ઠેર ઠરી ગયા.

આવી રીતે બજારમાં પોતે કંઇકને મુર્છામાં પાડતી ચાલી જાય છે, તે શહેર બહાર નિકળીને જ્યાં ચંદનતલાવડી છે ને તેની પાસે નદી વહે છે તેમાં રમવા લાગી.

દોહરા.

થન થન નદી ભર રામકીને, ધન લીલા રે લીલી તળીયાં;
ચોકે ચોકે દોહરાને, વળી પદમણી પુતળીયાં.

ચોપાઇ.

પદમણી પુતળીયાં, ઝબુકે જેમ વીજળી;
એકશું એક અલએલ, મુખે રે અતિ ઉજળી.
નજરો તણું ન્યાલ, લીએ બેહુ તાલીયાં;
કે ધન રે બગેસર બાગ, રમતી સઉ સાહેલીયાં.

નદીમાં સર્વે નહાય છે અને તાલીઓ લે છે ને અરસપરસ એક એક સાગા દુહા કહે છે, ત્યાં સદેવંત આવ્યા ને સાવળીંગાએ સદેવંતના સામું જોયું એટલે સર્વે સાહેલીઓએ પણ રાજા સામું જોવા માંડયું. પછી સદેવંતે વિચાર્યું કે આ બધી જાણીજશે તો સાવળીંગાથી મારી પાસે આવી શકાશે નહિ. માટે હું આઘો જાઉ એમ ધારી પોતે નદીની સામે તીરે જઇ પગ ધોવા માંડયા, એટલે સાવળીંગાએ કહ્યું.

દોહરો.

સખી સરોવર આપણે રે, વળી ધસી વસી ધુવે કોઈ પાય;
દુખે રે થાઓ રાજા દુબળા રે, વળી લાંબી રે કર કર બાંય.

સાવળીંગાએ પોતાની સાહેલીઓને લાંબો હાથ કરી કહ્યું કે આ કોક આપણા સામો બેશી પગ ધુવે છે ને રાજાનો લાંબો હાથ કરી સમશામાં ચંદનબાગ બતાવ્યો કે તમે બાગમાં જાઓ હું આનને રમતે વળગાડીને આવું છું. પેલી સાહેલીઓ રાજાને કહે છે કે અમે છોડીઓ રમીએ છીએ ત્યાં આવી કેમ બેઠા છે? તું તારે રસ્તે જા. તે સાંભળી રાજા પોતે ચંદનબાગમાં ગયા અને આસોપાલવના ઝાડ તળે જઇ બેઠા.

એકથી એક અલબેડીને, વળી નહાવા તે બેઠી જોને નાર;
પાવઠડે રે જોને પદમણી રે, વળી પુતળીઓની જોને હાર.

ચોપાઈ.

પુતળીઓની જોને હાર, ઝબુકે છે દામની;
હાથો ઝોકાં ખાય, ધુવે છે કામની.

પછી સાવળીંગાએ વિચાર્યું કે મેં રાજાને બાગમાં મોકલ્યા છે ને હું અહીં રમત કરૂં છું તેથી અકળાશે માટે હવે જાઉં એમ ધારી પોતે સાહેલીઓને કહે છે.

સોહલો.

જોવા જેવો ચંદનબાગ છે, ને ત્યાં એક બાગીગાળો માળીજ રહે;
જુઠી જુઠી સાખ્યો ભરે ને, દરબારમાં જઇ દંડજ કરે.

હે બેન! બાગ તો જોવા જેવો છે પણ માંહી એક માળી છે તે દરબારમાં જુઠું કહી દંડ કરાવે છે, તે હમણાં બાગમાં ગયો છે તે ઘેર જશે એટલે આપણે જઇશું, ત્યાં સુધી આપણે આંખ

મીંચામણી રમણુાએ. પછી બીજી સંતાવા માટે જુદી જુદી નહી અને સાવળીંગા નાઠી તેવીજ બાગમાં ગઇ.

દોહરો.

સામા રે આંબા જોને આંબલીને, વળી દીઠીછે દાડમ અને દ્રાક્ષ;
આસો પાલવને ઓળવે રે, ગોરીએ કેળોમાં પાડી છે વાટ.

સાવળીંગા પોતે આસોપાલવના ઝાડને ઓઠે થઇ કેળોમાં રસ્તો પાડી ફુલના છોડ ખુંદતી જાય છે, કેમકે એને કાંઇબીક નથી કે મને કોઇ ખીજશે. બાગના માલીક તો એને તાબે થઇ એને વાસ્તે આવીને બેઠા છે.

શીરપર છુટી છુટીયાંને, વળી છુટે રે પટે ચાલી જાય.
પદમનીને તો પ્રેમ ઘણોને, વળી લાલજ આંખો જોને થાય.

સાવળીંગા ને સદેવંત મહા કામાતુર થયાંછે ને સાવળીંગાના માથાના વાળની લતો છુટી ગઇ ને કામના કેફમાં આંખો લાલધુમ થઇ રહીછે ને પોતાને ઠંડા પવનથી ને ફુલની સુગંધીથી ઘણો પ્રેમ ચડેછે. પછી સદેવંતનો હાથ ઝાલી ચંપાની ઘટામાં જઇ બેઠી ને સદેવંતને કહે છે.

ચોપાઈ.

આ અલબેલા રાજ, ભલા તમે આવીયા;
સુદાતે સંદેશ, લખીને તેડાવીયા.
હું વારી મારા રાજ, વારી વારી વારીયાં;
વચનનાં બાંધ્યા કોય, જન્મારો અમે હારીયાં.
અમે આવ્યાં, તમારી વાડીએ;
છેલ છબીલા શામ, આવીને મોજો માણીએ.

સાવળીંગાનાં મીઠાં અમૃત જેવાં વચન સાંભળી રાજા મહા કામાતુર થયોછે ને તેમાં નેણુની અદીએ કરીને તેનું કોમળ હૃદય ભેદાઇ ગાંડાતુર થઇ રહ્યુંછે ને સાવળીંગાના મોંઢાને હાથેવતી ખુબ

દબાવે ને તેના કોમળ પત્ર જેવા અધર ઉપર ચુંબન કરે છે,

અલબેલે કીધાં અલગ, નાંખી ગળામાં બાવડી;
ઉભાં છે જોડા જોડ, ચંપા કેરી છાંયડી.

દોહરો.

મેલોને છબીલાં શામ, મોઢું મારૂં ભાગશે;
અમો ચુકી કહીશું વેણ, કડવાં તમને લાગશે.

સાવળીંગા કહે હે મહારાજ! તમે મહોડું દબાવોછો તો તે દુખવા આવ્યું ને ભાગી જશે અને પછી તમને કહીશું એટલે રીસ ચડતાંવાર નહિ લાગે! માટે સો મુકી દો. એવું કહેતાંજ સદેવંતને રીસચડી કે રાંડને હું હેતમાં પ્યાર કરૂંછું ત્યારે એ વળી એની મોટાઇમાં જાયછે, તેથી પોતે આઘા બેઠા ને સાવળીંગાને કહે છે.

ચોપાઇ.

ઓ રે નારી અજાણશું, મારે નથી પ્રિતડી; ·
લેવા આવ્યો કોઇ, રાણીજીની રીતડી.
પ્રિતોના પરીણામ છે, તે તો અમે જાણીયાં;
આલો અમારી રીત, વહાલા કરો વાણીઆ.

હે સ્ત્રી! ન જાણીશ કે હું તને વળગતો આવું પણ મેં તારી પ્રીત જાણી, માટે મારી રાણીજીની રીત પાછી આપ અને તારા વાણીઆ જે આવ્યાછે તેને વહાલા કર. મારે તારો ખપ નથી? આવાં રાજાનાં રીસનાં વચન સાંભળી સાવળીંગા નરમ થઇ મનમાં કહે છે કે હું તો હસતાં હસતાં કહેતી હતી અને આ તો પાછા રીસાયા. હવે સમજાવું એમ કહી કહે છે.

રાજા સોળ સાહેલીઓનો સાથ, જીવન જો તેઓ રહ્યા;
નાખ્યા ગળામાં હાથ, અંબોડા રેલે રહ્યા.
હેતે દબાવ્યું મોઢું રે હાથ, મોઢું રે મારૂં ભાગશે;

મજથી કેમ દેવાશે ગાળ, લાજેણા રાજા લાજશે.

હે રાજા! તમે તો મારૂં હસતે મોંઢું દેખાવ્યું હશે,પણ મારૂં મોઢું મસ દુખ્યું ત્યારે મેં તમને કહ્યું. જો તમને આડો જવાબ આપું તો આપની પાસે રીસનું તો વસાણુંજ છે તેથી મેં વિચાર કરીનેજ આ કહ્યું. કાંઇ તમે મને ઓછા વહાલા છો કે તમને ગાળ દઉં રાજા કહે ઘડીમાં હસાવે છે ને ઘડીમાં તરછોડી નાંખે છે ને ઘડી પછી તું તો પરણીને જવાની છું માટે મારે તો પ્રીત કરવી નથી, ઘડી સારૂ ક્યાં પાછો તારી પાછળ સોચના કરતો ફરૂં તે સાંભળી સાવળીંગા કહે છે.

દોહરો.

સુણ સદેવંત સાવળીંગા કહેને, વળી એવું શું બોલોછોરે આપ;
વર તો સદેવંતકુંવરને, વળી બીજો મારે ભાઇને રે બાપ.

હે રાજા! તમે મને કહો છો કે તું પરણીને સાસરે જઇશ. પણ આ મારૂં વચન કે પરણું તો સદેવંતકુંવરને નહિ તો બીજા બધા મારે ભાઇ અને બાપ બરાબર છે.

સુણ સાવળીંગા સદેવંત કહેને, વળી હઇયામાં રાખજે વિચાર;
કોલ આપ્યો તે પાળજે રે, નીકર ધરતી નથી ઢાંકણુ હાર.

હે સાવળીંગા! તું આ કોલ આપે છે પણ વિચાર કરજે. જો નહિ પાળે તો તારી ને મારી બેની લોથો રઝળશે.

જેવાં બોલ્યાં ગોરની વાડીએ, ને વળી એ વાતો અહીંયાં તું માન;
કુડ કપટ તજો માનની ને, વળી અગે તમારા રે મેમાન.

ગોરની વાડીએ વચન આપ્યાં હતાં અને અહીંયાં આપે છે તેવાં પાળજે ને તારા મનમાંથી મસ્કરી ને કપટ કહાડી નાંખજે. આવું સાંભળી સાવળીંગા ખુશી થઇ. રાજાનો ઘણો આગ્રહ જોઇ પોતે રાજાને લેઇ ચંપાની ઘટામાં જઇ પોતાનું ચીર પાથરી બેઠાં.

ચોપાઈ.

ચોપડ કીધાં ચીર, પીતાંબર પાથર્યાં;
નાંખી ગળામાં હાથ, સજ્જનને સારંજ કર્યાં.
બેઠાં જોડાજોડ, લાગે બહુ સારીયાં;
નાની સરખી સાહેલીએ, આવીને પોકારીયાં.

જ્યાં બંને જણ ચંપાની ઘટામાં ચીર પાથરી બેઠાં છે એટલામાં નાની સરખી સાહેલી હતી તે બીજીઓને તેડીને ખોળતી ખોળતી બાગમાં આવી સાવળીંગાને બોલાવી. એ સાંભળી સાવળીંગા ઝટ ઉઠી અને રાજા ઝાડ ઓઠે સંતાયો. હવે સાવળીંગાને સાહેલી કહેછે કે તું કોની સાથે વાતો કરતી હતી. સાવળીંગા કહે તું આંધળી થઇ હઇશ! તારો બાપ કોણ છે? અહીં હોય તો જો હું તો આપણે રમતાં હતાં તે વખત સતાઇને બાગમાં દોડી તે દોડતાં મને કળ ચડી એટલે મારૂં ચીર પાથરી અહીં સુતી સુતી ઊંઘ્યા કરતી હતી તેથી તેં જાણ્યું કે કોઇની સાથે બોલે છે. તે સાંભળી નાની સાહેલી બોલી.

દોહરો.

સુણને મારી સાહેલડીને, તમે કોક સાથે કરતાં હતાં વાત;
તમને જોવાને અમે આવીયાં ને, વળી સોળ સાહેલીઓ સાથ.

હે સાવળીંગા! તું વાત કરતી હતી તે અમે નજરે જોયું ને જુઠું કેમ બોલે છે? આવા તેના બોલ સાંભળી સાવળીંગા નાની સાહેલીને કહે છે.

નાની સરખી સાહેલડીને, વળી મરજો તારો જોને વીર;
વાલમ મારો વિયોગે ગયો ને, હું તો સુખ ન પામી શરીર.

હે રાંડ! તારાં મુળ વઢાયાં ને તેં મારી પેર બગાડી, એમ કહી સાહેલીઓને લઇ ઘર ભણી ચાલી. રસ્તામાં ચાલતાં વાડીના

ઝાંપા આગળ મહાદેવનું દેવળ હતું તેમાં સાવળીંગા દરસન કરવા ગઇ ત્યાં મહાદેવને કહે છે.

ચોપાઇ.

દેરાં એટલાં દેવ, પથરા મેં તો જાણીયા;
સાવળીંગાએ સોનાના છત્ર, સદાસીવને માનીયાં.
અલબેલો મારો રાજ, મીઠી નજરે ભાળશું;
સોના કેરાં છત્ર, સદાસીવને ચઢાવશું.

સાવળીંગા મદાસીવને કહેછે કે જ્યારે મારા રાજાને હું મળીશ ત્યારે તમને સોનાનું છત્ર ચડાવીશ. એવી માનતા માની પોતે ઘર ભણી ચાલી. સદેવંત પેલી નાની સાહેલીને ગાળો દેતો દેતો પોતાને મહેલે ગયો. હવે સાવળીંગાના બાપ જાન તેડી લાવ્યા અને હવેલીમાં ઉતારો આપ્યો. પછી શેઠે ફુલેકાનો વરઘોડો ચડાવવાની તઇયારી કરી અને મોટા મોટા શાહુકારોને વરઘોડે આવવાં તેડાં મોકલ્યાં. પછી સાવળીંગાને પીઠી ચોળવા સારૂ બોલાવે છે તો સાવળીંગા નથી તેથી શેઠ કહે આ વખતે ક્યાં ગઇ હશે? એમ કહી સિપાઇઓને ખોળવા મોકલ્યા. સાવળીંગા ઘેર આવી એટલે સર્વે સાહેલીઓએ પીઠી ચોળવા માંડી.

સોહલો.

કંકુ ને કેસર ચોળાય, પદમણીને પીઠી ચોળાય;
સરખી સાહેલી મંગળ ગાય, પદમણી ઉપર રૂડા પડદા થાય;

સાવળીંગાને પીઠી ચોળી નવરાવી વસ્ત્ર શણગાર પહેરાવી તઇયારી કરી. હવે પદમાશાશેઠે કહ્યું કે રાજાને જઇને કહો કે પદમાશેઠની દીકરી સાવળીંગાનું આજ લગ્ન છે માટે ફુલેકાના વરઘોડામાં આપ સ્વારી લેઇ વહેલા પધારજો. સિપાઇએ ત્યાંથી રાજા પાસે આવી રાજાને કહ્યું એટલે રાજાએ સદેવંતકુંવરને સાથે લઇ

જવા બોલાવ્યો. ત્યારે સદેવંતે કહ્યું કે મારા શરીરને સુખ નથી તેથી હું તો નહિ આવું. તમે એકલા જાઓ. (મનમાં કે રાંડ એકાંતે મળી ત્યાંથી પાછા આવ્યા તો પછી આ ઘણા લોકમાં શું વળવાનું? મુઓ એ શેઠ ને મુઇ એની છોડી કે વગર દુઃખે માંદા થવું પડે છે.) પછી રાજા પોતે હાથી, ઘોડા. પાલખીઓ અને રથ લેઇ શેઠને ત્યાં આવ્યા એટલે સરવે લોકો તઇયાર થયા ને પછી કન્યાને ઘોડે બેસાડી એટલે વાજીંત્ર વાગવા માંડયાં.

ચોપાઇ.

ધમ ધમ વાગ્યાં જોને ઢોલ, ત્રંબાળુ જોને ગડગડયાં;
અમીર ને ઉમરાવ, સાથે સરવે પરવર્યા.
ત્રંબક વાગે જોને તુર. સરણાઇએ સાદજ પુરીયાં;
ધીડ ધીડ વાગે નોબત, ને તાંસા વાગે સુરીયાં.
પાલખીઓ ને સુખપાલ, હાથી ઘોડા હળ હળે;
શહેરના સરવે લોક, કૂતેકુ જોવા મળે.
શાખો બાધી શાલીવાન, મોટે માંડવ આવીયા;
માંડવ કેરી માંઘ, આવકાર લેઇ પધરાવીયા.
સાથે સારા લોક, વેપારી વાંણીઆ;
ઇંદ્રનો અવસાન, એણી પેરે આણીઆ.
ઘોળા ને ધવળા ચાર, ઘેળી જોને જોતરીઆ;
તાતા જે તોખાર, સરવે ભેળા લેઇ પરવરીઆ.

એવી ધામધુમથી વરઘોડો ચડી બજારની વચ્ચે જઇ સોનેરીયાચોકમાં આવ્યો ને ત્યાં વાજીત્રની ધુમ મચી રહી તથા બંદુકો ને તમંચા છુટી રહ્યાછે તેનો અવાજ સદેવંતકુંવર સુતા છે ત્યાં આવ્યો, તે સાંભળી કુંવર કહે કે વરઘોડો તો જોઉં એમ ધારી પોતે અગાશીપર ચડ્યો ને જુવે છે તો ઇંદ્રઘટા થઇ રહી છે ને

તમામ રસ્તો લોકથી ભરાઇ ગયો છે તે જોઇ સદેવંતકુંવર ખુશી થઇને કહેછે કે આમાં મેળાપ તો નહિ થાય પણ જોઉં તો ખરો કે તેણે કેવા શણગાર પહેર્યા છે, એવું ધારી પોતે હેમ મહેલમાં આવી અમુલ્ય શણગાર સજે છે.

દોહરો.

જરકશી જામો પહેરીયો, ને વળી માથે તે કસબી મોળ;
રત્ન જડીત શીરપેચ બાંધીઓ, ને દીસે છે ઝાકમઝોર.
કલગી તોરા શોભતા ને, વળી ગળે મોતીયન કેરો હાર;
કમર શેલાં લપેટીયાં, ને એમાં ઝુકી રહી તરવાર.

ચોપાઇ.

ઝુકી રહી તરવાર, કામરૂપ સમા જાણીયા;
સજ્યાં શોભીતાં હથિયાર, તરકશ લેઇ તાણીયા.
તરકશ તીર કમાન, હેમ જડયા હારડા;
સાજ સોનેરી ગરગાવ, ડોરો છે વાંકડા.
ગડગેંડાની ઢાલ, ભાલા જોને જળહળે;
એકલડા રાજકુમાર, મહેલમાંથી ઉતરે.

હવે સદેવંત પોતે બની ઠણી મહેલમાંથી ઉતર્યા ને ઘોડેસ્વાર થઇ ચાલ્યા.

એકલડા અસ્વાર, દરબારમાંથી નિસર્યા;
સાજ સોનેરી ગરકાવ, વાગે ઘોડાને ઘુઘરા.

આવી તરેહથી ઘોડેસ્વાર થઇ વરઘોડામાં જાય છે તો સાજનલોક કુંવરનું રૂપ જોઇ ઘણા ખુશી થયા.

મહાજન મોટા લોક, કુંવરને વખાણીયા;
આવ્યા સોનેરીયા ચોકમાંય, તેજીને લેઇ તાણીયા.

જ્યાં સદેવંતે કન્યાનો ઘોડો જોયો એટલે રેવંતને ખેંચી તેની

ગડમાં જઇ ઘોડાને ધીમેધીમે ચલાવા માંડયો પણ સાવળીંગા સદે-વંતના સામું જોતી નથી તેથી રાજા ગુસ્સે થઇને કહે છે કે રાંડ મને તો કહેતી હતી કે મારે તમારા વિના બીજા ભાઇને બાપ છે ને આ તો પરણવામાં ગાંડીતુર થઈ ગઇ છે તેથી ચાલો પાછા. એમ ધારી પોતાના રેવંતને ચાબક મારી કહે છે.

દોહરો.

હે રેવંત આપણાને વળી, ન કર પરાઇ રે આશ;
આ કાગળની વાડીઓ, ને એમાં નથી સોરંગીની વાશ;

સોહલો.

એમાં નથી સોરંગીની વાશ, ને અમથો જીવ મારો ફરેરે ઉદાશ;
જોબન મારૂં બાળે વેશ, હવે લખ્યું છે મારે દેશ પરદેશ.

રાજા કહેછે કે ઘોડા ઘેર ચાલ! આ કાગળની વાડીમાં સો-રંગીની વાસ ક્યાંથી હોય? ને અમથા ઉદાશ થવું પડે છે. આવાં રીસનાં વાક્ય સાંભળી સાવળીંગા વિચાર કરેછે કે રાજાના સામુ ન જોયું તેથી રીસાયા, પણ શું કરૂં? આટલા લોકમાં કેમ બોલાવાય જો ફુલેકુ ઉતરે ને હું મહેલમાં ગણેશ આગળ વર તોરણે આવે ત્યાંસુધી એકલી રહીસ તે વખતે સ્ત્રીના રૂપે આવે તો મેળાપ થાય. એમ ધારી પોતે રાજાને શાનમાં સમજાવે છે.

દોહરો.

સુંદર શ્રીફળ હાથે ધરીને, ગોરી ચુડીઓ રે ખખડાવે;
આધી રે ઓઢી ચુંદડીને, વળી શાનુમેં સમજાવે.

સાવળીંગા પોતે એક હાથમાં શ્રીફળ લઇ બીજો હાથ ઉંચો કરી ચુંદડીનો ઘુંગટો તાણી ચુડીઓ ખખડાવતી રાજાને બતાવ્યું કે તમે સ્ત્રી થઇ મારે મહેલે આવો, સદેવંત પોતે ચતુર હતો તે સમજી ગયો કે મને સ્ત્રીના વેશે તેડે છે, એમ ધારી પોતાને મહેલે

આવ્યો. હવે વરઘોડો ફરતો ફરતો ઘર આગળ આવ્યો ને ઉતર્યો એટલે સાવળીંગા ગણેશ આગળ જઇ બેઠી અને સાહેલીઓ સરવે ગાવા લાગી. હવે સદેવંતકુંવરે રાણી પાટમદેના પેગઓ ઉઘાડી તેમાં સોળે શણગાર લઇ પહેર્યા અને જે રાણીની અમુલ્ય સાડી હતી તે પહેરી. હીરાજડીત વાળી પહેરવા જાય છે પણ વેહ વિના નાકમાં રહેતી નથી તેથી વળખાં મારેછે એટલામાં રાણી પાટમદે વરઘોડો જોવા અગાસી ઉપર ચડી હતી તે નિચે રંગમહેલમાં આવ્યાં તો સદેવંત સ્ત્રી બનીને બેઠા છે ને નાંકમાં વાળી રહેતી નથી તે ફગાવે છે. એટલે રાણી પાટમદે કહેછે કે રાજા વેહ ન હોય તો લાવો આ સોયો ઘાલી વેહ પાડું. સદેવંત પાટમદેને જોઇ મનમાં શરમાય છે.

ચોપાઇ.

કેમ કરી રહેશે મહારાજ, વહ વિનાની વાળીયું;
નર ભાગી થઇ છે નાર, તે તો મેં ભાળીયું.
પુરૂપતણો જોને વેશ, તમારોરે વાજશે;
ઢગતી મેલતા ઢાળ, તે આ ચુદડી કેમ છાજશે.

ફાલ બાંધતા હતા તે ચુંદડો કેમ શોભશે ને આથી તમારા મરદનો વેશ લાજશે. તે શાંભળી સદેવત કહે છે.

રાજનકી રીત ગઇ, મિત્રનાસે પ્રીત ગઇ;
નારકી પ્રતીત ગઇ, જ્યાં રહી જીવ ભાગો હે.
શેખનકો ભાવ ગયો, પંચનકો નાવ ગયો;
સાચકો પ્રભાવ ગયો, જુઠકી સો આયો હે.
મેઘનકી વૃષ્ટી ગઇ, ભુમીશે તો નીસ્ટ ગઇ;
સૃષ્ટિ મેં વિપ્રિત, ઉઠ ધાયો હે;
કીજીએ સહાય કૃપાળ, કહત હે કવીરાજ;
દહીણ કાળ કાલી, કાસ ચલે આયો હે.

હે સ્ત્રી! તું મને શિખામણ દેછે પણ એમાં મોટા મોટા ગરક થઇ ગયાછે. તે સાંભળી રાણી કહેછે કે કાંઇ તમારા જેવાનહિ થયા હોય કે પરમેશ્વરે મરદનો અવતાર આપ્યોછે ને હાથેવતી સ્ત્રીનો અવતાર ભોગવવા ઇચ્છોછો? શું માંસ ખાતા હશે તે હાડકાં કોટે બાંધી ફરતા હશે? રાજા કહે રાંડ તું તારી જીભ હાથેવતી કપાડીને ઓજ ખુવેછે. પછી રાજા ઘણું ચીડાય માટે રાણી છાનાં રહ્યાં અને સદેવંત મહેલમાંથી ઉતરી રૂમઝુમ કરતાં સાવળીંગાપાસે ગયા, ત્યાં ભાયડીઓ ગાયછે ને હચાહચ થઇ રહીછે. તજે પેસવા જાયછે તો બાયડીઓ ગોદા મારી બહાર કાઢેછે ને રાજા ધક્કાપાટુ ખાતા થાકયા, પછી નિરાશ થઇ કહેછે. રાંડે મારી મશ્કરી કરવાને સારૂ તેડાવ્યો, એમ જાણી પોતે મહેલની સામે જઇ શરમવાન થઇ ને બેઠા ને આંખમાંથી ઝરઝર આંસુ ઝરવા માંડયા. સાવળીંગા રાજાને જોવા સારૂ ઝરૂખે આવી જુવેછે તો રાજા વેગળે બેઠા છે ને આંખમાં ઝરઝરીયાં આવ્યાં ને પછી ત્યાં રહી કહ્યું.

ચોપાઇ.

ઉતારાની એકાંત, રૂદેમાં જાણીએ;
છેલ છબીલા શામ, આવોને મોજ માણીએ.
ઓ અલબેલા રાજ, ભલે તમે આવીયા;
ગોપીયુ કેશ વેશ, ભલા તમે ભજાવીયા.

આવું સાંભળતાં સદેવંતે ઉંચુ જોયું એટલે સાવળીંગાએ ઇશારત કરી કહ્યું કે આ પાછળ થઇ બારીએ આવે. સદેવંત ત્યાંથઇ સાવળીંગાના મહેલમાં ગયા. ત્યાં પલંગ ખુરસી કોચ અને પાટયો ઢાળી મુકીછે તેના ઉપર મખમલનાં ઓશીકાં વિગેરે તરેહ તરેહનાં બિછાનાં પાથરી દીધાંછે અને રાજાને ખાવા માટે દુધ, સાકર, બદામ, પીસ્તાં, ચારોળી, દ્રાક્ષ, અખોડ, કીસમીસ અંગુર અને ના-

ખાએરી વિગેરે નાના પ્રકારના મેવા મુખ આગળ લાવીને મુકયો છે અને મુખવાસ માટે પાન, સોપારી, એલાયચી, જાયફળ, જાવંત્રી, તજ, લવીંગ અને કસ્તુરી એવા અનેક પ્રકારના ખુશબોદાર તેજાના લાવી મુકયાછે અને આખા રંગમહેલમાં અતરની ખુશબો ઉડી રહી છે. તે જોઇ સદેવંત ઘણો ખુશી થયો કે આવું સુખ મેં મારી રાણી સાથે નથી ભોગવ્યુ. પછી સાવળીંગાને સદેવંત કહે છે.

જેમ તેમ કરી બેઠાં જોડા જોડ, કહું એક વાતડી;
સાવળીંગા તુજ વીણુ કેમ, જશે મારી રાતડી.
નાના થાજો નાર, પુરી તમારી પ્રીતડી;
હેતે ને પ્રીતે કોય, આલો રાણીજીની રીતડી.
મુખ દીઠે દુઃખ થાય, જ્યારે નેણાં ભાળીએ;
ચડયોં કસુંબી રંગ, તે ધોઇને ટાળીએ.
સઉથી ઉત્તમ જાત, તમારી નાતડી;
સુણુ સાવળીંગા નાર, માનો અમારી વાતડી.

હે સાવળીંગા ! કાલે તો તું પરણીને ઘેર જઇશ માટે તું મારી રાણીની રીત પાછી આપ, એટલે હું મારે ઘેર જાઉં તે સાંભળી સાવળીંગા બોલી. દોહરો.

આ જીભેથી જાઓ નહિ કહુંને, વળી રહોને આજુની રીત;
આવી એકાંત નહિ મળેને, રાજા કરોને વાલેસરી વાત.

ચોપાઇ.

સારાં સારાં સુંદરી રે, આપ્યાં બેસવા બીછાણાં;
જાજમને ગલેચ, પાથરણાં પાથર્યાં.
અલબેલા રાજા, અલબેલા તારી જાણીએ;
છેલ છબીલા શ્યામ, આવીને મોજે માણીએ.

હે રાજા ! હું તો આ જીભથી જાઓ નહિ કહું ને આવી

તમને એકાંત નહિ મળે માટે બેસો. પછી બંને પલંગપર બેઠાં. હવે સદેવંત કહે છે.

દોય કરજોડી કોય, મળી તને કરગરૂ;
આપું માલ અપાર, સાસરવાસો હું કરૂં.
સમજુ થાજો નાર, પુગી તમારી પ્રીતડી;
હેતે ને પ્રીતે આલ, મુકે રાણીજીની રીતડી.

હે સ્ત્રી! હજુ સુધી તારે ને મારે કંઇ છે નહિ, માટે મને મુકી દે. તે સાંભળી સાવળીંગા કહે છે.

નહિ આપું રાણીજીની રીત, સાંભળો વાતડી;
નથી ગમતી જરાય, મહાજનીઆની નાતડી.
કડવા લાગે છે કોય, વેપારી મને વાણીયા;
પહેરાવો પાટમદેના શણગાર, કરી લેને રાણીયાં.

હે મહારાજ! હું તમારી રાણી થઇ ચુકી છું.

ના ના કહેતાં નાર. પરાણે ના હોય પ્રિતડી;
મહાજનને ઘેર ના આપું, મારા રાજવળાની રીતડી.
રાજવળાની મતલબ, તે જાણે અમારી રાણીયાં;
મોજ ક્યાંથી માણો, વેપારી તમે વાણીયા.

હે સ્ત્રી! તું પરાણે પ્રિત કરીશ એમાં શું? તે સાંભળી સાવળીંગા પોતે રૂદન કરે છે.

છળ કરીને કોય, રાજા તમે મને છેતરી;
આવા નમેરા નાથ, માથે તમે ઝાઝી કરી.
આતમ પ્રાણ આધાર, જીવું નહિ તે જાણીએ;
સાચું માનજો સ્વામ, પ્રાણ અમે તો પાડીએ.

હે રાજા! તમે જ્યારે એમ કરશો ત્યારે હું મારા પ્રાણ મુકીશ. તે સાંભળી સદેવંત કહે છે.

સઇયરોમાં ચેરો તારો થાય, તે તો અમે જાણીએ;
લડથરતી ચાલનો વર, ગમતો નથી વાણીઓ.

રાજા દયા લાવી સાવળીંગાનો આગ્રહ જોઇ મહા કામાતુર થઇ રહ્યા ને સાવળીંગાની કોટમાં હાથ નાંખી પલંગપર જઇ બેઠા પછી રાજી થઇ સદેવંતને કહે છે.

મુંગીપરના રાજ્ય, પધાર્યા મારે ઢોલીએ;
ધન ધન મારો અવતાર, લાખેણો લ્હાવો લીજીએ.
હઇયાં કેરાં હેત, ભેદ રે બતાલીયાં;
લીલાવતી નણદે, આવીને પોકારીયાં.

જ્યાં ઘણાં પ્રેમમાં એક એકના ગળામાં હાથ નાંખી બેઠાંછે, એટલામાં લીલાવતી નણંદ તેની બીજી સાહેલીઓ અને દેવજીવ્યાસ કન્યાચુડો ને પાનેતર પહેરવાનું લઇને આવ્યા ને સાવળીંગાને બહારથી હાંક મારી તે સાંભળી સાવળીંગા કહે છે કે કેમ કરીશું ? રાજા કહે ભોગ તારા. મેં તો તને કહ્યું હતું કે તું મને અહીંથી જવા દે, પણ તને વાતોનો રસ ઘણો હતો. હવે તારી નજરમાં આવે તેમ કર. તે સાંભળી સાવળીંગા કહે છે.

કંથ તમે દેવળ જાઓ, ત્યાં અમે આવશું;
વળી સઘળા બોલ, ત્યાં અમે પાળશું.
રમણશું સારી રાત, મોજ આપણ માણશું;
અમે પરદેશી મેમાન, સવારે ઉઠી ચાલશું.

હે રાજા ! તમે શું કરવા મુંઝાઓ છો. તમે દેવળમાં જાઓ, ને હું પણ ત્યાં આવું છું, તે સાંભળી સદેવંત કહે છે.

દિવસ આથમ્યા પછી કેમ, પગ બહાર મેલીએ:
આપણ ઉત્તમ જાત, વેણ કેમ કાઢીયે.
કામના દેવળ માંય, અમે તો નહિ આવીયે;

કહું છું સાચી વાત, રૂદયમાં જાણીએ.

હે સાવળીંગા ! આપણે સારા માણસના છોરૂ થઇને રાતે કેમ બહાર નિકળાય. તે સાંભળી સાવળીંગા કહે છે.

કંથા દેવળ કોય અમે તો આવશું;
વાઢી અમારૂં શીશ, શક્તિને ચઢાવશું.
જોજો સાચી ખોટી વાત, સવારે સંભળાવશું;
પદમણી કહે છે રાય, પ્રાણ અમે પાડશું.

તમે નહિ આવો તો અમે ત્યાં માથું કાપી શક્તિને અર્પણ કરીશું, તે સાંભળી સદેવંત કહે છે.

કામની સેને કાજ, પ્રાણ તમે પાડશો;
દાલો અમારા શીરપર, દોષ તમે ચડાવશો.

હે સ્ત્રી ! તારો પ્રેમ મારા ઉપર ઘણો છે, તેથી હું દેવળમાં ગમે તેમ કરીને આવીશ. એમ કહીને રાજા નિચે ઉતરે છે. રસ્તામાં સાવળીંગાની નણંદ લીલાવતીની અથડાઈ સદેવંત ચાલતો થયો તેથી લીલાવતી સાવળીંગાને કહે છે.

કોનો કીધો સંગ, રંગ રસ લઇ ગયો;
વહુજી સાચું માન, એ નારી કે નર હતો.

હે સાવળીંગા ! આ ગયો તે મને તો પુરૂષ જેવો લાગે છે.

અમે ભણતાંતાં એક નિશાળ, એ છે રાજાની કુંવરી;
આવી હતી મુજ પાસ, મળવા હરખે ભરી.
જમતાં એકજ થાળ, સુતાં એક સેજડી;
નણંદ સાચું માન, એ સરખી સાહેલડી.

હે લીલાવતી ! રાજાની કુંવરીને ને મારે બાળપણાનાં બહેનપણાં છે તે મળવા આવી હતી, એટલામાં ગોર ચુડો લઇને પહેરાવવા આવ્યા. સાવળીંગા કહે છે કે હું તો ચુડો પાનેતર પહેર·

વાની નથી ને એને પરણવાની પણ નથી માટે તમે મને કાંઇ ઉપાય બતાવો. વળી તેણે ગોરને રાજી કરવાની લાલચ બતાવી એટલે ગોરે જાણ્યું કે આ રાંડે ધાર્યું હશે તે અંતે કરશે ને હું મેલીશ એટલું મારૂં જશે. માટે "વર મરો કે કન્યા મરો" એમાં મારે શું ? એવુ ધારી ગોર કહે છે.

કોઇ સરસ ઉપાય શોધો, શું અમારૂં જાય;
કહેશો તે કરશું અમો, કારજ તમારૂં થાય.

આવું સાંભળી સાવળીંગાએ ખુશી થઇ ગોરને હજાર રૂપીયાની વીંટી પહેરાવી દીધી ને ગોરને કહ્યું કે હું મારી લવીંગીયા દાસીને મારો શણગાર પહેરાવીને બેસારૂં છું, તેને પરણાવી ઘુંઘટો તણાવી જાનીવાસે લઇ જજો. આવું સાંભળી ગોરે પહેલાં તો લપકારા લીધા પણ વીંટી ભણી નજર કરી એટલે હિમત લાવીને બોલ્યા, બહેન કશી ફીકર નહિ ? હું કાંઈ ઓછો ચતુર નથી. એમ તો મારી બુદ્ધિ મોભાએ જેવી છે. આવું સાંભળી સાવળીંગાએ દાસીને લાકડે માંકડું જડી દીધું ને વિધિ પ્રમાણે પરણાવ્યા.

સાવળીંગા દાસીના શણગાર પહેરીને જાનીવાસે ગઇ ને પેસાબનું નામ દઇ ઓરડામાં એકાંતે ખાળે દાસીને લઈ ગઇ અને ત્યાં પોતાનો પોશાક અદલબદલ કરી દીધો ને દાસીને કહાડી મુકી પોતે શેઠની પાસે ગઇ. જતાંજ શેઠની આંખો અંજાઇ ગઇ ને તેજ સ્થંભ ત્યાંથી પ્રગટયો. દિવસે વીજળી તો હોયજ નહિ એમ ધારી ભયભીત થયા પછી તો ધીરે ધીરે જોયું તો સાવળીંગા ઓળખાઇ એટલે રાત્રે આશ્ચર્યથી પોતાના પલંગમાં બેસાડી વાતચીત કરતાં શેઠનું મન વિહ્વળ થઇ ગયું તેથી કહેછે કે હે સ્ત્રી ! હવે આપણે સુઇ જઇએ કારણકે રાત ગઇ છે. ત્યારે સાવળીંગા બોલી.

દોહરો.

મેં રે માનીતી માનતા રે, મને મળશે રૂપાળા કંથ;

પ્રથમ પુજીશ મહાદેવને રે, વળી આવી સ્થળ એકાંત.

આવું સાંભળી રૂપાશાશેઠ તો બહુ ખુશી થયા ને બોલ્યા કે તેં બહુ માથાકુટ કરી દેખાયછે, પણ બળ્યું આવી તે આધી રાતનાં હદશું, આટલી રાતે એકલાં કેમ જવાય? બીક ન લાગે! સાવળીંગા મહાદેવના મંદીરમાં જઇને ઉભી. રાત અંધારીઘોર છે, નાના વિધ ના પ્રાણીઓથી ચોપાસ ભય ઉત્પન્ન થાયછે, જાણે આમથી આવશે કે આમથી? તેમાં વળી દેરાનાં કમાડ વાસેલાં છે માટેસાવળીંગા કહેછે

રેન અંધારી હું એકલી રે, ખાવા ધાપ છે પરવત પહાડ;
બાર ઉઘાડો મારા સાહેબા રે, મારાં વેરી થયાં છે રે ઝાડ.

હે રાજા! આ ઝાડનાં પાદડાં ખડખડ થાયછે ને મને બીક લાગે છે. હમણે મારૂ કાળજુ ફાટી જશે, માટે ઝટપટ કમાડ ઉઘાડો; તોય સદેવંત બોલતો નથી ત્યારે ફરી બોલી.

ચારે દિશાએ હું જોઇ વળી ને, થાકી કરી શોર બકોર;
કાં તો સદેવંત સુઇ ગયો ને, કાં તો મારી ગયા છે ચોર.

સાવળીંગાએ જાણ્યું કે રાજા જો હોય તો મારો સાદ સાંભળી બોલ્યા વિના રહેજ નહિ, તેમ રાજા વચન આપીને આવ્યા સિવાય પણ રહે નહિ માટે કછોટોવાળી દહેરા ઉપર ચઢી શિખર ઉતારી માંહે પેઠી ને જુવેછે તો દીવા બળેછે ને રાજા ભરઉંઘમાં સુતાછે ને પોપટ પણ પાંજરામાં છે. સાવળીંગાએ ઘણા સાદ દીધા તથા બાઝી બાઝીને તેને ઘણો હલાવ્યો પણ કોઇ બોલતું નથી, ત્યારે માથું કુટી કલ્પાંત કરતી હાથવડે માથાના વાળ ઉખાડેછે. છેવટે મરવાનો પણ વિચાર કર્યો, આટલું જોયું ત્યારે પોપટનેખાતરી થઇ કે એનો પ્યાર સંપુર્ણ છે, ત્યારે પોપટ સાવળીંગાને કહે છે.

માં કુટ માં કુટ કામની, ત્યારે ઘેને ભરાયો ભરસાર;
રાજા ઉઠશે પ્રભાતમાં, માનો સાચું સાવળીંગા નાર.

અરે સાપળીંગા તું શાદ મરે છે? સદેવંતને કેફ ચડી છે તેથી બોલતો નથી, તે સાંભળી સાવળીંગા કહે છે.

સુણ રે સભાગી પોપટા, તું તો પરભવનો મારો વીર;
સુતા સદેવંત જાગશે ત્યારે, કહેજે સઘળું તુ ધીર.

હે પોપટ! સદેવંત જાગે તો કહેજે કે એ તો આવીને ગઇ. ત્યારે પોપટ કહે જે તું સદેવંતને હાથે ધાવ લખી જા, એટલે તેને પછી ખાતરી થશે, પછી સાવળીંગાએ સદેવંતના હાથમાં ધાવ લખવા માંડયા,

નાકવેસરની કીધી લેખણી, ને વળી શાહી તંબોળની સાર;
ધાવ હાથેળીમાં લખીઆને, વળી સારાસારા રે સમાચાર,
પુરૂષ લટકતી પાઘડીને, વળી કેને થાણો થાય;
એની સમજણ લ્યો સદેવંત તારે, તો પગ ન ધરશો બહાર;
ડોશી મળે દરબારમાંને, વળી બહેરો મળશે રે બજાર;,
એવી સમજણ લ્યો સદેવંત તારે, તો પગ ન ધરશો બહાર;
આટો કુટોને ઘી ઘટે રે, રાજા છુટે કેશે જોને નાર;
વણ ટીલે વિપ્ર મળે તો, રાજા પગ ન દઇએ બહાર;
ઘરડો બરડો ને સાંઢીઓ ને, વળી ટપલાકુટ કુંભાર;
એવી સમજણ લ્યો સદેવંત તારે, તો પગ ન દેજો બહાર;
કુંભ ઘડા ને કાબરા રે, વળી આશા રે બાંધી નાર;
એવી સમજણ લ્યો સદેવંત તારે, તો પગ ન દેજો બહાર;
વાંકડી મુછો ને માંજરો ને, જેને દઇએ તે ન હોયે વાળ;
એવે શુકને રાજા આવશો તો, રાજા નિશ્ચે ખુટશે કાળ;
ડાબા જમણી તેતર બોલે ને, વળી રાજા આડી ઉતરે મંજાર;
એવે સુકને નવ આવજો રે, રાજા પગ ન ધરશો બહાર;
છાણે પહાણે ને ટેક રે, ને વળી શું ને રાજદરબાર.

હે રાજા ! એવા શુકન જોઇને ન આવશો; પછી પોપટ કહે કે એ કરતાં સારા શુકન લખ કે તે જોઇને આવે; પછી સારા શુકન લખે છે.

કોરે ઘડે કુંવારકા, જેને ખોળે અખાણું જવ જાર;
એવા શુકને તમે આવશો તો રે, મળશે સાવળીંગા નાર;
કુંભ કરવા ચીબરી ને. વળી હનમંત ને હરણા;
જાતાં તો જમણાં ભલાં, ને વળી વળતાં ડાબી ભણ્યાં;
છીંક ડાબી ઘા જમણી ને, વળી મદ્ધુ ઉફરાટું રે જાય;
એવે શુકને જો ચાલીએ, તો સેજે મેળાવો જોને થાય;
તરૂવર ઉપર તેતર લવે ને, વળી તરણુ તરણુ શબ્દ કરે;
સદેવંત ઘોડો હાંકજે રે, તો સમુદ્ર પાર ઉતરે;

ચોપાઈ.

સારા સારા રે શુકન જોઇ, વાલમ વહેલા આવજો;
નાના મોટા સંગાથ, ભેળા નવ લાવજો;

મહારાજ આવોતો એકલા આવજો; પોપક કહે લખી રહી ? સાવળીંગા કહે હજી લખવુંછે ને હાથેળી તો ભરાઈ ગઇ; હવે ક્યાં લખું ? પોપટ કહે આ કમાડે લખ, પછી કમાડે લખે છે;

સોહલો.

આંખે આંસુડાની ધાર, કાનની ધાવ લખે કનાડ;
જોબન મારૂં બાળે વેસ, કાં મેલી જાઓ પીયુ પરદેશ;

ચોપાઈ.

આંખે આંસુડાંની ધાર, અલબેલી ઉડીયાં;
સુતો સદેવંતરાય, મજા નવ લુંટીવાં;
પરીનાનાં પરીયાણ, તે તો અમે જાણીયાં:
આલી છે રાણીજીની રીત, તે કેમ વેંઢાળે વાણીયા;

સુણુ સદેવંત રાય, અમલ કર્યાં આકરા;
હું છું બાળ કુમાર, જાઉં છું સાસરે.

હે મહારાજ ! તમે બોલતા નથી તો હવે હું કુંવારીને કું-વારી સાસરે જાઉં છું આવી તરેહથી સાવળીંગા બોલી અટલે મંડપની બત્રીસ પુતળીઓએ દાંત કહાડયા તે જોઇને સાવળીંગા પુતળીઓને કહે છે. દોહરો.

સુણ થંભા ને સુણુ થાંભલી, સુણુ બત્રીશ પુતળીયાં;
સદેવંત જાગે શાખ પુરજે રે, મારી સગી રે બેનડીયાં.

પુતળીઓ કહે. તારી બેન થઇ ને સદેવંતની સાળી થઇ સાખ કોણુ પુરે ? ત્યારે સાવળીંગા ગરજની મારી કહે છે.

સુણુ થંભા ને સુણુ થાંભલી ને, સુણુ બત્રીશ પુતળીઆં;
સદેવંત જાગે શાખ પુરજે રે, મારી સગી રે નણદલીઆં.

સાવળીંગા ધાવ લખી રહીને જતી વખત મનને કહે છે.

ધાવ લખીને ઉઠીયાં, વળી મનમાં કરે રે વિચાર;
સુતો મેલીને અમે ચાલીઆં, મને ધડીએ ન લાગી વાર.
પીયુ તમને સત કહું. તે વાત માનો નિરધાર;
સારા શુકન જોઇ આવજો રે, નીકડ પગ ન ધરશો બહાર.

એવી રીતના ધાવ લખીને પોતે ઘેર આવીને સુઇ રહી, સવારમાં જાન વીદાય કરવા માંડી, તે વખત સાવળીંગા વિચાર કરેછે કે હું મારી સાહેલીઓને મળું તો ખરી એમ કરતાં વાર થાયતો રાજા આવી પહોંચે. એમ ધારી સાહેલીઓને મળવા જાયછે એટલે તેની લીલાવતી નણંદ બોલી કે હવે સાહેલીઓની માયા મુકી દો ને હવે ઘેર જઇને મારો ભાઇ તમારી બધા હોંશ પુરી કરશે. હવે રાજા તો હજુએ આવ્યો નહિ માટે સાવળીંગાએ રથમાં બેસતી વખતે પોતાનો મોતીનો હાર તોડી નાંખી વીણુવા બેઠી તોપણુ

રાજા તો આવ્યા નહિ. પછી નિરાશ થઇને પોતે રથમાં બેઠીએટલે ચાલતે ચાલતે પાંચ ગાઉ આવીને ભાતું ખાવા બેઠા એવામાં એક ગોવાળીઓ ત્યાં થઇને જતો હતો તેને સાવળીંગાએ છાનામાના એક દાગીનો આપીને કહ્યું કે તું અહીં બેસજે ને સદેવત રાજા આવે તો કહેજે કે સાવળીંગા તો ગઇ પણ તમને ઘડી વીસારતી નથી માટે તમે તેને મળી આવો. પછી સર્વે ખાઇને ચાલતાં થયાં ને ઘડી દહાડો રહ્યો તે વખતે જાન પારાનગરમાં વાજતે ગાજતે આવી. એ વખતે માલણ સાવળીંગાને ફુલ આપવા ગઇ, ત્યાં સાવળીંગાને ઉદાશ જોઈ પૂછવા માંડવું કે તમે ઉદાશ કેમ થયાંછો? જે વાત હોય તે મને કહો. હું તમારી વેચાણ છું. મારી સાથે પડદો રાખશો નહિ. સાવળીંગા કહે તું મને વચન આપ એટલે હું તને બધી વાત કહું. એવું સાંભળી માલણે સાગન ખાધા.

નગરમાંથી જોને આવતાં ને, મેં તો કીધાં બહુ ચરિત્ર;
તોએ નઆવ્યો મારો સાહેબોરે, માલણ મારે નથી બીજાશુંરે પ્રીત.

હે માલણ! સદેવંતરાજાને મળવા મેં ઘણી કળા કરી પણ તે તો મળ્યા નહિ. તેના વિના આ જગતમાં બીજાનું મારે કામ નથી એવું સાંભળીને માલણ કહે હે બાઇ! તું કાંઈ તે વિશે ફીકર રાખીશ નહિ, હું તને મેળવી આપીશ. એમ કહી ઘેર ગઇ. હવે સદેવંત સુતો છે તે ઉઠયો ને જુએ તો કાંઇ માલમ પડયું નહિ.

કાંતો વણીકે ભોળવીને, વળી કાંતો ગઈ તે શોય;
પરનારી શું પ્રીતડી, તમે કદીએ ન કરશો કોય.

ચોપાઈ.

ભુલે ન કરશો કોય, પરનારીશું પ્રીતડી;
લઇ ગઇ જોને તેહ, રાણીની રીતડી.
પ્રીતના પરમાણુ, તે તો મેં જાણીઆ;

મારી સ્ત્રી ચતુર છે એમ વિચારીને પોતે રંગમહેલમાં જઇ છત્રપલંગ ઉપર સુતા અને સાવળીંગા મહેલની બહારની બાજુ છજામાં ઝરૂખો કહાડેલો હતો તેમાં જઈ સુતી છે એવામાં મધરાત્રે સાવળીંગા ઉદાશ થઇ કહે છે.

ચોપાઈ.

ઉંચા રે મહેલ આકાશ, ત્રંબાળુ રે જોને ઝળહળે;
વરસે ઊકિપ મેઘ, નદીએ નીર ખળભળે.
રાત અંધારી ઘોર, નથી કોઇ જોડીયા;
કંથ તમારે કાજ, તજી હું ઢોલીયા.

એવી રીતે શોચ કરતાં સવાર થયું એટલે સાવળીંગાની દાસી અને ગામના રાજાની કુંવરીની દાસી બંનેને દોસ્તી હતી તે રોજ નદીએ નહાવા જાયછે. હવે એ દિવસ તેઓ નહાવા ગઇ છે. અહીંઆં સદેવંત પણ તેજ નદી ઉપર આવી પાણી પીવા બેઠે, પણ પોતાની પાસે વાસણ નથી અને ખોબેથી પીએ તો હાથેળીમાં લખેલા ઘાવ ધોવાઇ જાય માટે જાનવરની પેઠે મહોડેથી પાણી પીધું તે જોઇને સાવળીંગાની દાસી કંકુવતી કુંવરીની દાસીને કહે કે હે બહેન! આ કોક મહોડે પાણી પીએછે તે ગાંડા જેવો હશે કે શું તે સાંભળીને કુંવરીની દાસી હોંશીઆર છે તે કહે કે એ કોઇ કામી પુરૂષ છે, એના હાથે ઘાવ લખેલા છે અને કોઇ મોટો માણસ છે જેવો તેવો નથી. એમ કહીને બને જણીઓ ઘર ભણી ચાલીને કંકાવટીના દાસીએ તો ઘેર જઇ બાઇને કહ્યું કે તમે ઇચ્છાવર વરવા ધારોછો માટે મનખો સફળ કરવો હોય તો તમારા લાયક વર નદી કીનારે આવ્યો છે. હવે સાવળીંગાની દાસીએ પણ બધી વાત સાવળીંગાને કહી તે સાંભળીને સાવળીંગા વિચાર કરવા લાગી કે નક્કી સદેવંતકુંવર આવ્યા હશે. માટે માલણ આવે તો ખબર

કઢાવું. એવો વિચાર કરેછે અને કનકાવતી તે પોતાની દાસીને તથા કેટલીક સખીઓને લેઇને તે નદી ઉપર ગઈ ત્યાં સદેવંતને બોલાવવાને ખુબ નખરાં કરેછે પણ સદેવંત તેના ઉપર કાંઈ ધ્યાન રાખતો નથી, તોપણ કનકાવતીએ બોલાવવા સારૂ પોતાનો મોતીનો હાર તોડીને મોતી લઇને કાગડા ઉડાડવા લાગી ને ચીરમાં કાંકરા ભરીને પછાડેછે. વળી નખવતે ટીપે ટીપે ઘડો ભરવા લાગી, પણ સદેવંત તેના સામુ જોતો નથી. ત્યારે કનકાવતી બોલી.

દોહરો.

નખવતે ઘડો મેં ભર્યો ને, વળી મોતીએ ઉડાડયા જોને કાગ;
કાંકરે ચીર પછાડીયાં ને, વળી તોયે ન બોલે કેમ.!

એ રીતનું તેમનું બોલવું સાંભળીને કુંવરે વિચાર્યું કે મને કેમ કહ્યો માટે હું ઉત્તર આપું.

નથી રે શહેર ગોરી મહારૂ ને, કાંઇ નથી રે બોલ્યાનો લાગ;
એવી વિમાસણ ના કરૂં તો, કદી નાવે વિજોગનો તાગ.

હે સ્ત્રી ! હમણાં મારે બોલવાનો લાગ નથી ને અહીં મારૂં શહેર નથી ને વળી ઝાલવા જાઉં તો મારા વિજોગનો તાગ કદી ન આવે. એ રીતનું સદેવંતનું બોલવું સાંભળીને કનકાવતી મોહીત થઇને ખુબ કામાતુર થઇ તે વખતે નીમ લીધો કે વરૂતો આનેનહિ તો બીજા ભાઇને બાપ, સદેવંત કહે હે સ્ત્રી ! એ વાત કરીશ નહિ કેમકે તું રાજાની કુંવરી છે તે માટે તને કોઇ નહિ કહે પણ મારૂં તો માથું જાય. એવું સદેવંતનું વચન સાંભળીને કનકાવતીકહે તમારી સામી કોઇ આંખ ઉંચી કરે તો તેની આંખ ફોડાવું ને તમે મરો તો હું પણ જોડે મરૂં. તેવારે કુંવર કહેછે કે તું કોણ ને હું કોણ મારે કાંઇ તારી સાથે કામ નથી. ત્યારે કનકાવતી કહે કે રાજા મારા જેવી નહિ મળે. માટે હાથમાં આવેલો હીરો ખોશો

નહિ. એવું સાંભળીને સદેવંત કહેછે. તારા જેવી મારે ઘેર લુંડીઓ છે એવી રીતે રાજા કહેછે, પણ કનકાવતી ધારેછે કે એ તો ગમે તેમ બોલે પણ મારેતો સારૂ લગાડવું જોઇએ. એમ ધારીને કહેછે.

હું છું તમારી નારીયાં ને, તમે પ્રિતમ મારા સુજાણ;
વરવું તો તમને વરવું રે, નહિ તો મુકાશ મારા પ્રાણ.

હે રાજા! તમારી સ્ત્રી થઇ ચુકી છું માટે તમે વરશો તો ઠીક છે નીકર હું મરીશ. એ રીતે કહીને કનકાવતી પોતે પોતાના મહેલમાં ગઇ. હવે સાવળીંગા માલણની વાટ જુએછે. એવામાં માલણ આવી તેને સાવળીંગા કહે છે કે મારા પ્રાણપ્રીય સદેવંતરાજા નદી ઉપર આવ્યાછે, તેમની પાસે ઘોડો છે તેમને તારે ઘેર ઉતારજે અને પછી બાવાનો વેશ લેવરાવી મારે મહેલે મોકલજે. જ્યારે હું તેમને જોઇશ ત્યારે અન્નપાણી લઇશ. તેવારે માલણ પગુવખત જોઇને બોલી. વાત તો ખરી પણ મને ખરચીપાણી. તે સાંભળી સાવળીંગાએ શેઠની પેટીમાંથી પચાસ મહોરો કહાડીને આપી. તે લઇ ખુશી થઇને માલણ કનકાવતીને મહેલે ફુલ આપવા ગઇ. તેને કનકાવતી કહે કે મારા લાયક જેવો જોઇએ તેવો વર નદી કિનારે આવ્યોછે તેને તેડી લાવીને મારી સાથે પરણાવીશ તો તારો ગુણ કદી નહિ ભુલું. એમ કહી એક હજાર રૂપીઆનો દાગીનો માલણને આપ્યો. તે લેઇ કહેછે કે બાઇ કાંઇ ફીકર રાખશો નહિ. આજ હું તેજ કામ કરવાની છું. એમ કહી માલણ ઘેર આવી. તેનોધણી કહે કે રાંડ આટલી બધી વાર કેમ થઇ? તેવારે માલણે ઉપલો અવેજ દેખાડયો એટલે માલીબાઇ તો રાજી થઇ કહે કે હવે હું તને કદી કંઇ નહિ કહું ને હવે તારી નજરમાં આવે તો કોઇ હવાનો કુટમો અને ખીરસાનો તર હોય તેની દોરતી કરીને આપણે ઘેર તેડી લાવજે. પછી તેને ખાઇને ખોખું કરીશું. માલીની એવી

રજા મળી તેથી માલણ તો તેજ વખતે બેડું લઇને નદીઉપર આવી ને સદેવંતને જોઇ નખરાં કરવા લાગી. સદેવંત વિચાર કરેછે કે આ બધું ગામ આવું છે કે શું? પણ જેના સારૂ આપણે અહીંયાં આવ્યા છીએ તેનો મેળાપ કેમ થાય? જો ઘેડો ન હોત તો હું એકલો ગામનાં ગમે ત્યાં ફરીને ખબર કઢાડત, એવી રીતનો વિચાર કરેછે એટલામાં માલણ તેમની પાસે આવીને પુછે છે.

કીયારે દેશના તમે રાજવી ને, વળી કિયાં રે તમારાં ગામ;
શા રે કારણ તમે આવીયા રે, વળી શું છે તમારે કામ.

હે મહારાજ! તમે કયા દેશના રાજા છો ને અહીંયાં શાકામે આવવું પડયુંછે? માલણનાં આવાં વચન સાંભળી સદેવંત કહે છે.

નથી રે અમે રાજવી ને, વળી છેટે અમારાં રે ગામ;
આવ્યા છીએ પરદેશમાં રે, ભુંડી ચાકર રહ્યાનું રે કામ.

હે સ્ત્રી! અમે રાજા નથી પણ પરદેસમાં ચાકરી કરવા આવ્યા છીએ. તે સાંભળી માલણ કહે છે.

ચાકર જોગ નથી સાહીબાને, વળી સો સો નોકર તમ ઘર હોય;
આવ્યાછો કુલવંતીને કારણેને, વળી અસત્ય વચન શું કહોય.

હે મહારાજ! તમે ચાકર જોગ નથી ને તમે જે કારણે આવ્યા છો તે હું જાણું છું. આવાં માલણનાં વચન સાંભળી સદેવંતને ખાત્રી થઇ કે નક્કી એણે મોકલેલી પણ એનું નામ એની પાસે દેવરાવું. પહેલું કહીશ તો પછી એ નહિ હોય તો ફજેતીયશે માટે તેનેજ પુછું એમ કહી કહે છે.

સોહલો.

કોણ નગરમાં રાજા રાજ કરે, અને કોની કોની દવાઇ ફરે;
તારા શહેરમાં સુખીયાં કોણ કોણછે, તે વાત મુજ આગળ કહો

હે સ્ત્રી! આ નગરમા કોણ રાજા રાજ્ય કરે છે ને કોની

દુવાઇઓ ફરે છે. તારા શહેરમાં સુખીયાં દુખીયાં કોણ છે તે મને કહે. માલણ સદેવંતનું કહેવું સાંભળીને કહે છે.

રાજા વીરમદે રાજ કરે ને, પૃથુરાજની દુવાઇ ફરે;
એક દુઃખીયારી રૂપાશાની નાર, તેના તમે લાગો છો સણગાર;

હે મહારાજ! આ ગામમાં વીરમદેરાજા રાજ્ય કરેછે ને પૃથુરાજની દુવાઇ ફરેછે. દુઃખીયારામાં એક રૂપાશાશેઠની સ્ત્રી સાવળીંગા છે ને તેના તમે પરમપ્રીય છો. આવાં માલણનાં વચન સાંભળી સદેવંત હસી પડયો ને કહેછે કે હવે તું મને તારે ઘેર લઇ જા. પ્રથમ તો મારા મનમાં એવું આવ્યું હતું કે હમણાં એકઆવી હતી તેવીજ તું હઇશ. પણ હવેથી તને મારી બેન ગણીશ.

તુને આજથી મારી બેન ગણુંને, તારા સાસરીયામાં વડાઇજ કરૂં;
નવું પચરાવું દક્ષણનું ચીર, કરી લે મને વાલેસરી વીર.

માલણ સદેવતને કહે કે મારે તો ચીર જોઇતું નથી, પણ એક વચન આપો. ત્યારે સદેવંતે વચન આપ્યું. ત્યારે માલણ કહે કે હમણાં જે સ્ત્રી આવી હતી તેને તમારે પરણવી પડશે. સદેવંત કહે એ વાત કરવી નહિ. માલણ કહે ત્યારે તમે સાચાબોલા નથી સદેવંત કહે એક વખત મને સાવળીંગા મળે તે પછી એને પરણીશ. માલણ કહે કે તમે ગમે ત્યારે પરણજો પણ એને પરણશો તો તમારૂં કામ થશે કેમકે એ રાજાની કુંવરી છે ને તમે તેની સાથે જશો તોજ સાવળીંગા મળશે નહિ તો મહારાજ તમારી ને સાવળીંગાની વલે કરશે. પછી માલણ સદેવંતને લઇ પોતે અગાડી ને રાજા પછાડી એવી રીતે ઘેર આવેછે. ત્યારે પોળના લોકો સદેવંતને પુછેછે કે ભાઇ તમે કોણ છો? ત્યારે સદેવંત તેમને જવાબ દેછે.

અમે જાતના સોદાગર છીએ, આ બાઇના પીયરમાં રહીએ;
મારે એને ઘણીઆ દાગજ છે. ને તે માટે મને ભાઇ ભાઇ કહે

સદેવંત આવી રીતે તે લોકોને જવાબ આપતો માલણની પાછળ પાછળ તેને ઘેર ગયો; માલણે નહાવા સારૂ ઉનું પાણી કરી નવરાવ્યો ને રસોઇ તઇયાર કરાવી કહ્યું કે મહારાજ! જમવા ચા લો. ત્યારે સદેવંત કહે કે હું તો તેને નજરે જોઇશ ત્યારે અન્નપાણી લઇશ નહિ તો લેનાર નહિ. માલણ કહે મહારાજ તમે જમો તો ખરા એને તો જોગી થશો ત્યારે દેખશો. પછી સદેવંત કહે કે જોગી થઇ એને જોઇ આવું પછી જમીશ. માલણ કહે કે એમ કરો. પછી સદેવંતે પોતાના શરીર ઉપર ભભુત ચડાવી દીધી ને માથાના વાળ છુટા મુકી હાથમાં ઝોળી ઝંડો લઇ પોતે અવધુત બની તઇયાર થયા પછી માલણ કહેછે કે તમે તેના મહેલ આગળ એરીકરથી જજો, કોઇ તમને રોકશે નહિ કેમકે તમારે સારૂ તો એ સદાવ્રત આપવાનું માંડી બેઠી છે. માલણનું વચન સાંભળી પોતે શહેર ભણી ચાલ્યા. ચોપાઇ.

છુટે કેશે રાય, નગરમાં ચાલીયા;
ભભુત ઝોળી હાથ, બાવે હાથ ઝાલીયા.
અછતવાળા અતીત, નગરમાં ચાંધીયા;
સારા શહેરના લોક, ચાકરે ચડાવીયા,

જ્યારે સદેવંત આવા ડોળથી સાવળીંગાના મહેલ આગળ સોનેરીઆ ચોકમાં જઇ અલખ જગાવીઓ અને સદેવંતનો અવાજ સાંભળી સાવળીંગા વિચાર કરે છે.

એ તો મારો સ્વામ, તે તો નિશ્ચે કરી જાણીએ;
આવોને કરીએ એકાંત, સાકરો તો વેંચીએ.

જ્યાં સાવળીંગા ઝરૂખે આવી જુએ છે તો સદેવંતને દીઠો. પછી ખુશી થઇ રાજાને કહે છે.

દોહરો.

પગરે પ્રમાણે પહેરી ચાખડીને, રાજા છુટારે મેલ્યા જોને કેશ;
સુણ સુણ રાય સદેવંતા રે, તેં તો ભલો ભજાવ્યો વેશ.

હે મહારાજ ! તમે મારા કહ્યા પ્રમાણે બરોબર જોગીનો વેશ ભજાવ્યોછે. પછી સદેવંત સાવળીંગાને શણુગાર સજેલા જોઇ કહેછે.

મારે રૂપ જોને આબળીરે, તારા તનમાં નથી જોને ટેક;
સુણ સુણ રાણી સાવળીંગારે, તેં તો ભલો બગાડયો મારો ભેખ.

ચોપાઈ.

સજ્યા છે સોળ શણુગાર, વળી પાડયાં છે પટીયાં;
જોયાં પ્રીતોનાં પરીમાણ, છુટી હોય લટીયાં.

હે સ્ત્રી ! તેં તો મારા ભેખને એબ લગાડી, કેમકે જે મેં જોગીનો વેશ લીધો તો તારે મારી માફક દીલગીરીમાં રહેવું જોઇતું હતું પણ તેં તો શણુગાર સજીને વળી પટીયાં પાડયાં છે માટે જો સાચી પ્રીત હોય તો છુટાં રાખવાં જોઇએ, આવાં સદેવંતનાં વચન સાંભળીને સાવળીંગા કહે છે.

સજયા છે મેં લોક, લાજને કાજ પાડયાં પટીયાં;
હઇયામાં ઝાઝી છે હામ, છુટાં છે લટીયાં;

હે મહારાજ ! મેં તો ઉપરથી લોકોને દેખાડવા સારૂ શણુગાર સજ્યા છે ને પટીયાં પાડયાં છે પણ મારા હઇયામાં તો છુટેલાંજ છે એવી વાત કરે છે એટલામાં એની નણંદ લીલાવતી આવીને કહે છે કે જમવાની વખત થઇ છે ને તમે કેમ બેસી રહ્યા છો ? સાવળીંગા લીલાવતીને જોઇ મનમાં (વળી આ પાપ ક્યાંથી આવ્યું) હવે રાજા સાથે વાત થશે નહિ ને વરસાદ આવવા માંડયો, માટે તેને લોટ આપવાનું બાનુ કરી હેઠે જઈ વાત કરી આવું એનું ધારી નણંદને કહે છે.

સોહલો.

મેહુલો વરસે કાળી ધાંર, બાળુડા જોગી ઉભો છે દ્વાર;
બાળો જોગી બહાર ભીંજે, તેને કહોતો બાઇ અમે ભીક્ષા દીજે.

હે બાઇ! આ જોગી બહાર પલળે છે તેને કહો તો ભીક્ષા આપી આવું. લીલાવતી જોગીનું નામ સાંભળી ઝરૂખે જુવે છે તો કો મહા તેજસ્વી રાજ્યઅંશ જેવો દીઠો.

કવીત.

તારેકી જોતામાં ચંદ્ર છુપે નહિ, રવી છુપે નહિ બાદલ છાયા;
સાડ પડે રજપુત છુપે નહિ, દાતા છુપે નહિ ઘર મગન આયા.
ચંચલ નારીકા નેન છુપે નહિ, પ્રીત છુપે નહિ પીઠ દેખાયા;
કવી ગંગ કહે સુણુ શાહ અકબર, કર્મ છુપે નહિ ભભુત લગાયા.

પછી લીલાવતીએ મનમાં ઓળખ્યો કે મને એના પીયરમાં ધક્કો માર્યો હતો એવો છે એવું ધારી રોશ કરી સાવળીંગાનેકહેછે

સોહલો.

બાવો નથી એછે બાવય વીર, ને ઉતારે વહુ એ તમારાં ચીર;
જો બન્યો છે દીસે લાંઠ, ને એવા તો લંગોટા રરે સોને સાઠ.

હે ભાભી! તમે તો જાણુતાં હશો કે કાક જોગી છે પણ આ:તો કોક ઠગ છે. સાવળીંગા કહે આપણે શું? ગમે તે હોય. આપણે તો તેને અભ્યાગત જાણીને આપવું છે. આવું સાંભળી લીલાવતીને રીસ ચઢી ને સીપાઇને બોલાવીને કહ્યું કે !આ જોગીને મારી કહાડો ને હવેથી કોઇપણ ભિખારીને અંદર આવવા દેશો નહિ. પછી સિપાઇએ સદેવંતને ધક્કા મારીને કહાડયો. હવે સદેવંત સાવળીંગાના ઉપર ક્રોધ કરીને કહેછે કે રાંડે મને ધક્કા મરાયા. પછી માલણની પાસે જઇ બધી હકીકત કહી. માલણ કહે ભાઈ તું જમી લે. ને હું તેની પાસે જઇ તને કાલે મળે એવો બંદોબસ્ત

કરી આપીશ. પછી સદેવંતે ખાધું. હવે માલણ ફુલ લઇ સાવળીં-ગાના મહેલે ગઇ. સાવળીંગાએ માલણને જોઇ તેના ખોળામાં માથું મુકી ધુશકે રોવા બેઠી અને કહ્યું કે મારી નણંદે એમને કહાડી મુકાવ્યા અને સીપાઇને હુકમ કર્યો કે હવેથી કોઇ ભીખારી પેસવા દેવો નહિ? માલણ કહે કે તું શીદને ચિંતા કરે છે, એવા તો સો ઉપાય કરી તારાં મહેલમાં મોકલીશ. સાવળીંગા કહે કે એ વાત ખરી પણ મેં શેઠને સાત દીવસનો વાયદો કર્યો હતો તે સાત દી-વસ આજ પુરા થશે માટે કેમ કરવું? હવે તો કાંઇ ઉપાય ખોળ નહિ તો મરવું પડશે તે સાંભળી માલણ કહે કે તું એમ કરજે કે શેઠ તારી પાસે આવે તેવારે કહેજે કે મેં સાત દીવસનો નિયમ લીધો હતો પણ હવે મારી એટલી હુંશ પુરી કરો કે આપણે બા-ગમાં ઉજાણી જઇએ. ત્યાં સોગટાંબાજી રમી જમીને ઘેર આવ્યા પછી તમે કહેશો તેમ કરીશું. પછી શેઠને કેફ ખવરાવીને બાગમાં સુતો મુકીને હું અને સદેવંત બાગની પાછળ બેસીશું તે પછી તું મારી પાસે આવજે એટલે સર્વે ઉપાય કરીશું. હવે માલણના કહ્યા પ્રમાણે સાવળીંગાએ શેઠને કહ્યું. પછી શેઠે પણ મોહને લીધે હા કહી. બીજે દીવસે શેઠ, એક બે ચાકર અને સાવળીંગાને સાથે લઇ બાગમાં ગયા છે. હવે રસોઇઆ રસોઇ કરે છે ને શેઠ તથા સાવ-ળીંગા બાજી ખેલે છે તેમાં સાવળીંગા દોહરા બોલતી જાય છે ને સદેવંત બાગની પાછળ બેઠા છે તે સાંભળે છે.

દોહરો.

સાવધાન થઇને સાંભળો ને, વળી બેઠા રે જોને બહાર;
તમ કારણ અમે આદર્યું ત, વળી પડ પાસા પોબાર;

ચોપાઇ.

સાંભળ બાર વેણુ, તું મનમાં સાચું ધાર;

જેમ બને તેમ જલદી કરો, પડ પાસા પોબાર.

તે સાંભળી સાવળીંગા કહે છે.

દોહરો.

હવે ઉતાવળ મત કરો ને, વળી ઝાઝી નથી કાંઇ વાર;
દઇવ જોગે મેળો થશે ને, વળી પડ પાસા પોબાર.

એવું સાંભળી સદેવંત કહે છે.

દેહરૂં દીઠું જોને દેવનુંને, વળી દરશન કરવાને જાય;
દરશન તો પરશન નહી ને, વળી પડ પાસા પોબાર.
હંશ ગયો સરોવર વીશે ને, વળી અમરીત દીઠું સાર;
દીઠું પણ ચાખ્યું નહી, ને વળી પડ પાસા પોબાર.

એવી રીતનું બંનેનું સામસામું બોલવું સાંભળીને શેઠ કહે છે કે એ કોણ બોલે છે? એટલે સાવળીંગા કહે છે કે આ ગામનો દેવ છે તે અદ્રષ્ટ થઇને બોલે છે. પણ તે આપણને વીઘન કરશે, માટે તમે કાંઈ ડરશો નહી. લ્યો આ ગોળી મારી પાસે છે તે ખાઓ એટલે કાંઇ બીક લાગશે નહીં ? આ ગોળી મારા બાપને ઘેરથી એક વીધાના બળવાન પાસેથી મંગાવીને લાવી છું તે ખાય તો કોઈ ભુત પલીતથી બીવે નહીં, એમ કહીને માળણની આપેલી કેફની ગોળી આપી તે શેઠે ખાધી એટલે થોડીવારમાં બેભાન થઇને ઉંઘવા લાગ્યો. પછી સાવળીંગા દીશાએ જવાનું બાનુ કરીને સદેવંત પાસે ગઇ ને શેઠ તો પડી રહ્યો. પછી સદેવંત ને સાવળીંગા બેને માળણ તે રાજાની કુંવરી કનકાવતી પાસે તેડી ગઇ. રાજાને આવતો જોઇને સાવળીંગાને અને રાજાને પલંગ ઉપર બેસાર્યા, પછી ત્રણે જણ વાતો કરવા લાગ્યાં. હવે સદેવંતની હુંશીયારી જોવાને કનકાવતી શમશાએ પુછે છે.

સોંધામાં સોંઘું કયું ને રાજા, વહાલામાં વહાલું શું હોય;
દેખતામાં દેખતો કીયોને, રાજામાં આંધામાં અંધ જોને કોય.
વૃદ્ધમાં શું હસવાપણું ને રાજા કીયા ગાયનમાં ગુણ;
અતી સુખ શેમાં કહ્યું ને, વળી સુખ સુવેરે નહી કુણ.
તે સાંભળી સદેવંત કનકાવતીને ઉત્તર આપે છે.
રાજા કહે રાણી સાંભળોને, વળી પુછયો તેનોરે પાર;
અકલ નથી કાંઇ એવડીરે, રાણી રાખજો તમે મારો ભાર.
સોંઘુ જે મફત મળેને, વળી જીવથી વહાલું નહી કોય;
જ્ઞાની આંખે દેખતો ને, વળી અજ્ઞાની અંધજ હોય.
હસવી વૃદ્ધની વરણાગીને, વળી કળજુગથી સુખે ન સુવાય,
હે રાણી તમે પુછયું તેનો આ જવાબ તે સાંભળી કનકાવતી ફરી પુછે છે ને સદેવંત ઉત્તર આપે છે.
ગાય વીયાણી ગાંદરે ને, રાજા વાછડું વાડારે માંય;
દોનારી ઝુલે પારણે ને, નાં છોરડાં લશકર માંય.
શુરો રણ સંગ્રામે ચડે ને, વળી શાસ્ત્ર તે બાંધે સાર;
બંદુક ગોળી જામગીરીરે, રાણી પુછયાનો તેતો પાર.
ઘડી પણ ભાગી નહી, ને વળી કડકા થયા બે ચાર;
વગર પાંખે ઉડી ગઇને, રાજા તેનો કરોને વીચાર.
ભોગી પુરૂષને ભાવતી ને, ભુંડી જગત વીશ્રામ જેહ;
સુ પછી ચંદ્ર ભોગવેરે, રાણી વાત કહી તમે તેહ.
લંક લપેટણ સીતા હરણ રાજો, નહીરે લંકાપતી રાય;
જીસકારણ કઉરવ હણુયાને, તમે મુલવી મંગાવો મારા નાથ;
સહુથા સરસ વખણાય છે, રાણી મલકાપરી માલ હીર;
રાણી પુછો પ્રેમથારે એ તો કામની ઓઢણ ચીર.
અંગ કાળુને દાંત ઉજળા, ને વળી ચાલે ધેમર ચાલ;

સાસુ વહુને દીકરીરે. એ તો ત્રણુનો એક ભરથાર.
સોળ સજે કામની ને, તેમાં રૂડેરો એ શણુગાર;
ગજદંત ચુડો દીપતો રે, તે કામની કર શોભે સાર.
સોપારી જેવડુ સારંગડુ ને, વળી તલનો ત્રીજો ભાગ;
એ સારંગડે બે રત્ન જડયાં, એક ધરતીને બીજુ આભ.
નગરમાં નાગી ફરે ને, વળી વનમાં પહેરે જોને ચીર:
તે માંહેના ફળ લાવજો, મારી સગીરે નણંદના વીર.

હે રાણી ! પુછવાની ઇચ્છા હોયતો પુછો? કનકાવતી રાજાનું વચન સાંભળી ખુશી થઇ અને વહાણાનું પહોર થયું એટલે પોતાના પીતાની પાસે જઈ કહે કે હે પીતા ! જે હું જળદેવતીને ઇચ્છાવર વરવાને રોજ ગાગરબેડીયાં પુજતી હતી તેથી મને મારી મરજી પ્રમાણે વર મળ્યોછે. વીરમદે રાજા કહે છે કે કોણ છે? કનકાવતી કહે કે રાજા શાલીવાહનના કુંવર જે સદેવંત આપણા નગરમાં આવ્યો છે તે છે રાજા કહે કે અહીંયાં તેને એકલો આવવાનું શું કારણુછે? ત્યારે કનકાવતી કહે કે તેના શહેરમાં નગરશેઠની કુંવરી સાવળીંગા કરીને આપણા ગામના રૂપાશા શેઠ પરણીને લાવ્યા કહે છે પણ તે પરણી નથી? કેમકે તે કું/ રી હતી તે બખતથી સદેવંતને વરી ચુકી હતી, તેથી કપટથી એક ઘે પરણાવ્યો હતો, પણ ત્યાર પછી સદેવંતને અને તેને મેળાપ થયો નહી તેથી તેને રૂપાશા અહીં લાવ્યા હતા પણ હાલમાં તે સદેવંત પાસે આવી છે ને આપણા મહેલમાં તેમને મેં બેસાડયાં છે, માટે મને પણ તેમની સાથે પરણાવો? હું પણ મનની સાથે સદેવંતને પરણી ચુકી છું. પછી રાજાએ તે વાત કબુલ કરી પણ સાવળીંગા પરણી નથી તે વાતની ખાતરી કરવાને રૂપાશા શેઠને બોલાવીને પુછ્યું, ત્યારે તે કહે કે હું પરણ્યો છું સાવળીંગા કહે કે તમે દાસીની સાથે પરણ્યા છો, અને ના પ-

રચ્યા હોય તો દેવજી ગોરને બોલાવો ને પુછો તે બધું કહેશે? પછી રાજાએ શેઠને કહ્યું કે કેમ કેરવું છે? શેઠે વિચાર્યું કે જેનું દીલ મારા ઉપર બીલકુલ નથી તેમ છતાં ઘેર આવવાની નથી ને જબરજસ્તીથી તેડી જઇશ તો આખર મોતની નીશાની છે. જોને એકવારતો કેપ ખવરાવીને મઈ, તે બીજે દહાડે માલુમ પડી: માટે જવાદે ! વળી બીજી પરણીશું? એમ ધારી શેઠ કહે છે કે એની ખુશીમાં આવે તેમ કરે ! તેમાં મારી કાંઈ અડચણ નથી. એમ કહેવાથી રાજાએ જાણ્યું કે આ કુંવારીજ છે. પછી રાજાએ પોતાની કુંવરી કનકાવતીને તથા સાવળીંગા બંનેને પરણાવા માટે વરીયાં લગ્ન લીધાં ને પોતે ચોરી બાંધીને પરણાવી. પછી રાજાએ એક મહેલ તેમને રહેવા સારૂ જુદો આપ્યો તે મહેલમાં બંને સ્ત્રીઓની સાથે સદેવંત ખુબ રંગભોગ કરતાં કેટલાએક દીવસ થયા, પછી સાવળીંગા કહે કે હે સ્વામી આપણે હવેતો આપણા શહેરમાં જઇએ તો ઠીક, એવું સાંભળી સદેવંતે રાજા વીરમદેની પાસે રજા માગી કે હવે અમને અમારે દેશ વીદાય કરો. પછી રાજાએ તેમને ઘોડા, હાથી ગાડીઓ વીગેરે કેટલુંએક ધન આપીને વીદાય કર્યા તે વખતે જાચક ભાટ વીગેરે લોકો દાન લેવાને સદેવંતની પાસે આવ્યા છે તે લોકો તરેહ તરેહના સવઇયા તથા છપ્પા અને નકતા બોલીને સદેવંતને ખુશી કરેછે તે નીચે મુજબઃ—

કુંડળીઆ.

કહે દીન દરવેશ, હુકમ બીન પાંદ ન અલંદા;
કરણહાર કીરતાર, તુંહી કયા કરેહી બંદા.
બંદા બાજી જુઠ હે, મત સચ્ચી કર સાન;
કહાં બીરબલ ગંગ હે, કહાં અકબરખાન.
કહાં અકબરખાન, ભલુકી રહે બલાઇ;
રૂતે સંગત દે, કહિ ઉડ ચલના ભાઇ.

બંદા બહોત ન ફુલીએ, ખુદા ખમેગા નહી;
જોર જુલમ ન કિજીએ, મરત લોકકે માંહી.

મરત લોકકે માંહી, તુજરબા તુરત બતાવે;
જે ન કરે ગુમાન, તેહી નર ખતા ખાવે.

કહે દીન દરવેશ, સમજલે ગાફલ ગંદા;
ખુદા ખમેગા નહી, બહોત મત ફુલીએ બંદા.

કલજુગ અધે રાજ્યમેં, આગે અંધારો ઘોર;
ચોર કરે કોટવાલકું, ઉલટા દંડે ચોર.

ઉલટો દડે ચોર, જોર કોટવાલ ન ચાલે.
શાખા જીર વજીર, લાંચ લઇ અન્યા બોલે,

કહે દીન દરવેશ, ધરમકો રહે ન પછયો.
ગરીબ માર્યો જાય, રાજ્ય કલજુગકો આયો.

પવઇએકે શહેરમે, પાતરે કરી દુકાન;
તેલ જલાયાં ગાંઠકા, કબુ ન પામી માન,

કબુ ન પામી માન, પાતર દીલમેં ખુબ રોઇ;
એ ભવડકે શહેરમે, પાતરે કરી દુકાન;

કહે દીન દરવેશ, લેખ ભવઇયાકા;
તું ના સમજી નાર, શહેર હે પવઇયાકા.

દોહરો.

પુરૂષ—સુખ કારણ સાયર તજે, અગર બંબકો હેત,
લટકત પણ પહોચત નહી, પલક પલક જીવ લેત.

સ્રી—રહો રહો મોતી છીપકે, તું કયું ડરતા હીર;

જીસકે દરપત જો રખે, જીસકે સાનસો મનકા તીર.
હાથીને કહે છે.

દદીસર તેરે શીર બશે, રણ કહાવત શુર;
તીન લોક થાપન કરે, તું કયું ડારત ધુર.
જવાબ—દદીશર તો સરપણ ભયા, દંત બાજ કીયો મુંડ;
ગજ ચાલ લે ગઇ પદમણી, શીરપર ડારત ધુર.
દુર પટકું મેરી આંખકુ, રકમ ચક હો જાય,
કયા કર વેરી નેણકું, મન પહેલા મીલ જાય.
નેણ તું દીસે પાપીઆ, થાગ રૂદનકો વાશ;
જેતી દેખત સખીયાં, તે શું બાંધત આશ,
નેણ પદારથ નેણ રસ, નેણે નેણ મીલંત;
અજાણ્યાકી પ્રીતડી, પહેલાં નેણ કરંત.
નેણ મારે તો નેહ કરે, નીતો તારાં નેણ નીવાર;
મેં હરણ તું પારધી, મને બોત બાણ મત માર.

કવીત.

કાજલકી કાલી રેખ, દાંતુમે બીરાજે મેખ;
કરમકા એસા લેખ, દેવરકું ધાઇયે.
ચલતી ગજકી ચાલ, મૃગોનેની ઝાલમાલ;
કેસર ગુલાલ ફુલ, પુજનકું આઇ હે.
ચંદ્રબદન પહેરે ચીર, નીલજાતો દીશે નીર;
એસી તો સ્વરૂપ રૂપ, રંભા હેલી આઈ હે.
કેત હે કતકસેન, કોકીલાસે બોલે બોલ;
હમશે નહી બોલે તોબી રામકી દુવાઇ હે.

કુપાત્રકી પ્રિત કેશી, ખાત બીન ખેત જેશી;
મહોબત માન કેસી, વાકું ચીન્હ જાણીએ.
સુછ બીન મરદ કેસે, શુદ્ધ બીન નાર જેશે;
ફોજ બીન તોપ કેસે, હોદ્દા બીન હુસન જેશે.
દોલતબીન દાન દે, વાકુ દેવ કરી માનીયે;
કેત હે ફકીરદીન માનસકો તોલ, એક ઓલમાં પીછાણીએ.

ઈંદ્રિવિજય-સવઈયા.

કેશ દીયે શીર શોભકે કારણ, નેણ દીયે જુગ દેખનકુ,
કાન દીયા કુજ બાત સુનાવત, નાક દીયા કુછ બાસનકુ;
હાથ દીયે કુછ દાનકે કારણ, પાઊ દીયે પંથ ચાલનકુ;
કવી ગંગ કહે સુણ શાહ અકબર, પેટ દીયા પત ખોવનકુ. ૧
ભુખ કુલીન કરે અકુલી નર, ભુખ ધરો ઘર ભીખ મંગાવે,
નીચકી ચાકરી ભુખ કરાવે, નારમળ વંશકુ મેલ લગાવે;
ભુખ ભમાવે વિદેશ વિપદમાં, દિન દુઃખી સમ તુલ્ય કહાવે,
કવી ગંગ કહે ભુખસમ નહી દુઃખ,પાપણી ભુખ અભક્ષ કરાવે ૨
જોગીયા સીધા કલંદર તાપસ, ઓઢી ડાંગ રેખ મારે કછોટી,
વિર મુદર મુસાફર જંગમ, શેખવાહિ નમ માટતી ગાટી;
જોગી જપે જપે નિરંતર યાકી, ફિરત હે જગમે મોટી,
સોકો હે ઉસદાસ નિરંતર, રોટી બીના સબ બાત હે ખોટી. ૩

હવે જે જાચક તથા ભાટ વિગેરે જે લોકો દાન લેવા આવ્યા હતા, તે લોકોએ ઉપર લખેલા દોહરા ને છપ્પા વગેરે ગાઈ સંભળાવી સદેવંતને ખુશી કર્યા, તેથી સદેવંતે તેમને રૂપીઆ વગેરે બહુ દાન આપ્યું. પછી પોતાને ઘેર જવાને તેણે રથ ચાલતો કર્યો.

સ્ત્રીઓ કનકાવતી અને સાવળીંગા તથા સદેવંત એ ત્રણે એક રથમાં બેઠાં અને બીજા સ્વારો, હાથી તથા ઘોડા તથા ગાડીઓમાં બેશીને ત્રીજે દીવશે સદેવંત પોતાના બાપના ગામની ભાગોળે આવીને પોતાના બાપને સરવે હકીકત સાથે ખબર મોકલી, જેથી રાજા શાલીવાહન થોડો ગુસ્સે થઇ વીચાર કર્યો કે મારે એકજ કુંવર છે, માટે તેની મરજી પ્રમાણે ચાલવું. એમ ધારી પોતે સદેવંતના સામા ગયા ને પોતાને મેહેલે તેડી લાવી સદેવતની માતાએ બે સ્ત્રીઓને તથા સદેવંતને હરખભેર પોંખી લીધાં.

ચોપાઇ.

ધાધી વાગ્યાં ઢોલ, શહેર પોતાને આવિયાં;
આવ્યા મહેલની માંહ્ય. મોતીડે વધાવિયાં.
ગરીબ ગરબાના કોય, દુઃખ સરવેનાં કાપીયા;
સરવે રાણી શીર મોડ, સાવળીંગા પાટોધર થાપીયાં.
થડ થડ થડકે કોય, કવિશ્વર એમ કહી ગયા;
શાખા બાંધી શાલીવાહન, નામ તો અમર રહી ગયાં.

દોહરો.

અષ્ટ જન્મની વાત આ, વાંચો સ્નેહ સહીત;
પણ સુનીતિને વશ રહે, તે પુરો પંડીત.

સમાપ્ત.